

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра загальної та соціальної педагогіки і соціальної роботи

*До 200-річчя
від дня народження М.В.Гоголя*

Студентський науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення

*Матеріали наукових досліджень учасників
II етап Всеукраїнської студентської олімпіади
зі спеціальності "Соціальна педагогіка"
13-17 квітня 2009 року*

Ніжин – 2009

УДК 37.013.42:158
ББК 74.6:88.4
С 88

Рекомендовано вченою радою
факультету психології та соціальної роботи
Протокол №8 від 08.04.2009 р.

Рецензенти:

к. пед. н., доц. *Конончук А.І.*,
к. пед. н., доц. *Хлебїк С.Р.*

- С 88** Студентський науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення: Матеріали наукових досліджень учасників II етапу Всеукраїнської студентської олімпіади зі спеціальності "Соціальна педагогіка" 13–17 квітня 2009 року / За ред. А.І.Конончук, С.Р.Хлебїк. – Ніжин: Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя, 2009. – 115 с.

У збірнику вміщені матеріали наукових досліджень учасників Всеукраїнської студентської олімпіади "Актуальні проблеми соціальної педагогіки", що відбулася в м.Ніжині 13–17 квітня 2009 року. Тематика статей висвітлює сучасний стан та перспективи розвитку соціальної педагогіки як науки і практичної діяльності фахівців соціально-педагогічної сфери.

Матеріали збірника можуть бути використані студентами вищих навчальних закладів майбутніх соціальних педагогів, а також учителями, соціальними педагогами, практичними психологами, практиками соціальної сфери.

ББК 74.6:88.4
© Видавництво НДУ ім. М.Гоголя, 2009

Абрамова К.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД ЛЮДЕЙ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА

В умовах гуманізації та демократизації українського суспільства соціальний супровід людей, що постраждали від насильства, є особливо актуальним. З одного боку, усі міжнародні та державні нормативні документи у сфері соціального захисту юридично закріплюють цінність кожної особистості, а з іншого – реалії життя демонструють негативну тенденцію: з кожним роком жертв насильства стає все більше. Так, за даними дослідження, проведеного в Україні Київським міжнародним інститутом соціології у 2004 році на замовлення Світового банку, близько 70% жінок зазнають різних форм приниження і знущання у родині. За даними ООН, у світі від насильницьких дій батьків кожного року страждають біля 2 млн. дітей у віці до 14 років. Кожний десятий із них помирає, а 2 тис. закінчують життя самогубством [1, с. 3].

Актуальність проблеми насильства у сім'ї зумовлює значний інтерес науковців і практиків, що працюють у соціальній сфері. Зокрема, досить цікавими у цій галузі є праці І.М.Трубавіної, І.Г.Малкіної-Пих, М.О.Зінов'євої, М.Ф.Михайлової, Л.С.Алексєєвої, Н.К.Асанової, П.О.Власова, М.І.Дмитренка, М.В.Тропіна, Джилігена Джеймса та багатьох інших.

У науковому дослідженні ми розглядаємо насильство з точки зору І.Г.Малкіної-Пих, як "повторюваний із збільшенням частоти цикл фізичного, словесного, емоційного, духовного і економічного приниження з метою контролю, залякування, навіювання почуття страху. Про насильство в сім'ї говорять у тих випадках, коли факти жорстокого поводження є не поодинокими, випадковими чи ситуативними, а регулярними, систематичними і постійно повторюваними" [2, с. 478].

Виходячи з актуальності проблеми насильства у сучасному суспільстві, необхідно розробити комплекс заходів у рамках його профілактики та соціально-педагогічної роботи з людьми, що стали жертвами насильницьких дій у сім'ї. Необхідним, на наш погляд, є створення координаційного центру, основним завданням якого було б забезпечення соціального супроводу жертв сімейного насильства, а також організація та проведення первинної профілактики насильства в сім'ї. У рамках дослідження нами розроблено проект центру соціальної реабілітації "Затишок", який планується відкрити на базі Чернівецького центру психолого-педагогічної допомоги.

Умовно ми поділяємо соціальну роботу з людьми, що постраждали від насильства, на три напрями відповідно до об'єктів насильства: соціально-психолого-педагогічна робота з дітьми – жертвами насильства, соціальний супровід жінок, над якими вчинене насильство, а також соціальна підтримка інших членів сім'ї, що потерпають від насильницьких дій. У розробленому

нами проекті Центр структурно складатиметься із трьох підрозділів, об'єктами соціальної допомоги у яких будуть вищеперелічені категорії жертв насильницьких дій у сім'ї.

Кожен підрозділ проводитиме діагностичну, консультативну, реабілітаційно-корекційну та патронажну роботу, враховуючи специфічні особливості клієнтів. Дані напрями реалізовуватимуться через індивідуальні (бесіди й консультації з клієнтами, причому таку роботу можуть проводити не тільки працівники Центру, а й залучені спеціалісти), групові (тренінги з однорідними групами клієнтів (зокрема, для дітей варто формувати тренінгові групи з врахуванням віку: дошкільний і молодший шкільний, молодший підлітковий, підлітковий і юнацький; інформативні лекції для клієнтів кожного з підрозділів) та масові форми роботи (інформаційно-профілактичні кампанії з метою повідомлення про стан проблеми у м.Чернівці, про систему соціальних служб та установ, які забезпечують соціальну підтримку жертв сімейного насильства і т.д.).

При центрі також діятиме інформаційно-аналітична служба (ІАС), основним завданням якої буде проведення моніторингу проблеми поширення насильства у сім'ї, його основні причини та динаміку тощо. ІАС також забезпечуватиме інформування широкого кола населення через виїзди у навчальні заклади, великі підприємства та організації м.Чернівців з метою залучення до профілактичної роботи більшої кількості населення.

Кадровий склад Центру включатиме соціальних педагогів, психолога, юриста, медиків (терапевта та гінеколога). Усі ці працівники будуть залучатися не тільки до роботи з клієнтами Центру, але й до чергування на гарячій лінії Телефону Довіри, що діятиме в рамках інформаційно-аналітичної служби. На волонтерських засадах для проведення індивідуальних консультацій раз чи двічі на тиждень (за потребою) можна залучати сексопатолога, психотерапевта, нарколога.

Для того, щоб довести необхідність створення Центру соціальної реабілітації "Затишок", нами проведено анкетування учнів 6-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів та працівників Чернівецького акціонерного товариства "Трембіта" (97% яких становлять жінки). Його метою було виявлення кількості випадків насильства над дітьми (результати анкетування у ЗНЗ) та над жінками у сім'ях (результати анкетування у ЧАТ "Трембіта"). За даними дослідження, 85% дітей потерпали у минулому від насильницьких дій з боку батьків, а 63% загальної кількості респондентів загальноосвітніх навчальних закладів – на момент опитування. Результати опитування працівників Чернівецького акціонерного товариства "Трембіта" показали, що близько 73% респондентів-жінок відчували на собі насильницькі дії з боку рідних, а 55% вважають такі відносини "нормальними".

Таким чином, проблема сімейного насильства з кожним днем видозмінюється, поглиблюється і, незважаючи на зусилля багатьох зорієнтованих на соціальну підтримку жертв насильства, не викорінюється. Тому реалізація запропонованого нами проекту сприятиме зменшенню

кількості жертв сімейного насильства, або хоча б даватиме їм можливість жити повноцінним життям.

Література:

1. Власов П.О. Насильство в сім'ї та соціальна робота з сім'ями, в яких чиниться насильство: Інформаційно-практичний посібник. – Дніпропетровськ, 2006. – 138с.
2. Малкина–Пых И.Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях / И.Г. Малкина–Пых. – М.: Эксмо, 2008. – 928 с.

Біляченко Г.

Житомирський державний університет імені Івана Франка

РІВЕНЬ ОБІЗНАНОСТІ СПЕЦІАЛІСТІВ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ З МЕТОДАМИ КРИЗОВОГО ВТРУЧАННЯ

На даному етапі розвитку соціально-педагогічної науки та втілення її ідей в життя, тобто реалізації теорії на практиці, досить гостро постає проблема обізнаності працівників соціальної сфери з професійними методиками, серед яких однією з інноваційних є методика кризового втручання та кризового консультування. Кризове втручання – це модель практичної соціальної роботи, яку використовують за необхідності подолання глибокої психологічної кризи клієнта. Кризове консультування спрямоване на полегшення вираження афекту, налагодження спілкування, досягнення розуміння клієнтами його проблем і почуттів, підвищення самооцінки і т.п. під час переживання клієнтом кризи.

Загальними питаннями дослідження проблеми кризового втручання та кризового консультування займалися такі науковці: Д.Каплан, І.Трубавіна, Т.Семитіна, І. Грига, Ж.Петрочко, О.Савчук та ін. Питаннями практики соціально-педагогічної роботи з конкретними категоріями клієнтів, які переживають кризовий стан займаються Л.Тюптя, І.Іванова, К.Левченко, Л.Волинець, В.Тюріна, Є.Волкова. Однак залишається не вирішеним протиріччя між теоретичною розробленістю методів і технік кризового втручання у науковій літературі та відсутністю їх реалізації у роботі спеціалізованих соціальних служб.

З метою дослідження рівня поінформованості спеціалістів соціальної сфери, нами було проведено опитування щодо їх обізнаності у кризовому втручанні та ефективності його застосування на практиці. Експериментальна база дослідження: Студентська Соціальна Служба для Молоді ЖДУ; Житомирський міський Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; Житомирський обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; Служба у справах дітей Черняхівської РДА; Служба у справах дітей ОДА; Житомирський обласний центр ресоціалізації наркозалежної молоді "Твоя

перемога". Інструментарій: опитувальник, спрямований на дослідження рівня обізнаності працівників соціальної сфери щодо кризового втручання, який містить 21 запитання. Генеральну сукупність, склали працівники соціальних служб Житомирського регіону, було опитано 27 працівників.

Результати дослідження. 44,4% респондентів за фахом вчителі, педагоги; 18,5% мають спеціальність соціального працівника; соціальні педагоги та психологи – по 11%, решта 14,8% – юристи, менеджери, економісти. З методикою кризового втручання обізнані на рівні діагностики – 51,8% фахівців, профілактики – 92,5% з усіх опитаних, консультування – 88,8%, практики кризового втручання – 48%. Серед самостійно зазначених респондентами: соціальний супровід – 11%, соціальний патронаж та соціальна реабілітація – по 7,4%. Поняття "Кризове втручання" добре відоме 37% працівників соціальних служб, зовсім невідоме – 11%, більш-менш знайомі з ним – 51,8%. Інтервенцію та кризове втручання вважають тотожними 48% спеціалістів, не тотожними – 44,4%, 7,4% – не знають відповіді, що свідчить про недосконале знання цих термінів. 59,2% стверджують, що кризове консультування часто використовується у соціальній роботі, 40,7% – що це залежить від професійного підходу спеціаліста, 3,7% – не знають, як часто воно використовується. Деякі також вважають, що це залежить від того, якими є клієнти соціальних служб та їх проблеми. 33% респондентів часто вдаються до кризового консультування в своїй роботі, 51,8% – рідко, 11% – використовують його постійно, 3,7% – ніколи. Серед труднощів, з якими соціальні працівники найчастіше зустрічаються під час кризового консультування: по 14,8% – надмірна емоційність клієнта, негативна реакція та небажання йти на контакт; по 7,4% – психологічні бар'єри та бажання клієнта без власних зусиль отримати готові вирішення своїх проблем; також зазначаються агресія клієнтів, ризик суїциду та ін. Вирішити проблему саме на стадії кризового консультування вдається: нечасто – 66,6% спеціалістів, часто – 25,9%, такого взагалі не було в практиці – 7,4% працівників соціальних служб. Найбільше допомагають фахівцям вирішити складні проблеми в ході кризового консультування такі професійні вміння і навички як: 25% – комунікативні, 18,5% – вміння налагодити контакт з клієнтом, вміння ввійти в довіру та залучити до співпраці – 11%, по 7,4% – знання основ психології, знання нормативно-законодавчої бази, вміння переконати людину, вплинути на її емоційний стан, а також вміння стримувати себе. Ще були названі активне та емпатійне слухання, здатність до пошуку альтернатив, використання маніпуляційних технік. Найбільш поширені психологічні техніки підтримки клієнтів під час кризового консультування, які використовуються фахівцями: методика вербалізації емоційних станів та опосередкованого спілкування – 48% опитаних; програвання взаємних ролей та сімейне обговорення – 44, 4%; інструкція та техніка формування навичок і вмінь – 25,9%; не знають жодної з названих методик – 14,8%; поміж власних технік – активне слухання, мотиваційне інтерв'ю, каузометричні методи. 55,5% фахівців володіють вибраними техніками добре, 29,6% – задовільно, 11% – незадовільно.

Отже, виходячи з результатів дослідження, можна сказати, що такий напрямок соціальної роботи як кризове втручання є не достатньо застосованим у практичній діяльності соціальних служб. Про це свідчать ті факти, що працівники соціальної сфери хоч у більшості і розуміють, що саме означає дана категорія, але детально не знають, як використовувати подібний метод у своїй практиці. Слід зауважити, що більшість спеціалістів виявили бажання пройти курс підготовки із опанування знань та навичок, застосування методів кризового втручання і кризового консультування як його елементу у роботі з клієнтами. Саме тому існує реальна необхідність облаштувати в системі соціальної роботи процес навчання навичкам кризового втручання.

Бринчук Р.

*Кролевецький інститут Глухівського державного педагогічного
університету імені Олександра Довженка*

ПРОФІЛАКТИКА БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ У ДИТЯЧОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Актуальність дослідження. У нашій країні постала серйозна проблема: на вулицях опинились тисячі дітей, які живуть у підвалах, навіть у контейнерах для сміття. "Так в Україні вселюдно почало звучати поняття "безпритульність" – це явище серед неповнолітніх, для яких вулиця стала постійним місцем перебування. Проте досьгодні не існує вичерпного визначення цієї категорії дітей, тому "діти вулиці" розглядаються як неструктурований об'єкт: до нього належать діти, які залишилися без батьківської опіки й визначеного місця проживання; діти, які мають сім'ю, але тимчасово втратили з нею зв'язок; мають дім і сім'ю, але перебувають протягом дня на вулиці; які заробляють кошти жебракуванням і крадіжками" [1, с. 54].

Проблема безпритульних і бездоглядних дітей у нашій державі набуває все більшої актуальності

Для нас нині важливим є питання: куди дитина піде вночі, з ким буде завтра, хто простягне їй руку, за ким вона піде? Тому найголовніші наші задачі полягають у профілактиці можливого виходу дітей на вулицю. Отже, актуальність даної проблеми визначила вибір теми дослідження "Безпритульність як соціальне явище".

Аналіз соціального, психологічного, правового та педагогічного контекстів дитячої безпритульності зроблено у процесі детального вивчення праць доробків А.С.Макаренка, В.Н.Сороки – Росинського, Л.М.Василевського, А.Б.Залкінда, Л.С. Виготського, В.І.Куфаєва. Окремі аспекти теми висвітлені у ряді дисертаційних досліджень. С.С.Коваленко (1954) у своїх наукових пошуках основну увагу приділяє створенню дитячих будинків, Л.В.Тютюнник (1992) висвітлює діяльність дослідних установ Наркомосу України.

Оскільки проблема виховання безпритульних дітей недостатньо вивчена вітчизняними вченими, основним джерелом дослідження стали публікації у педагогічних періодичних виданнях 2000 – 2009 років, архівні документи, збірники документів, статистичні збірники, наукові праці.

Об'єкт дослідження – дитяча безпритульність та бездоглядність як соціально-педагогічне явище.

Предмет дослідження; діяльність соціального педагога з профілактики безпритульності та бездоглядності в умовах загальноосвітніх навчальних закладів.

Мета дослідження: полягає у розкритті основних особливостей профілактичної діяльності соціального педагога щодо запобігання поширенню безпритульності та бездоглядності дітей у навчально – виховному процесі.

Завдання:

- 1) проаналізувати науково-методичну та психолого-педагогічну літературу щодо проблеми безпритульності та бездоглядності дітей;
- 2) розкрити основні причини виходу дітей на вулицю;
- 3) визначити психолого-педагогічні особливості здійснення цілеспрямованого виховного впливу на зростаючу особистість у процесі профілактичної діяльності соціального педагога;
- 4) побудувати ефективну систему дослідницької та профілактичної роботи щодо подолання даного явища;
- 5) розробити рекомендації та поради для ефективної роботи соціального педагога.

Проблеми дитячої бездоглядності та безпритульності – це віддзеркалення політико-економічних та соціально-культурних негараздів перехідного етапу розвитку суспільства. "Це сукупність великих трагедій, яких зазнають маленькі громадяни нашої країни. Вони опинилися на вулиці в період формування світогляду, цінностей, життєвих орієнтирів, соціальних навичок" [3, с. 65].

Створення соціального портрета бездоглядних і безпритульних дітей дозволило з'ясувати, що це особи (переважно хлопчики) 10–14 років із неблагополучних (часто асоціальних) сімей, які періодично підтримують зв'язки з батьками, однак такі зв'язки слабкі через жорстокість дорослих, алкоголізм чи наркоманію, авторитарний стиль виховання чи байдужість до потреб дитини. У більшості дітей спостерігаються проблеми зі здоров'ям, у тому числі відхилення в психічному розвитку на рівні граничних станів: неврози, знижений інтелект, патології особистості. Заражені "вільним життям", з досвідом вживання токсичних речовин чи алкоголю, відчуваючи "опіку" з боку дорослих, які експлуатують їхню працю, діти звикають до умов вулиці. У великих містах з'являються нові угруповання одиноких, покинутих батьками, школою, іншими державними інституціями дітей, яких об'єднує відчай, агресія. Вони живуть своїм життям, визнають свої закони [4, с. 34].

На основі проведеного дослідження ми встановили:

- 45% вуличних дітей живуть на вулиці;
- 20% проводять на вулиці тільки день;
- 42% на вулиці "гуляють і жебракують";

- 20% – працюють;
- 20% – тільки крадуть.

Часто діти сполучають жебрацтво, роботу й злочинство.

"Самий популярний вид праці в дітей – миття машин і допомога людям, які торгують на базарах або продають квіти; більшість дітей діляться заробленими грошима з іншими або допомагають своїм рідним; у групах "вуличних дітей", незважаючи на ієрархічні відносини, майже в 10 разів менше бійок і сварок, чим у їхніх власних будинках; половина дітей на вулиці голодує, кожний п'ятий харчується за зароблені гроші, а кожен десятий харчується вдома; двоє з п'яти дітей на вулиці відчують потребу в одязі, у першу чергу у взутті та верхньому одязі; 62% дітей на вулиці ночують під відкритим небом і в непристосованих для відпочинку небезпечних місцях; половина дітей на вулиці заявила про необхідність нічного центру для безпечного відпочинку вночі; 55% дітей хочуть удень приходити в денний центр" [2, с. 23].

Можна виділити чотири категорії дітей вулиці:

- не мають батьків і живуть на вулиці;
- мають батьків, але пішли з дому й живуть на вулиці, зв'язок з родиною порушений;
- мають батьків, але пішли на вулицю, іноді приходять додому;
- мають батьків, на вулиці проводять весь день (іноді відвідують школу), а вночі повертаються додому.

"Здоров'я всіх дітей вулиці перебуває в небезпечному й загрозливому стані; всі діти вулиці потребують невідкладної допомоги. Згідно ст. 24 Конвенції ООН про права дитини неповнолітні мають право на більш досконало розроблені послуги системи охорони й відновлення здоров'я" [5, с. 52].

Таким чином, ми можемо сказати, що проблема безпритульності досить гостро постала в сучасному соціальному середовищі, вона турбує кожного з нас. При байдужому ставленні батьків до дітей, вчителів до учнів ми можемо сприяти мінімізації безпритульності як соціального явища.

Задля того, щоб зменшити рівень прояву даного явища, ми пропонуємо програму профілактики безпритульності та бездоглядності, яка орієнтована на роботу з дітьми в навчально-виховному процесі як ключового елемента превенції негативних проявів у поведінці.

Література:

1. Богдан Д.З., Філь С.С. Вулична соціальна робота як метод профілактики ВІЛ/СНІДу // Магістеріум. – К.: Києво-Могилянська академія, 2004. – Вип. 15: Соціальна робота і охорона здоров'я.
2. Надання допомоги "дітям вулиці" та соціально незахищеним дітям та молоді / За ред. С. Толстоухової, К. Актман // Інформаційно-методичний збірник. – Вип. 3–4. – К.: Ліга соціальних працівників України, Інтернаціональний Союз Німеччини, 2003.
3. Організація і технології соціальної роботи з дітьми вулиці / За ред. проф. А.Й.Капської. – К.: Ліга соціальних працівників України. 2003 – 260 с.

4. Психолого-педагогічні аспекти роботи з "дітьми вулиці": Збірник статей та методик за загальною редакцією Толстоухової С.В., Пінчук І.М. – К., 2000. – С. 5–9.

5. Табачник Д. Вирішення проблеми безпритульності – завдання пріоритетне // Соціальна політика. – 2003. – 29 січня.

Гаврилюк І.

*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського*

КОРЕКЦІЯ МОРАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ПІДЛІТКІВ З ДЕЛІНКВЕНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Тривала суспільно-економічна криза в Україні істотно позначилася на становищі молоді, змінивши її життєві орієнтації і значною мірою погіршивши соціальну ситуацію розвитку. За даними психологічних, педагогічних і соціологічних досліджень у значної частини підлітків спостерігаються життєва безпорадність, соціальний песимізм, світоглядна індиферентність, пасивність, відчуженість, зневіра та байдужість, нігілістичне ставлення до моральних цінностей. На цьому тлі у суспільстві посилюються поведінкові девіації неповнолітніх: алкоголізація, наркоманія, суїцидна та агресивна поведінка, злочинність тощо. Все це вимагає активізації пошуків нових педагогічних підходів до профілактики та корекції поведінки девіантних підлітків.

Визначенню суті понять норми та девіантної поведінки, специфіки видів і детермінант поведінкових відхилень присвячені роботи М.Алемаскіна, Б.Братуся, Г.Бреслава, Я.Плінського, В.Гульдана, А.Долгової, І.Кона, Н.Максимової, А.Реана, С.Розума, А.Селецького, С.Тарарухіна та ін.

Більшість дослідників звертає увагу на суттєві відхилення й деформації у розвитку моральної свідомості підлітків з девіантною поведінкою (М.Бобньова, Б.Братусь, І.Карпець, В.Коновалова, В.Кудрявцев, П.Сидоров, В.Татенко, Т.Титаренко та ін.). Психологи відзначають внутрішню суперечливість моральної свідомості девіантних підлітків, в яких категоричність оцінок поєднується з демонстративним скепсисом і сумнівами в обґрунтованості загальноновизнаних моральних норм. Підлітки, в яких не сформувалася власна система цінностей, легко скочуються до морального релятивізму: якщо все відносно, значить все дозволено. У зв'язку з цим особливою гостротою набуває проблема обґрунтування соціально-педагогічних умов корекції відхилень у моральному розвитку особистості девіантних підлітків, особливо тих, що схильні до делінквентної поведінки.

Враховуючи практичну значущість вказаної проблеми та недостатню обґрунтованість шляхів її розв'язання, ми обрали тему власного дослідження: "Корекція моральної свідомості підлітків з делінквентною поведінкою".

Об'єкт дослідження – корекція моральної свідомості підлітків з

делінквентною поведінкою.

Предмет дослідження – соціально-педагогічні умови корекції моральної свідомості підлітків з делінквентною поведінкою.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити соціально-педагогічні умови корекції моральної свідомості підлітків з делінквентною поведінкою.

Гіпотеза дослідження – корекція деформацій у розвитку моральної свідомості підлітків з делінквентною поведінкою можлива за таких соціально-педагогічних умов: залучення підлітків до обговорення морально-етичних дилем, які безпосередньо стосуються їх життєвого досвіду; використання групових форм інтерактивної взаємодії, що забезпечують систематичну демонстрацію підліткам моральних суджень, які перевищують актуальний рівень їх морального розвитку; застосування прийомів, які стимулюють виникнення пізнавального конфлікту між моральними переконаннями підлітків і спонукають їх до осмислення ситуацій з позицій іншої людини; дотримання соціальним педагогом діалогічного стилю взаємодії з підлітками у процесі обговорення моральних дилем.

Завдання дослідження:

- 1) визначити актуальний рівень і особливості становлення моральної свідомості підлітків з делінквентною поведінкою;
- 2) з'ясувати сутність когнітивно-еволюційної теорії морального розвитку особистості та можливості її застосування у процесі корекції моральної свідомості підлітків з делінквентною поведінкою;
- 3) визначити соціально-педагогічні умови корекції моральної свідомості
- 4) експериментально перевірити ефективність визначених соціально-педагогічних умов корекції моральної свідомості делінквентних підлітків.

Проведене дослідження засвідчило, що значний потенціал щодо розвитку та корекції моральної свідомості підлітків з делінквентною поведінкою має розроблена Л.Кольбергом когнітивно-еволюційна концепція, в якій моральне становлення особистості розглядається як процес послідовної зміни інваріантних стадій соціоморального мислення. Психологічними механізмами розвитку моральної свідомості підлітків є децентрація (аналіз проблем з точки зору інших людей) і когнітивний дисонанс (конфлікт між різними поглядами, який сприяє усвідомленню недосконалості власної позиції і спонукає до її зміни).

Констатувальний етап дослідження засвідчив, що делінквентним підліткам властиве відставання у розвитку моральної свідомості. Зокрема, перша стадія моральної свідомості характерна для 20% підлітків, друга – для 53%, третя – для 27%. Підлітків з четвертою і п'ятою стадією морального розвитку не виявлено взагалі. З'ясовано також, що для значної кількості досліджуваних підлітків характерні неадекватні переконання у сфері регуляції соціальної поведінки: Я-центроване, егоцентричне мислення (86%), песимістична оцінка моральності інших людей (48%), перекладення відповідальності за власні вчинки на інших людей (64%), мінімізація

негативних наслідків або романтизація асоціальних вчинків (68%).

Експериментально доведено, що корекція моральної свідомості делінквентних підлітків можлива за таких соціально-педагогічних умов: залучення учнів до обговорення морально-етичних дилем, які мають безпосереднє відношення до їх реального життя; використання групових форм інтерактивної взаємодії, що забезпечують систематичну демонстрацію підліткам моральних суджень, які перевищують актуальний рівень їх морального розвитку; застосування прийомів, які стимулюють виникнення пізнавального конфлікту між моральними переконаннями підлітків і спонукають їх до осмислення ситуацій з позицій іншої людини; дотримання педагогом діалогічного стилю взаємодії у процесі дискусійного обговорення моральних дилем.

Гнатишак А.

Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ: ДОСВІД РОБОТИ ВОЛОНТЕРСЬКОГО КЛУБУ "ПАРОСТОК"

За Статистичними даними, в сучасній Україні налічується 135,4 тисяч дітей-інвалідів, або 120 осіб на кожні 10 тис. дітей. За останніми прогнозами дослідників, немає підстав для оптимізму, тому що спостерігається тенденція до зростання чисельності дітей-інвалідів внаслідок зниження рівня медичного обслуговування, через зріст наркоманії та алкоголізму серед молоді [1, 63].

Незважаючи на актуальність соціально-педагогічній роботі з дітьми з особливими потребами та значну кількість праць, їй присвячених [1; 2; 3], ця діяльність вимагає докладного вивчення.

У справі соціальної підтримки інвалідів у сучасній Україні спостерігаються певні позитивні тенденції, але однією з головних проблем, яка потребує негайного розв'язання, є не тільки проблема їх соціалізації, а й соціальна ізоляваність дітей-інвалідів, яких часто сприймають як соціально неповноцінних. До формування позитивної громадської думки про цих дітей і висвітлення роботи з ними у Дрогобицькому товаристві дітей-інвалідів "Надія" залучались діячі культури та мистецтва, авторитетні установи, члени волонтерського клубу "Паросток". Творчість дітей Студії іконопису ім.О.В.Глібкевича при товаристві "Надія" репрезентувалась комплектом листівок у рамках проведення проекту "Художня студія для дітей-інвалідів", студійці та їхні роботи брали участь у виставках в Україні, Польщі, Німеччині. Крім роботи, спрямованої на формування позитивної громадської думки про дітей-інвалідів, є незаперечною доцільність роботи волонтерів із самими дітьми з особливими потребами.. Нами робота з членами цього товариства проводилась протягом двох років: з 2006 року по 2008 рік.

Предмет дослідження – соціально-педагогічна діяльність з реабілітації дітей з особливими потребами. Об'єктом дослідження є діти-інваліди – члени Дрогобицького добровільного товариства захисту дітей-інвалідів "Надія". Мета проведеної роботи – дослідити соціально-педагогічний вплив на реабілітацію осіб з особливими потребами. Мета конкретизувалась у наступних завданнях: вивчити напрями формування позитивної громадської думки про дітей-інвалідів; дослідити можливість застосування образотворчого мистецтва як методу роботи волонтерського клубу "Паросток" з дітьми з особливими потребами.

Вивчення проблем, з якими стикаються інваліди – важлива ланка соціальної роботи, а тому нами передусім була проведена діагностична робота, що здійснювалась за допомогою малюнкових тестувань "Неіснуюча тварина", "Моя сім'я" [3, 33-35, 42-44] та бесід. Діагностичні дослідження показали, що багато з членів цієї організації мають психологічні проблеми, які потребують заходів корекції. У людей з особливими потребами виникають загальні особистісні проблеми: комплекс неповноцінності, відчуття неспроможності виконувати важливі людські функції, підвищена потреба в захисті та ін.

Для розв'язання наведених вище проблем дітей-інвалідів була складена програма роботи. Розробляючи програму, ми враховували такі характеристики: час настання інвалідності; характер реакції на інвалідність та ін. Важливим методом у запланованій роботі була терапія мистецтвом. На нашу думку, цей метод у роботі з дітьми з особливими потребами є доцільним, оскільки терапія мистецтвом, як це розглядається в біхевіористичному напрямі, є засобом набуття компенсаторних навичок, що стимулюють доступні для формування фізичні і психічні функції, розвиваючи через них і ті, що недоступні для безпосереднього впливу. Терапія мистецтвом, на нашу думку, є тим методом, який надає можливість поєднати самозаглиблення і спілкування з дітьми на ґрунті спільних інтересів. Звичайно, основні теми спілкування це вибір кольору, кольорової гами, художнього стилю тощо. Спілкування з даною тематикою є невимушеним, здатним викликати позитивні емоції у осіб з однаковими інтересами. На деяких заняттях живопис поєднувався зі слуханням музики. Прикладами таких поєднань були музичне малювання (малювання під музичний твір або пісні), драматизація живописного сюжету під музику (діти-інваліди співали пісні, зміст яких перегукувався з сюжетами того, що вони малювали; діти малювали і підспівували тому, що чули). На заняттях з образотворчого мистецтва, музики та співу використовувались також інші методи: рольові ігри (моделювались уявні діалоги з особами, яких зображували діти), проблемні ситуації, самоаналіз та аналіз (дітям пропонувалось оцінити власну роботу та малюнки інших художників), міні-лекції (дітям повідомлялись основні відомості про події, предмети, осіб, яких вони малювали).

Після проведення повторної діагностики виявилось, що у дітей з особливими потребами підвищився рівень сензитивності, самоповаги, самоконтролю.

Важливою проблемою дітей з особливими проблемами є відсутність

трудової перспективи, майбутня непрацевдатність. Творчі заняття мають не тільки позитивний психолого-педагогічний вплив на особистість, вони сприяють згуртуванню інвалідів, а набуті на цих заняттях навички у майбутньому можуть стати ґрунтом для організації центрів занять, основою проектування надомної праці. Такі форми роботи сприяють відновлення почуття гідності, соціальної придатності, самоповаги і самоствердження .

Література

1. Іванова І.Б. Програма діяльності центрів ССМ щодо соціальної роботи з дітьми та молоддю з особливими потребами // Соціальна робота з молоддю в Україні. – К.: Столиця, 1997. – С. 63–75.
2. Психокорекційні методи роботи з людьми з особливими потребами // Практична психологія та соціальна робота. – №4. – 2002. – С. 8–11.
3. Рондяк Л. Я – ваша дитина. Практична педагогіка для батьків та вчителів. – Дрогобич: Коло, 2002. – 152 с.

Горбаченко К.

Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка

ЗМІ ЯК ФАКТОР ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Процес соціалізації є найважливішим, багатоаспектним явищем у житті людства, в ході якого відбувається формування покоління майбутнього. Під час соціалізації відбувається становлення особистості школяра, зокрема у нього активно формуються знання, вміння та навички; розвиваються психічні та соціальні якості особистості; складається уявлення про оточуючий світ, суспільно схвалювані принципи та моделі поведінки людини.

Зауважимо, що на процес соціалізації дитини впливають традиційні погляди на роль чоловіка та жінки у суспільстві. Так, у сучасних умовах свідомість молодої людини перебуває під впливом образів-стереотипів, які існують в соціумі або нав'язуються їй. Серед них одними з найпоширеніших є стандартні моделі рольової поведінки чоловіків і жінок, розподілу праці та закріплення сімейних і професійних ролей відповідно до статі.

Серед багатьох соціалізуючих інститутів (сім'я, школа, референтні групи) особливе місце в процесі соціалізації, в т.ч. тендерної соціалізації, займають засоби масової інформації (ЗМІ). Реклама, телебачення, кінопродукція, друковане слово, тобто весь спектр ЗМІ безпосередньо впливає, по-перше, на тендерні очікування молодих людей відповідно до своєї статі, по-друге, на подальший вибір молоддю стратегій поведінки за маскулінним та фемінним типом, по-третє, на формування стереотипізованого образу чоловіка та жінки.

Дослідники, які зверталися до проблеми негативного впливу ЗМІ на перебіг соціалізації учнівської молоді, вказують на те, що підлітки менше уваги приділяють читанню художньої, публіцистичної, науково-популярної літератури, поряд з цим, більше часу проводять перед екранами телевізорів чи комп'ютерів. У дітей молодшого шкільного віку, які більшість вільного часу витрачають на перегляд телевізійних програм, спостерігається відставання в розвитку, погіршення пам'яті, низька здатність до концентрації уваги. До того ж, дослідження засвідчують, що надмірний перегляд дітьми телепередач сприяє формуванню в них традиційних уявлень стосовно ролі жінки і чоловіка. Особливо впливають на психіку школярів популярні в наш час дитячі західні мультфільми, де казкові герої демонструють такі "дорослі" якості, як агресивність, жорстокість, реалізм, навіть сексуальність і вульгарність. З позицій психологів, дорослі стереотипи поведінки, що демонструються в дитячих мультфільмах, розгальмовують у дитини ту сферу потягів, до якої вона функціонально, морально і фізично ще не готова. Ці переживання в майбутньому можуть викликати труднощі у налагодженні соціальних контактів та створенні сім'ї, а також проблеми в сексуальній сфері.

В підлітковому та юнацькому віці особливо значним є вплив мережі Інтернет. Специфіка "он-лайн"-зв'язку має визначені наслідки, перш за все, ті, що пов'язані з появою віртуальних інтересів; зменшенням важливості "живого" спілкування з однолітками; розвитком Інтернет-залежності.

На основі аналізу даної проблеми, нами здійснено дослідження рівня сформованості тендерної культури у сучасної учнівської молоді та ступінь впливу різних видів ЗМІ на формування тендерних установок, стереотипів, тендерної свідомості. На основі проведеного дослідження нами було визначено основні тенденції впливу ЗМІ на тендерні установки та стереотипи представників молодих юнаків і дівчат.

Отже, під час соціальних трансформацій останніх десятиліть дедалі більшої актуальності набуває проблема статево-рольових ідентифікацій особистості. Постійне розширення сфер самореалізації індивіда свідчать про необхідність формування уявлень молоді про ролі й можливості чоловіків і жінок.

У свідомості молодих людей під впливом сучасних ЗМІ формуються безліч тендерних стереотипів. Дослідження ролі ЗМІ у формуванні уявлень молоді про світ і своє місце в ньому як представника певної статі постає наразі одним з найважливіших напрямів діяльності різноманітних соціально-виховних інститутів, зокрема щодо профілактики негативного впливу ЗМІ на молодь і виховання тендерної культури.

Дикун Н.

Харківська державна академія культури

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

В умовах інформаційного суспільства, коли відбувається створення своєрідного середовища знань, все більше зростає зацікавленість новітніми комп'ютерними технологіями та системами. Безперечно, що сучасні технічні засоби допомагають людині розвивати та збагачувати свої знання, але на сьогодні проблеми "комп'ютер і діти" відводиться недостатньо уваги, особливо на фоні зростання застосування комп'ютера як в процесі навчання, так і як засобу проведення дозвілля дітей. Представники нової генерації намагаються використовувати можливості комп'ютерної техніки максимально, оскільки їх потреба в контакті й розширенні інформаційного простору, відповідає віковим особливостям. Це не в останню чергу призводить до залежності, так званої адикції, від якої згодом важко позбавитися. Цьому присвячені дослідження Р.М.Грановської, О.Є.Лисенко, К.Янга М.Іванова, С.Шапкина К.Галкіна, І.Голдберга, А.В.Мудрика та інших фахівців. Аналізуючи їхні доробки, приєднуємося до думки, що адиктивна поведінка – це поведінка людини, для якої притаманне прагнення до відходу від реальності шляхом штучної зміни свого психічного стану завдяки прийому різноманітних хімічних речовин чи постійні фіксації уваги на певних видах діяльності з метою розвитку та підтримання інтенсивних емоцій. У результаті такої поведінки людина існує у своєрідному і "віртуальному" світі. Вона не тільки не вирішує своїх проблем, але й зупиняється в особистому розвитку, навіть деградує. Розрізняють три групи різновидів адиктивної поведінки: нехімічні адикції (патологічна схильність до азартних ігор (гемблінг), комп'ютерна адикція, трудоголізм); проміжні форми адикції (анорексія – відмова від їжі, булемія – прагнення до постійного споживання їжі); хімічні адикції (вживання та вдихання психоактивних речовин: тютюну, алкоголю, наркотиків, медичних препаратів, речовин побутової хімії).

Для підлітка дуже важливим є освоєння особистого простору, кордони якого він визначає самостійно. Це зацікавленість молодіжною музикою, увага до своєї зовнішності, дизайну своєї кімнати, велосипеда чи комп'ютера. Підліток не надає перевагу життєвому стилю батьків, а створює свій власний. Він хоче виділитися, заявити про себе, всім своїм виглядом продемонструвати дорослість, самостійність та неповторність. Для самоствердження підлітку вже не потрібно демонструвати витривалість та фізичну силу. Сьогодні компетентність зокрема в комп'ютерній сфері визначає статус та авторитет серед однолітків. Здебільшого комп'ютерними адиктами стають діти і підлітки, які мають нестабільні і конфліктні сімейні й шкільні відносини, а також ті, які втратили довіру до оточуючих. Саме вони знаходять в віртуальному світі підтримку, успіх, самоствердження для покращення свого психологічного стану. Зауважимо, що на стадії вже сформованої адикції виникає: зниження активності; діти не можуть зупинитися, запізнюються або

пропускають заняття в школі; не можуть приборкати своє захоплення; спілкування з комп'ютером стає головним; звужується коло інтересів; зацікавленість і емоційне оживлення в бесіді виникає лише при розмові стосовно комп'ютерної теми; в ситуаціях у виборі діяльності, перевагу віддають діяльності, пов'язаної з комп'ютером; бурхлива реакція протесту при спробах зменшити спілкування з комп'ютером; відсутність почуття реальності та інші прояви. Тому, очевидним є той факт, що необхідна профілактика та корекція комп'ютерної залежності серед підлітків. Серед найактуальніших видів профілактичної роботи є соціально-педагогічна підтримка, оскільки соціальна педагогіка як практична діяльність має за мету включення дитини у соціальне середовище, сприяння розвитку соціальності, як спроможності до активного існування у суспільстві й позитивної взаємодії з іншими людьми та групами. Сутність соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки серед підлітків полягає у запровадженні ефективного соціального виховання, допомозі у виборі захоплення, розширенні кола провідної діяльності, створенні позитивних відносин з найближчим оточенням, мікросередовищем. Для того щоб попередити комп'ютерну залежність потрібно завчасно проводити соціально-педагогічну профілактику комп'ютерної залежності, а саме: активно залучати підлітків у соціально-виховну життєдіяльність навчального закладу, що сприятиме їхньому соціальному розвитку; залучати батьків та близьке оточення до виховної діяльності, що сприятиме гармонізації стосунків з дітьми; налагоджувати контакти з різноманітними соціальними інститутами, що сприятимуть розширенню соціальних контактів дітей та залученню їх до спільної діяльності. Це можна реалізувати завдяки розробці та впровадженні дієвих соціально-педагогічних програм роботи з підлітками, їх батьками та педагогічним колективом як у школі, так і з різноманітними соціальними інститутами. Конкретними завданнями соціально-педагогічної профілактики комп'ютерної залежності у дітей є:

- виховання дитини в більшості повинно ґрунтуватися, що комп'ютер – це лише частина життя, а не головний подарунок за хорошу поведінку;
- повернення уваги до діяльності, не пов'язаної з комп'ютером, об'єктом електронні ігри і перебування в Інтернеті не замінило реальності;
- формування необхідних загальних і специфічних вмінь та навичок, які є основою формування морально-психологічної стійкості особистості;
- виховання культури потреб, бажань, захоплення;
- створення умов для самореалізації і самоактуалізації особистості шляхом залучення її до позитивної альтернативної діяльності.

Таким чином, можна зазначити, що існує актуальне соціально-педагогічне завдання: профілактика адиктивної поведінки серед підлітків. Сприяти його вирішенню можна шляхом теоретичного аналізу та практичного впровадження соціально-педагогічної профілактики, яка б сприяла ефективному розвитку інтересів й здібностей підлітка та не заважала позитивній соціальній реалізації, гармонійній взаємодії з оточуючими.

Довгань О.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА СТАНОВЛЕННЯ ТОВАРИСТВА "ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА УКРАЇНИ"

В умовах трансформації в соціальній сфері України розвиваються благодійні громадські організації. Серед них варто виокремити Товариство Червоного Хреста України. Це добровільна недержавна організація філантропічного спрямування. У своїй діяльності вона керується Женевськими конвенціями 1949 року, двома додатковими протоколами до них (від 8 червня 1977 року), ратифікованих Україною 18 серпня 1989 року, Конституцією України, Указом Президента "Про Товариство Червоного Хреста України", Статутом; базуючись на принципах гуманності, неупередженості, нейтральності, незалежності, добровільності, єдності та універсальності [5].

Ці принципи визначають покликання Товариства захищати життя і здоров'я людини, сприяння досягненню миру у світі, відображають толерантне ставлення до особистості.

Преамбулою створення Українського Червоного Хреста стали події Першої світової війни, які і визначили найважливіші завдання: допомога інвалідам та сиротам, сприяння у поверненні військовополонених, шефство над шпиталями. Його діяльність активізувалась після Першого установчого з'їзду, який відбувся 1918 року, особливого значення набуваючи при форсмажорних обставинах.

"Відповідно до Статуту Червоного Хреста України, Товариство за своєю структурою відповідає адміністративно-територіальній ознаці та поділу і складається із 26 організацій [6]", "а міські і районні організації об'єднують первинні організації (42406) [6]".

Згідно із Законом України "Про Товариство Червоного Хреста України", воно "в процесі своєї діяльності здійснює збір різних видів гуманітарної допомоги від юридичних та фізичних осіб України, іноземних осіб, осіб без громадянства, міжнародних організацій для адресатів на території України [2, с. 14]".

Відзначимо, що мета Товариства полягає у захисті життя людини, полегшенні її страждань під час збройних конфліктів, стихійного лиха, катастроф, аварій, у наданні допомоги медичній службі Збройних Сил, закладів охорони здоров'я. Крім того, Товариство сприяє органам державної влади у їх діяльності у гуманітарній сфері.

Апріорно Червоний Хрест України, як і інших держав, є гуманістичною організацією, діяльність якої спрямована на оптимізацію життя особистості, сприяння людині в її соціальному розвитку та створення умов для адаптації в соціумі. Це можна прослідкувати, визначивши окремі напрямки в роботі Червоного Хреста України та детально розглянувши деякі аспекти соціально-педагогічної діяльності.

Серед напрямків варто виокремити реалізацію програми "Діти вулиці", тому що поширення безпритульності дітей викликає занепокоєння в демократичному суспільстві. Серед цієї категорії дітей найпоширеніша – соціальні сироти, тобто діти, батьки яких невиконують, покладених на них виховних функцій. Путівку у вуличне життя неповнолітні отримують здебільшого, зростаючи в неблагополучних сім'ях: алкоголіків, наркоманів, неповних, багатодітних, малозабезпечених. Діти втікають також із благополучних сімей – це діти з високим рівнем конфліктності, відхиленнями у психічному та особистісному розвитку. Наголосимо і на тому, що серед "вуличних" дітей багато тих, які втекли з виховних установ – це діти, які зазнали різних форм насилля, або яких з певних причин не влаштовує ця виховна установа.

Значну роль відіграє реалізація проекту "Гаряче харчування для осіб без визначеного місця проживання", серед яких багато дітей. Тому надзвичайно важливою є допомога, спрямована на підтримку життєдіяльності "вуличної" дитини, а також сприяння в її соціалізації в умовах соціального закладу. Цій меті слугує надання матеріальної допомоги притулкам для неповнолітніх, дитячим будинкам, поєднуючи її із соціально-педагогічною роботою.

Не менш важливою є організація молодіжного волонтерського руху. Реалізуючи проект "Гуманітарне право", Червоний Хрест України залучав молодь до участі у благодійних заходах, здійснював соціально-профілактичну роботу у навчальних закладах за методом "рівний – рівному". Варто зазначити, що волонтером вважається людина, яка безкоштовно на громадських засадах надає допомогу тим, хто її потребує. Серед мотивації до волонтерської діяльності молодь виділяє прагнення до набуття професійного досвіду та бажання самоствердження. Навчання волонтерів-активістів проводиться за вище згаданим методом. Адже відомо, що якщо старша дитина вчиться малювати, то і молодша разом з нею буде засвоювати цей досвід. Тому інформація соціального спрямування, донесена однолітком, буде здаватися більш достовірною, цікавою, а отже такою, що варта уваги.

Досить актуальним є питання ВІЛ / СНІДу, тому варто зупинитися і на роботі в рамках програми "Протидія поширенню ВІЛ / СНІД серед молоді України". Товариством Червоного Хреста спільно з іншими благодійними організаціями були створені мобільні та стаціонарні пункти, де здійснювалась практична допомога, представлена консультаціями, обміном шприців, видачею дезінфікуючих засобів тощо. Підкреслимо, що проблема захворювання на СНІД набула загрозливих масштабів: "Україна посідає перше місце серед країн, де темпи росту інфікованості на ВІЛ дуже високі, так само як і відсоток хворих на СНІД на кількість населення [4]". Як відомо, існує декілька шляхів передачі цієї інфекції. Найчастіше хвороба вражає споживачів ін'єкційних наркотиків, а це молодь віком до тридцяти років, тому дуже важливо аби на усіх рівнях здійснювалися соціально-профілактичні заходи щодо запобігання поширенню ВІЛ. Товариство, здійснюючи цей проект, проводило просвітницьку роботу у навчальних закладах, розкриваючи поняття СНІДу, шляхи його передачі та

особливості забезпечення себе від зараження.

Важливо звернути увагу і на реалізацію програми "Протидія торгівлі людьми". Червоний Хрест видавав та розповсюджував інформаційні матеріали, поширював їх серед школярів, студентів, проводив лекції у навчальних закладах з метою формування правової грамотності та запобіганню явищу "трафкінгу" [3, с. 14].

Не є винятком в реалізації цих положень Соснівська районна організація Товариства Червоного Хреста України. Варто відзначити, що завдяки проведенню благодійних акцій: "Подаруй надію у майбутнє", "Поділись теплом із близьким", "Осінні щедроти" та інших надавалася допомога дітям, хворим на туберкульоз, малозабезпеченим, дітям-сиротам, інвалідам. Соснівська районна організація, реалізуючи соціальні програми, співпрацює з обласним Центром "Здоров'я", обласним центром боротьби зі СНІДом, благодійним фондом "Інсайт", з міським центром соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді. Серед інших напрямків діяльності вищезазначеної організації: здійснення адресного соціально-побутового та медичного обслуговування самотніх непрацевдатних громадян похилого віку, надання матеріальної та гуманітарної допомоги постраждалим від стихійного лиха, просвіта населення з питань надання першої допомоги та збереження здоров'я, підтримка в розвитку волонтерського руху, сприяння в реалізації соціальних програм: Національної програми боротьби із захворюванням на туберкульоз та Національної програми забезпечення профілактики ВІЛ / СНІД, обласної програми "Онкологія", обласної комплексної програми "Турбота".

Дослідивши літературу з даного питання, вивчивши досвід працівників Товариства, ми прийшли до висновку, що розвитку благодійних організацій в Україні, зокрема Товариства Червоного Хреста, сприяло би затвердження на державному рівні Закону, який би надавав пільги при сплаті податків юридичним особам, що здійснюють матеріальну підтримку благодійної діяльності організацій філантропічного спрямування. Також потрібно створити орган, який би контролював діяльність благодійних організацій згідно чинного законодавства.

Література

1. Ганіткевич Я. До історії Українського Червоного Хреста та медичної служби УПА / Ярослав Ганіткевич // [http: www.ntsh.org/node](http://www.ntsh.org/node).
2. Закон України "Про Товариство Червоного Хреста України" // Урядовий кур'єр. – 2003. – №3. – С. 14.
3. Кононенко Т. Протидіючи загрозі / Тетяна Кононенко // Вісник Червоного Хреста України. – 2005. – №3. – С.14.
4. Мазур Л. Мій усвідомлений вибір / Лідія Мазур // Вісник Червоного Хреста України. – 2007. – №2. – С.10.
5. Статут Товариства Червоного Хреста України. – Чорнобиль : Чорнобильінтерінформ, 2001. – 32 с.
6. Товариство Червоного Хреста // [http: uk.wikipedia.org/wiki](http://uk.wikipedia.org/wiki).

Донченко Є.
Харківська державна академія культури

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Сучасний етап розвитку взаємин в системі "Людина-природа-суспільство" багатьма вченими визначається як етап загострення глобальних протиріч. За свідченням С.Федорова, існує реальна небезпека того, що людське суспільство може вийти з відведених рамок своєї взаємодії з довкіллям у не такому вже віддаленому майбутньому. Людина перестала відчувати себе не тільки часткою природи, але й поставила себе на багато сходинок вище, що призводить до виникнення глобальних екологічних проблем, зокрема глобальне потепління, забруднення води, знищення флори та фауни на планеті. Виникає необхідність у вихованні такої особистості, котра відповідально ставиться до себе, природи, суспільства, усвідомлює важливість засвоєння екологічної культури людства. Теоретико-методологічну базу нашого дослідження становлять праці В.Вербицького, О.Вознюк, М.Забалій, Н.Злобіна, М.Красовіцького, М.Левчук, С.Омельченко, А.Рижанової, Семенової Невітчизняні фахівці з соціальної педагогіки, зокрема М.Галагузова, визначає екологічну культуру не просто як форму життєдіяльності людини, а як систему світоглядно-цілісного ставлення, переживання, освоєння людиною світу, в якому вона живе.

Об'єкт нашої роботи є: соціальне виховання підлітків у загальноосвітньому навчальному закладі. Предмет: формування екологічної культури у процесі соціального виховання підлітків. Мета: науково обґрунтувати та реалізувати на практиці соціально-педагогічну програму "Я – екологія – туризм – культура". Задачі: визначити сутність екологічної культури підлітків; проаналізувати психофізіологічні особливості підліткового віку; змалювати особливості екологічної культури у процесі соціального виховання підлітків; розробити соціально-педагогічну програму "я – туризм – екологія – суспільство"; практично реалізувати програму "я – туризм – екологія – суспільство"; проаналізувати результати впровадженої програми. У процесі наукового дослідження використано такі методи: аналіз та синтез наукової літератури, анкетування тощо.

Сутність екологічної культури полягає в екологічно оправданій поведінці особистості, яке характеризується ступенем перетворення екологічних знань, мислення, культури почуттів у щоденну норму вчинків. Вибір підліткового віку в дослідженні не випадковий, оскільки саме на цьому віковому етапі активно проходить формування самосвідомості особистості. Специфіка формування екологічної культури у процесі соціального виховання полягає у створенні умов для поєднання засвоєння учнями як цінностей екології, так і соціальної культури, зокрема розвитку соціальних якостей особистості. Координатором та

ініціатором створення умов, на нашу думку, є саме соціальний педагог як спеціаліст із соціального виховання. З метою формування екологічної культури у підлітків розроблено програму "я – туризм – екологія – суспільство", основні завдання якої: сприяти формуванню соціальної відповідальності підлітків за екологію, усвідомленню цінностей природи, набуттю практичних знань для застосування їх у майбутньому; залученню громадськості (батьки, вчителі, керівники гуртків, службовці санітарно-епідемічної станції) до проведення заходів програми задля розповсюдження знань про екологічне становище в країні. Для досягнення поставлених завдань нами організовано комплекс заходів: флористичний конкурс, виставка фотографій, соціально-педагогічний тренінг. Особливо цікавим для підлітків виявився туристичний похід у ліс, під час якого теоретичні знання були реалізовані на практиці. Отже, ми з'ясували, що формування екологічної культури – актуальне завдання соціального педагога. Екологічна культура активно формується в процесі соціального виховання, чому сприяє розроблена нами програма "я – туризм – екологія – суспільство".

Зінкевич О.

Хмельницький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ НЕГАТИВНИХ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ У СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ СЕСІЇ

Проблема негативних психічних станів серед студентів є досить актуальною і потребує комплексних превентивних заходів, які повинні проводитися об'єднаними зусиллями педагогів, психологів, соціальних педагогів та людей, що оточують особистість.

Підвищена соціальна активність сучасних студентів вимагає збільшення швидкості перебігу психофізіологічних і соматичних реакцій, які забезпечують оптимальне пристосування людини до умов оточення. Науковими дослідженнями в цій галузі займалися Н.А.Агаджанян, Б.Г.Ананьєв, А.Бек, В.П.Казначеев, У.Шелдон та ін. Значний внесок у вивчення негативних психічних станів зробили відомі психологи В.Вундт, У.Джеймс, Е.Клаперед.

Актуальність теми зумовлена: збільшенням впливу негативних факторів на людину в процесі її онтогенетичного розвитку; виокремленням студентства у групу підвищеного ризику в багатьох країнах світу; ускладненням професійних обов'язків і тим самим підвищення вимог до загальноосвітньої і спеціальної підготовки молоді.

Об'єкт: процес подолання негативних психічних станів у студентів.

Предмет: прояви негативних психічних станів у студентів під час сесії.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально

перевірити вплив екзаменаційної сесії на розвиток негативних психічних станів у студентів.

Відповідно до мети, ми визначили наступні завдання дослідження: вивчити ступінь дослідження негативних психічних станів у науковій літературі; вивчити форми прояву негативних психічних станів; з'ясувати причини виникнення негативних психічних станів у студентів під час екзаменаційної сесії; дослідити наявність негативних психічних станів у студентів під час екзаменаційної сесії.

Серед негативних психічних станів, які найчастіше зустрічаються у студентів визначають розлади настрою, тривожність, фрустрація, стрес, депресія.

Екзаменаційна ситуація належить до короткочасних стресорів, однак зміна емоційного і фізіологічного стану організму, викликана нею, буває досить значною. Психологічна напруга, якою супроводжується іспит, призводить до активації нервової і гуморальної систем регуляції, мобілізує системи організму та психіку індивіда. Іспит пов'язаний з ситуацією, яка викликає тривогу і страх.

За час сесії велика вірогідність перенапруження, що може тягти за собою психосоматичні розлади, нервові зриви різної інтенсивності, розвиток стійкого пригнічення, депресії. В свою чергу негативні психічні стани впливають на зниження самооцінки, погіршення уваги, пам'яті, академічної успішності.

Негативні психічні стани проявляються як реакція на нову інформацію, надмірні навантаження і підкорюються закономірностям загального адаптаційного синдрому. За час навчання у вузі студенти потрапляють під вплив різноманітних факторів, які впливають на їх психосоматику. На думку Н.А.Должанської, найбільш значимими факторами, які впливають на психосоматичний стан студентів є: стать, вік при вступі, профіль факультету, поєднання навчання з роботою.

Серед причин розвитку негативних психічних станів виділяють дві групи: біологічні та психологічні.

З метою виявлення негативних психічних станів нами було проведено дослідження на базі Хмельницького національного університету. У дослідженні брали участь 50 студентів. Нами були використані: методика диференційної діагностики депресивних станів В.А.Жмурова, методика Зунге "Шкала визначення рівня депресії", опитувальник Спілберга-Ханіна.

Дані, отримані за методикою диференційної діагностики депресивних станів В.А. Жмурова показали, що 28% студентів під час екзаменаційної сесії відчують мінімальну депресію, 32% – легку депресію, 16% – помірну, 6% – виражену, у 2% студентів виявлено глибоку депресію; і лише у 16% студентів не виявлено депресивного стану. За шкалою визначення рівня депресії отримані такі дані: стан без депресії виявлено у 62% студентів; легка депресія – у 28%; субдепресивний стан – у 10%; справжня депресія не виявлена у жодного студента. Результати за опитувальником Спілберга-Ханіна показали, що у 38% студентів виявлено високий рівень реактивної тривожності, у 40% – середній, у 22% – низький. У 28% студентів особистісна тривожність виявлена на

високому рівні, у 54% – на середньому і у 20% – на низькому, це свідчить, що студенти з високим рівнем реактивної тривожності поза екзаменаційними випробуваннями мають середній рівень особистісної тривожності (14%) і вказує на зростання рівня реактивної тривожності у період сесії.

Студенти, у яких виявлено депресивний стан того чи іншого ступеню мають середній і високий рівень тривожності як реактивної так і особистісної, що є показником чутливості емоційного апарату і його включення у реакції організму, пов'язані з впливом емоцій на цілеспрямовану поведінку.

З метою попередження появи негативних психічних станів ми пропонуємо програму оздоровчо-розвиваючого психофізіологічного тренінгу. Така програма допомагає попередити виникнення нервово-психічних зривів, а також зменшити вірогідність розвитку захворювань, у розвитку яких важливу роль відіграють психологічні фактори, довготривалі і сильні стреси.

Проблема профілактики, попередження і боротьби з негативними психічними станами потребує цілеспрямованих і ефективних шляхів вирішення з залученням потенційних ресурсів особистості.

Література:

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учеб. пособие для студ. вузов. – 4-е изд., стереотип. – М.: Издательский центр "Академия", 1999. – 672 с.
2. Балабанова Л.М. Категория нормы в психологии студенческого возраста (теоретико-методологический аспект) – Х.: Консум, 1999. – 240 с.
3. Психические состояния / Под ред. Л.В. Куликова – СПб.: Питер, 2001. – 512 с.
4. Психология экспериментальных ситуаций. Хрестоматия / Сост.: Тарас А.Е., Сельченко К.В. – Минск Харвит, 1999. – 420 с.

Глащук М.

Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича

ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ ПІДЛІТКІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Соціальне самопочуття й орієнтації сучасних українських підлітків значною мірою віддзеркалюють нинішній стан суспільства і, передусім, світ дорослих людей. Нинішніх підлітків відрізняє значно більша мобільність, висока адаптивність до мінливих умов сьогодення, ознаками чого є краща здатність сприймати будь-які нові віяння без страху й недовіри, навпаки – з великою цікавістю та непідробним оптимізмом. Тому сьогодні існує проблема стратифікації підлітків у межах своєї молодіжної групи не тільки за музичними чи спортивними уподобаннями, а й за умінням використовувати засоби масової інформації та комунікації, зокрема Інтернету. На сучасному етапі розвитку суспільства можна говорити про формування Інтернет-субкультури, що володіє

практично повним набором необхідних ознак: власним сленгом, внутрішньою ієрархією, набором установлених ідей, що відображає світоглядну позицію членів субкультури, визначеними етичними нормами, достатньою кількістю формальних й неформальних лідерів, що гуртують навколо себе стійкі співтовариства користувачів та формують їхні ідейні переконання [1]. Як усяка субкультура, він поєднує великі групи населення, формує коло інтересів і спілкування, стимулює розвиток міжособистісних відносин, має позитивні та негативні фактори впливу на індивідуальну сферу психічної діяльності людини.

Визначаючи адиктивну поведінку як відхід від реальності за допомогою зміни психічного стану (Короленко Ц.П., Сигал М., 1990), можна стверджувати, що створювана комп'ютером реальність безсумнівно змінює психічний стан. У загальному розумінні Інтернет-залежність визначається як нехімічна залежність від користування Інтернетом (Griffits, 1996). Поведінково вона виявляється в тому, що залежні надають перевагу "життю в Інтернеті", та фактично починають відмовлятися від свого реального життя, проводячи до 18 годин на день у віртуальній реальності. Іншими словами, залежність – це нав'язливе бажання увійти в Інтернет, знаходячись on-line, і нездатність вийти з Інтернет, перебуваючи on-line [3]. Суть Інтернет-залежної поведінки полягає в тому, що прагнучи втекти від реальності, люди намагаються штучним шляхом змінити свій психічний стан, що дає їм ілюзію безпеки, відновлення рівноваги. Цей процес настільки захоплює підлітків, що починає керувати їх життям.

Основними ознаками Інтернет-адикції є: всепоглинання Інтернетом; потреба неухильного збільшення часу on-line сеансів; наявність кількаразових, малоефективних спроб скорочення використання Інтернет-ресурсів; поява симптомів абстиненції при припиненні Інтернет-зв'язку; виникнення проблем з найближчим оточенням; прагнення до приховування реального часу, проведеного on-line; залежність настрою від використання Інтернету [2]. У підлітків, що страждають Інтернет-адикцією частіше відзначаються депресивні розлади з підвищеним ризиком розвитку суїциду, порушення аутосоматичного сприйняття, емоційна нестійкість, схильність до інтелектуалізації, негативізму, нетовариськості, занижена самооцінка, гіперболізовані уявлення про ідеальне "Я", схильність до відходу від проблем й уникнення відповідальності, існування однієї або більше фрустрованих потреб, почуття самотності [4].

Підліток не завжди здатний реально оцінити рівень вірогідності й безпеки інформаційних матеріалів, які знаходяться в Інтернет-мережі. Так, інформаційні веб-ресурси агресивної й аутоагресивної спрямованості створюють підвищену небезпеку для осіб з нестійкою психікою. Нерідко відсутність у користувачів Інтернет-культури та елементарних навичок коректної роботи в Мережі створює проблеми психологічного й соціального характеру.

Феномен Інтернет-адикції як новий вид поведінкової залежності вимагає серйозного всебічного вивчення з метою розробки психологічних програм і технологій, спрямованих на корекційну роботу з особами, що страждають даним видом нехімічної адикції, та профілактику серед користувачів Інтернету.

На основі тесту на вивчення Інтернет-залежності, розробленого Кімберлі Янг, адаптованого для нашого дослідження, нами було проведено анкетування з метою виявлення Інтернет-залежних підлітків. Попередня вибірка підлітків проводилась на основі бесід з учнями з метою виявлення тих, які мають вдома комп'ютер з виходом до мережі Інтернет, або відвідують комп'ютерні клуби. Нами було опитано 100 учнів: старшокласників двох загальноосвітніх шкіл, гімназії та ліцею обласного центру (м. Чернівців), учнів загальноосвітньої школи районного центру (м. Герца Чернівецької області) та сільських школярів (с. Мамаївці, Кіцманського р-ну Чернівецької області). Проведене дослідження дозволило виявити 3 групи підлітків: респонденти, які не схильні до інтернет-адикції (52%); респонденти, які схильні до інтернет-адикції (43%); респонденти, які є інтернет-адиктами (5%). Викликає стурбованість факт значної кількості респондентів, які знаходяться у групі "схильності до інтернет-адикції", та тих, яких за результатами тесту можна віднести до потенційних адиктів.

Вирішення проблеми інтернет-адикції потребує комплексних дій соціальних педагогів, психологів, педагогів, інших фахівців та батьків у профілактиці Інтернет-залежності, поверненні адиктивних учнів до повноцінного життя.

Література:

1. Marks I. Behavioural (non chemical) addictions // British J. Addict. – 1990, V.85. – P. 1389-1394.
2. Бойко Н. Молодь у світі сучасних комп'ютерних та Інтернет-технологій // Соціальні виміри суспільства. – Вип. 8. – К.: ІС НАНУ, 2005. – С. 244-258.
3. Чудова И.В. Особенности образа "Я" "жителя Интернета" // Психологический журнал. – 2002. – Т. 22. – №1. – С. 113-117.
4. Янг К.С. Диагноз – Интернет-зависимость // Мир Интернет. – 2000. – №2. – С. 24-29.

Кайденко Ю.

Харківський національний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ПРИТУЛКУ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ З ВИКОРИСТАННЯМ ПОТЕНЦІАЛУ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ

Соціалізація – надзвичайно складний процес, особливо якщо в мікросередовищі особистості відсутні цілеспрямовані позитивні впливи. Надзвичайно гостро ця проблема стосується дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. За даними Міністерства України у справах сім'ї,

дітей та молоді на початок ХХІ століття у притулках перебувало близько 30 тис. вихованців [1, с. 17], але насправді кількість безпритульних і бездоглядних дітей є значно більшою. Це складне соціальне становище потребує збільшення уваги у всіх ланках влади до розв'язання зазначеної проблеми.

Сучасна політика нашої держави спрямована на створення громадянського суспільства, формування любові до рідної мови та культури, плекання народних традицій, шанування народної пам'яті. Педагогічне значення народних традицій полягає у тому, що вони є результатом виховних зусиль багатьох поколінь і виступають важливим засобом виховання. Через систему традицій та звичаїв український народ відтворює себе, власну духовну, народну культуру, характер, національну психологію та самосвідомість у своїх дітях.

На основі аналізу наукової та методичної літератури психолого-педагогічного спрямування з проблеми соціалізації дезадаптованих дітей молодшого шкільного віку засобами народних традицій, ми дійшли висновку, що теоретичні розробки здебільшого концентрують увагу на визначенні необхідності розв'язання зазначеної проблеми і майже не містять практичних рекомендацій щодо її вирішення; а також нами не знайдено відповідних методик та технологій роботи соціального педагога в умовах спеціалізованих закладів для дезадаптованих дітей. Тому об'єктом нашого дослідження обрано процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку з використанням потенціалу народних традицій, відповідно до об'єкта поставлено мету: виявити особливості соціально-педагогічної діяльності з соціалізації дітей молодшого шкільного віку в умовах притулку для неповнолітніх з використанням потенціалу народних традицій.

Спираючись на роботи А.М.Богуш, Л.М.Кудіної, С.К.Стефанюк, В.Д.Трубіциної [2, 3, 4, 5], ми розробили власну технологію з соціалізації молодших школярів та експериментально перевірили її на практиці в Харківському притулку для неповнолітніх "Гармонія". Зазначена технологія є комплексною і передбачає реалізацію соціально-педагогічної діяльності в трьох напрямках: 1) соціально-педагогічна робота з молодшими школярами; 2) соціально-виховна робота з батьками; 3) методико-інформаційна робота з персоналом притулку для неповнолітніх.

В кожному напрямі діяльність реалізовується через чотири взаємопов'язані етапи.

1. Етап розробки (підбір комплексу необхідних засобів, спрямованих на забезпечення успішної соціалізації вихованців притулку засобами народних традицій, корекцію батьківських методів виховання, а також ознайомлення персоналу притулку з потенціалом народних традицій і його використанням у педагогічній діяльності).

2. Діагностувальний етап, спрямований на виявлення запиту на необхідність та своєчасність проведення соціально-педагогічної діяльності та підбір індивідуальних засобів для безпосередньої роботи (тестування, анкетування, бесіди, робота з документацією).

3. Експериментальний етап, який включає в себе дослідження впливу на соціалізацію дітей молодшого шкільного віку, а також проведення заходів для батьків та персоналу притулку для неповнолітніх (ігрові методики, лекторії, круглі столи, розробка рекламної продукції).

4. Контрольно-корекційний етап (проведення повторного діагностування для виявлення ефективності результатів попередньої діяльності; порівняння результатів констатувального та контрольного аналізу; у разі необхідності проведення корекційної роботи; підведення підсумків та визначення ефективності обраної технології; підготовка методичних рекомендацій щодо можливостей використання технології).

Діагностувальний етап дослідження дозволив виявити наявність в процесі соціалізації дітей молодшого шкільного віку в умовах притулку для неповнолітніх таких особливостей:

- дезадаптованість по відношенню до умов оточуючого середовища;
- педагогічна занедбаність вихованців притулку, не сформованість комплексу морально-естетичних принципів;
- низький рівень громадянської освіченості дітей та їхніх батьків; недостатній рівень методичного забезпечення процесу соціалізації з використанням етнокультурного потенціалу.

Проведене експериментальне дослідження дало змогу визначити важливими особливостями соціалізації дітей вихованців притулку засобами етнокультурних традицій такі:

- Соціально-педагогічна діяльність має бути організована переважно в ігровій формі;
- Найефективнішим засобом впливу на формування виховного потенціалу батьків виявлено дистантну форму – буклети етнопедагогічного спрямування;
- Доречними формами співпраці соціального педагога з вихователями притулку є проведення лекторіїв, круглих столів з метою підвищення їхнього методичного потенціалу.

До подальших досліджень пропонуємо наступне: розширення технології соціально-педагогічної діяльності з соціалізації дітей молодшого шкільного віку в умовах притулку для неповнолітніх з використанням потенціалу народних традицій, координація зусиль у співпраці Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді з притулками для неповнолітніх тощо.

Література:

1. Проблеми бездоглядності та безпритульності дітей в Україні: тематична Державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2003 року. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – 240 с.
2. Українське народознавство в дошкільному закладі. Програма та довідковий матеріал вихователям дошкільних закладів / За ред. А.М.Богущ. – 3-тє вид., стереот.-Запоріжжя: ТОВ "ЛШС" ЛТД, 2005. – 84 с.:іл.
3. Кудіна Л.М. Від роду до роду. Народознавство.- Харків: Торсінг, 2002. – 160 с.
4. Стефанюк С.К. Українське народознавство (Практичне народознавство): Навчальний посібник.- Харків: ББН, 2003. – 272 с.

5. Жива скарбниця: Посібник з народознавства. Автор-упорядник Трубіцина В.Д. / За заг. ред. проф. А.П.Загнітка. – Донецьк: Центр підготовки абітурієнтів, 2002. – 176 с.

ПРОФІЛАКТИКА НАРКОМАНІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ НАПРЯМ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

На сучасному етапі розвитку суспільства аналіз вченими стану здоров'я населення України свідчить про негативні зрушення в цьому аспекті. "У житті кожної людини існують як фактори захисту, так і фактори ризику. Зараз саме фактори ризику значно перевищують фактори захисту" [4, 27]. Адже негативний вплив на дітей та підлітків здійснює величезний потік інформації, що зумовлює високі вимоги до психічних функцій організму; водночас серед молоді поширюється тютюнопаління, вживання алкогольних напоїв тощо. Важко переоцінити значення суспільної та особистісної небезпеки, що виникла внаслідок високих темпів поширення наркоманії в нашій країні. Дослідники вказують на постійне омолодження контингенту споживачів наркотиків з одночасним поширенням спектра вживаних речовин. Кількість людей, котрі вживають наркотики, зростає кожного дня. "Особистість не має чітко сформованої системи життєвих принципів і не здатна самостійно приймати рішення, протистояти при цьому сильному натиску близького оточення однолітків" [2, 73].

На жаль, до дієвих результатів не приводить ні діяльність правоохоронних структур, ні профілактична робота різноманітних соціальних служб та навчальних закладів. Недостатня увага також приділяється профілактичній спрямованості сучасної наркології, особливо в межах первинної профілактики.

Саме тому дуже важливими є пошук шляхів вдосконалення профілактичного напрямку та ефективних методів профілактичної роботи серед молоді, особливо з питань формування, збереження і зміцнення здоров'я.

Об'єкт: профілактика наркоманії в дитячому середовищі.

Предмет: формування здорового способу життя як напрям профілактики наркоманії підлітків в умовах загальноосвітньої школи.

Мета дослідження: здійснити профілактичну діяльність щодо попередження вживання підлітками наркотичних речовин.

Завдання:

- 1) проаналізувати стан проблеми профілактики наркоманії у періодичних та наукових літературних джерелах;
- 2) з'ясувати умови, при яких формування негативного ставлення шкільної молоді до вживання наркотиків буде успішним;
- 3) за допомогою системи профілактичних дій сформувати в учнів свідоме ставлення до свого життя і здоров'я, позитивну мотивацію щодо здорового способу життя.

Питання, які стосуються профілактичної діяльності соціального педагога та профілактики вживання наркотичних речовин знайшли своє відображення у науково-методичних працях таких вчених: А.Капської, С.Пальчевського, І.Зверєвої, Д.Колесова, Н.Анисимова, О.Балакіревої, П.Дупленка, Н.Максимової, К.Мілютіної, Ю.Захарова, Б.Сегал, Н.Пезешкіана та інші. Вони вважали, що профілактична робота сприяє актуалізації, а потім і нейтралізації проблем, пов'язаних з окремими негативними явищами у суспільстві.

Я.Немая займалася пошуком нових форм профілактичної роботи, а також вважала, що використовуючи традиційні форми, слід надавати їм таких сучасних ознак, які відповідали б інтересам і потребам молоді.

А.Габіані та Ю.Аргунова висвітлювали правові аспекти боротьби з наркотизмом.

Є.П'ятаков, Ц.Короленко, Т.Донських, В.Петровський вважають, що боротьбі з цими причинами "смерті по своїй волі" заважає низка міфів з "позитивною аурую", які поширюються серед підлітків.

Т.Радіонова розробила біопсихосоціодуховну модель психокорекційних впливів у роботі з підлітками та молоддю. Вона стверджує, що хвороба наркоманії є "хворобою душі", отож при проведенні профілактичної роботи у першу чергу необхідно впливати на "душу" особистості, а потім на розум, поведінку.

Отже, зважаючи на актуальність даної проблеми на сучасному етапі розвитку суспільства, ми вирішили експериментально дослідити ефективність проведення змістовної систематичної профілактичної роботи у школі серед підлітків.

Після проведення діагностичної роботи: анкетування, тестових методик, а також спираючись на метод спостереження та метод експертних оцінок, було визначено, що рівень усвідомлення учнями негативного впливу на здоров'я та життя людини наркотичних речовин, знаходиться на низькому рівні. Також недостатнім є рівень поінформованості учнів щодо даного питання; доведено, що учні найбільше цінують розваги, власну значущість серед однолітків, а значенню здоров'я, загальнолюдським цінностям відводиться чи не на останнє місце. "Трансформація суспільного життя вивела на перші місця цінності особистісного рівня, які забезпечують власні потреби та комфортне самопочуття" [1, 2].

Отже, з метою корекції ставлення підлітків до даної проблеми була розроблена та реалізована профілактична програма, котра передбачала використання традиційних та інноваційних форм роботи, при реалізації яких питома увага приділялася підкріпленню інформаційного фактору емоційним; дотримання комплексного підходу щодо залучення спеціалістів різних профілів місцевих структур та організацій. "Звертаючись до певних форм профілактичної роботи, слід проникати в емоційну, творчу, діяльнісну сфери особистості, намагатися зробити профілактику не формальною, а "емоційно забарвленою" та продуктивною" [3, 6].

При реалізації профілактичної програми учні мали можливість

переглянути своє ставлення до проблеми вживання наркотичних речовин, безпосередньо під час роботи могли реалізувати свій творчий потенціал, отримати "... важливі знання, уміння і навички самостійно приймати рішення у ситуаціях тиску з боку однолітків" [3,11];

Слід також наголосити на тому, що проводячи профілактичну роботу серед учнів, основна увага приділялася підвищенню ролі людських цінностей в житті, здорового способу життя, власного самовдосконалення, саморозвитку та власної індивідуальності.

Для визначення ефективності проведеної профілактичної роботи, кількісних та якісних зрушень, результатів ми здійснили діагностичну роботу. Після інтерпретації даних були отримані очікувані результати: підвищився рівень моральних, соціальних, особистісних цінностей, усвідомлення учнями негативного впливу наркотичних речовин на життя та здоров'я людини, переваг здорового способу життя. Усе це впливатиме на гармонійне формування самосвідомості та поведінку учнів у подальшій їхній життєдіяльності.

Таким чином слід зазначити наступне: формування негативного ставлення підлітків до вживання наркотиків буде ефективним при умові:

- організації змістовної профілактичної роботи;
- правильного використання системи ефективних методів, засобів та форм профілактичної роботи;
- використання комплексного підходу до профілактики наркоманії з боку соціального педагога, психолога, вчителів, батьків, адміністрації школи, працівників органів внутрішніх справ, медичних закладів.

Література

1. Анисимов И.Л. Профилактика пьянства, алкоголизма и наркомании среди молодежи, – М.: Юридическая литература, 1988.
2. Клейберг Ю. А. Психология девиантного поведения: Учебное пособие для вузов. – М.: ТЦ сфера, 2003.
3. Немая Я. Сучасні форми профілактики / Здоров'я та фізична культура - №24.-2005.
4. Петрович В.С., Закусило О.Ю. Рекомендації для тренера-старшокласника, який бере участь у пропаганді здорового способу життя / Практична психологія та соціальна робота. – №11. – 2004.

Козаченко Ю.

Запорізький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Сучасний ритм життя є дуже жорстким. Світ знов починає повертатися до

того стану, коли виживає найсильніший. Таке положення певним чином впливає на психічний стан людей, в особливості на найменш захищених та пристосованих – дітей. Жорстокість захоплює та знаходить своє вираження в досить частих випадках агресивної поведінки по відношенню один до одного, до батьків, педагогів, тварин та самих себе.

Необхідно враховувати той факт, що агресія закладена у людину природою. Вона необхідна для самозахисту, для реагування на зовнішню погрозу. Проблема в тому, що в останній час агресивна поведінка ніяк не пов'язана з погрозою, вона стає постійним і незмінним способом реагування на проблемні ситуації, події, невдачі. Дитяча агресія все більше і більше починає хвилювати батьків, педагогів, психологів, лікарів, тому що за останні десять років збільшилась кількість насильствених дій зі сторони дітей, пов'язаних із жорстокістю, вандалізмом, знущаннями над людьми.

Тема "дитячої агресивності" довгий час була закритою і тому не отримала належної розробки у вітчизняній психології та педагогіці. Тільки в останній час почали з'являтися публікації з даної тематики. Це роботи Фурманова І., Колосової С, Платонової Н., Бютнер К., Реан А.

У своїй роботі ми будемо спиратися на поняття агресії, запропоноване Берон Р. та Річардсон Д. Агресія – це будь-яка форма поведінки, що націлена на образу або спричинення шкоди іншій живій істоті, яка не бажає подібного звернення [1, 27].

Агресія в різні періоди життя має свої певні особливості, це стосується й у дитячому віці. Жертвами агресії стають близькі люди – рідні, друзі і ін. Це свого роду феномен "самоотрицання", оскільки такі дії направлені на розрив кровних зв'язків – життєвої основи існування людини. Далеко не всі агресивні діти виховуються в неблагополучних сім'ях, багато хто має вельми спроможних і дбайливих батьків. Агресія часто виникає без реального приводу.

Будь-яка агресія має певні причини для прояву. У дитячому віці до таких причин належать:

- прагнення привернути до себе увагу однолітків;
- прагнення отримати бажаний результат;
- прагнення бути головним;
- захист і помста;
- бажання ущемити гідність іншого з метою підкреслити свою перевагу.

Агресія може виникати у двох випадках: по-перше, як крайній захід, коли дитина вичерпала всі інші можливості для задоволення своїх потреб; по-друге, як "вивчена" поведінка, коли дитина поводить себе агресивно, слідуючи зразку (зразком можуть виступати батьки, інші значущі особи, літературні або кінематографічні персонажі). Значну роль у формуванні агресивної поведінки відіграють відношення у сім'ї, тому що дитина найчастіше використовує свою сім'ю як модель для наслідування. Крім того, важливим є момент перегляду художньої продукції. В період дитинства значний вплив мають мультфільми, хоча в багатьох з них головні герої ведуть себе досить агресивно, жорстоко по відношенню до інших, формують представлення про те, що успіху досягають

силою. Дитина ж сприймає таку поведінку як норму, ідеал та намагається наслідувати її. Саме тому, батьки повинні контролювати те, що дивляться їх діти, щоб не розвивати у них агресивну поведінку. Крім того батькам необхідно знати основні критерії агресивної поведінки. Поведінка дитини вважається агресивною, якщо вона:

- часто втрачає контроль над собою;
- часто сперечається, лається з дорослими;
- часто відмовляється виконувати правила;
- часто спеціально дратує людей;
- часто винить інших в своїх помилках;
- часто сердитися, відмовляється зробити що-небудь;
- часто зазидючий, мстивий;
- чутливий, дуже швидко реагує на дії інших, які часто дратують його.

Якщо чотири із восьми критеріїв проявляються не менше шести місяців, то можна говорити про наявність агресивності як якості характеру.

Дитяча агресія повинна вивчатися для того, щоб виявлятися на ранній стадії та коректуватися. Не малу роль у цій роботі можуть виконати батьки, вчителі та соціальний педагог. Для цього вони повинні діяти разом та працювати над наступними моментами: формувати життєві цінності; подавати гарний приклад неагресивної поведінки; приділяти увагу дитині не лише коли вона про це просить; постійно спілкуватися та слідкувати за настроєм дитини; цікавитися тим, що її турбує та дратує. Соціальний педагог може використовувати різноманітні методики та метод спостереження для відстеження зміни рівня агресії, яка присутня дитині на даному етапі життя. Крім того можлива тренінгові робота з групами дітей, яка буде націлена на формування толерантної поведінки, формування навичок ефективного спілкування, прийняття людини як цінності.

Як свідчить практика, в останні часи фахівці різних галузей звертають увагу на можливість корекції агресивної поведінки молодших школярів, запропоновуючи як традиційні, так і нетрадиційні технології, авторські програми формування толерантної поведінки, попередження конфліктів у дитячому середовищі тощо.

Література:

1. Бэрон Р., Ричардсон Д. Агрессия. – СПб: Питер, 2001. – 352 с.

Крючок К.

Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІТЕЙ ВУЛИЦІ

Для попередження виходу дітей на вулицю, надання їм захисту,

підтримки й допомоги слід об'єктивно і чітко визначити, окреслити і проаналізувати особливості їхнього соціально-психологічного стану. Априорно важливими стають їх соціальні прояви і відмінності у порівнянні зі звичайними дітьми, а також психологічні особливості, що провокують вихід дітей на вулицю, якщо розглядати їх через призму низького рівня соціальної адаптивності. Необхідність запровадження ґрунтовного вивчення соціально-психологічних особливостей дітей, які мають досвід вуличного життя, визначає актуальність обраного нами напрямку наукового дослідження.

Проблема дитячої безпритульності та бездоглядності стала предметом дослідження як зарубіжних так і вітчизняних вчених, таких як: А.Й.Капська, О.В.Безпалько, С.В.Толстоухова, В.В.Шульга, В.П.Андрущенко, В.П.Бех, Р.Х.Вайнола, Ф.А.Мустафаєва. Вивченню соціальних і психологічних особливостей дітей, які мають відхилення у поведінці, присвячені роботи О.С.Белічева, П.Г.Бельський, В.М.Бехтерев, М.Н.Гернет, ЯЛ.Гілінський, М.М.Кабанова, Д.Кантер, С.Коен, І.С.Кон, А.Є.Лічко, Н.Ю.Максимова, Р.Мертон, І.А.Невський, І.А.Сікорський, Н.Смелзер, Н.Г.Юркевич.

Більшість дітей вулиці з раннього дитинства відчуває жорстоке ставлення до себе, живе окремо від близьких людей, знаходиться під впливом несприятливого соціального оточення. Це не може не позначитися на їх фізичному, психічному, емоційному стані. Для того, щоб допомогти таким дітям, необхідно знати соціальні фактори сирітства і ставлення самих дітей до свого життєвого досвіду. Вчені відзначають, що у значної частини дітей, які виховуються в умовах відсутності або обмеження батьківської опіки, розвиваються специфічні типи поведінки, що характеризуються відповідними соціально-психологічними проявами:

- "пригнічений тип" – пасивність, апатія;
- "соціальні провокації" – контрастні емоційні реакції;
- "гіперактивний тип" – демонстративна поведінка;
- "добре пристосовані діти" – компенсаторна поведінка, характерна "ненаситність" їжею, ранні мастурбації, сексуальні зв'язки, аутичні тенденції тощо.

Модель відносин людини з соціальним оточенням і з самим собою виходить з концепції особи як суб'єкта власного розвитку, здатного відповідати за свою поведінку. Адаптованість – узгодженість вимог соціального середовища і особових тенденцій.

Соціально-психологічні характеристики дітей вулиці вихованців центру соціально-психологічної реабілітації були проаналізовані нами за рівнем соціально-психологічної адаптованості (шкала СПА, розроблена К.Роджерсом і Р.Даймондом і адаптована Т.В.Снегиревой). При діагностуванні було виявлено характерне для усіх відхилення у соціально-психологічній дезадаптації за критерієм емоційного комфорту: було виявлено значний емоційний дискомфорт, причини якого були внутрішні чи зовнішні конфлікти. Також характерним для вихованців був "відхід" від проблеми та емоційне заміщення при розгляді ситуації.

Однією із форм корекційно-відновлювальної роботи з підлітками було використано танцювально-експресивний тренінг. Танцювальна терапія в групах дозволяє вирішувати такі завдання:

1) усвідомлення членами групи власного тіла та можливостей його використання, допомога в укріпленні м'язів, покращанні координації рухів, зарядці енергією;

2) підсиленні почуття власної гідності в учасників шляхом відпрацювання у них більш позитивного образу тіла і підвищення самооцінки особистості;

3) розвиток соціальних навичок;

4) допомога членам групи вступити в контакт із власними почуттями шляхом встановлення зв'язку з рухами.

Запропонована нами методика дозволила виявити, що середній сукупний коефіцієнт адаптивності опитаних нами осіб на 40 % нижче від норми у порівнянні із середньостатистичним підлітком. Можна дійти висновку, що у конкретних кризових ситуаціях за наявності конфлікту різного роду виникають порушення у соціально-психологічній адаптації підлітка, які проявляються у емоційному дискомфорті та в подальшому можуть сприяти вирішенню ситуації не тільки через емоційний відхід від проблем, а й стати причиною реального виходу дітей на вулицю.

Література:

1. Змановская Е. В. Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения): Учебн. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – 2-е изд., испр. - М.: Издательский центр "Академия", 2004. – 288 с.

2.Максимова Н.Ю, Толстоухова СВ. Соціально-психологічний аспект профілактики адиктивної поведінки підлітків та молоді.-К: УДЦССМ,2000.

3.Надання допомоги "дітям вулиці" та соціально незахищеним дітям та молоді / За ред. С.В. Толстоухової, К.Акстяман // Інформаційно- методичний збірник. – Випуск 3-4. – К.: Ліга соц. працівників України. Інтернаціональний Союз Німеччини, 2003. – 61 с.

Куликовський С.

Запорізький національний університет

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДЛІТКІВ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ

В сучасному суспільстві на підлітка впливає дуже багато різноманітних чинників соціалізації, дії яких носять як позитивний, так і негативний характер. Сучасні науковці виділяють дуже багато джерел соціалізації підлітка, але, на нашу думку, найсерйозніший вплив здійснюється за допомогою інформаційних технологій, що безпосередньо впливає на специфіку провідної діяльності сучасного підлітка, у якого спостерігається заміна особистісного,

безпосереднього спілкування на спілкування опосередковане, машинне. Завдяки розвитку комунікаційних технологій, підлітку більш зручно та легко спілкуватися саме за допомогою мобільного телефону та мережі Інтернет. Це викликає занепокоєння, бо комунікативні навички підлітка розвиваються одностороннє, майже виключаючи з процесу комунікації невербальне спілкування.

Змінився також і характер ігрової діяльності. Зараз підлітки, набагато більше грають в футбол на комп'ютері, ніж на вулиці. Вуличні, дворові ігри та розваги, які мали масовий, груповий характер, змінилися на комп'ютерні ігри, які є лише індивідуальними. На нашу думку, одним з найбільш ефективних способів виходу з цієї ситуації є створення ігрового простору для дітей, вільного, але керованого спеціалістом. Зміни провідної діяльності під час переходу із шкільного молодшого віку до підліткового можна використати для зменшення впливу деструктивних факторів соціалізації, та замінити їх більш позитивними та ефективними.

Дослідженнями гри та її впливу на дітей підліткового віку займалися: педологи Ж.Піаже й К.Левін, американський вчений Г.Спенсер, американський психолог Г.С.Хол, французький педагог А.Валлон, німецький психолог К.Бюлер, швейцарський вчений К.Гросс, іспанський філософ і публіцист Х.Ортега-І-Гассет, нідерландський історик культури, філософ Й.Хейзінга, швейцарський письменник Г.Гессе, видатні вітчизняні вчені К.Д.Ушинський, Д.Б.Зльконін, С.Л.Рубінштейн, А.Н.Леонтьєв. Серед сучасних українських вчених можна виділити доцента Харківського педагогічного університету Шутя М.М. Однак, не дивлячись на те, що проблема гри досить широко представлена в літературі, присутній значний емпіричний та теоретичний матеріал, можна помітити відсутність інформації про використання гри як одного з видів діяльності соціального педагога.

Метою статті є освітлення особливостей ігрової діяльності підлітків як фактора їх соціалізації.

В статті представлена коротка характеристика гри, а саме етимологія та походження терміну, особливості його представлення в різних джерелах. Одним з напрямів вивчення є класифікація ігор. Ігри несуть різні смислові та розвивальні навантаження в залежності від суб'єкта гри. Це, в першу чергу, залежить від віку учасника ігрової діяльності, що зумовлено швидкістю та якістю протікання психічних процесів, соціального статусу дитини, умов її соціалізації, ведучої діяльності

Також розглянуті особливості процесу взаємодії соціального педагога та підлітка, а саме ігрова діяльність, яка дає можливість для самореалізації дитини, тому що створює умови для виявлення особистісних здібностей, розкриття творчого потенціалу, сприяє формуванню демократичних відносин з оточенням, активній взаємодії та спілкуванню з соціальним педагогом. Що потім відображається на суб'єкт – суб'єктних відносинах, які стають більш довірливими, доброзичливими, і внаслідок цього можлива більш ефективна виховна та корекційна робота.

Однак треба зауважити, що ігрова діяльність не така легка, як здається на перший погляд. Специфіка гри полягає в її багатогранності та неповторності, безлічі можливостей закладених в неї. Гра може виконувати такі функції: *емоціогенна функція* (гра змінює емоційний стан, як правило, у бік його поліпшення, підвищення настрою); *діагностична функція*: дитина саме у грі перевіряє свої сили, можливості у вільних діях, самовиражаючись і самостверджуючи себе. Гра спонукає її до самопізнання й одночасно створює умови внутрішньої активності особистості; *відновлююча функція* (гра знімає або зменшує фізичну й інтелектуальну напругу, викликану навантаженням на нервову систему активним навчанням, фізичною працею, сильними переживаннями. Ігри використовують для відновлення рівноваги сил, для поліпшення здоров'я дітей.); *комунікативна функція* (підлітки встановлюють більш стійкі комунікативні зв'язки саме під час гри, роблячи це непомітно.); *функція самореалізації* (гра допомагає реалізувати потяги до певних видів діяльності, які недоступні через обмеження у віці чи соціальному становищі.); *соціокультурна функція* (гра – найсильніший засіб соціалізації дитини, що включає в себе як соціально контрольовані процеси цілеспрямованого впливу на становлення особистості, так і стихійні, спонтанні процеси, що впливають на формування дитини.); *терапевтична функція* (використовують ігри для зняття напруження, для корекції моральних взаємин, для схвалення й підбадьорення дитини, подолання різних труднощів, що виникають у дитини в поведінці, у спілкуванні з однолітками, у навчанні).

Формування високої ігрової культури дитини та придбання в ігровій діяльності нових та корисних знань, вмінь та навичок потребує організації керівництва цим процесом, комплексного впливу та підходу педагогічних працівників до особистості дитини, врахування вікових, психолого-педагогічних особливостей, організації позитивного емоційного спілкування в групі, здійснення індивідуального підходу, тобто, створення виховного середовища, яке б відповідало потребам дитини, та передбачало насичення ігрового процесу різними видами діяльності, які б моделювали способи поведінки дитини в різних ситуаціях.

На нашу думку, подальшого розгляду потребують особливості взаємозв'язку провідної діяльності та ігрової діяльності підлітка розглянуті під призмою соціалізуючих процесів.

Левицька Н.

Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці

ВПЛИВ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Постановка проблеми. Поняття соціалізації є предметом розгляду психологічних, соціологічних, педагогічних, філософських наук. На сучасному етапі актуальним є вивчення важливості впливу її нових чинників, інститутів, агентів. Вагоме місце серед них належить системі Інтернет. З'явившись в українському житті, вона була доступна лише обмеженому колу користувачів. Згодом електронний простір розширив межі свого існування, впливаючи на формування та розвиток особистостей все більших мас. У порівнянні з іншими типами передачі інформації, електронна мережа є безмежною (відсутні як мовні, так і державні кордони) та постійно оновлюється. Також відносна доступність дозволяє вільний вибір необхідної інформації, з доцільним її використанням в кожному конкретному випадку.

Однією з найактивніших груп користувачів виступає студентська молодь. Інформація для підготовки семінарських занять, художня та науково-пізнавальна література, музика, фільми, спілкування та багато інших можливостей. Разом з цим, у літературі, на шпальтах газет, у засобах ЗМІ усе частіше з'являється інформація про небезпечний для молоді особистості вплив Інтернет мережі.

Метою дослідження є вивчення сутності та змісту впливу мережі Інтернет як нового "агента соціалізації" на процес становлення особистості студента.

Об'єктом роботи виступають проблеми процесу соціалізації молоді. **Предметом** є сутність та зміст впливу мережі Інтернет на процес соціалізації студентської молоді.

Проблемам впливу мережі Інтернет на соціалізацію особистості присвячено роботи вітчизняних та зарубіжних учених С.В.Бондаренко, А.Є.Войкунського, А.Є.Жичкіної, М.Іто, А.В.Мінакова, А.В.Мудрика, К.Янг та інших науковців.

Поняття "соціалізація" являє собою двосторонній процес, який включає в себе, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальну дійсність, систему соціальних зв'язків; з другого боку, процес активного відтворення індивідом системи соціальних зв'язків за рахунок його активної діяльності, активного включення до соціального середовища [5]. Тобто це процес розвитку особистості протягом її життя, що відбувається шляхом впливу на неї різноманітних факторів.

На думку А.В.Мудрика, глобальна мережа Інтернет відноситься до мегафакторів соціалізації, на рівні з космосом, планетою, світом; разом із цим, цей же автор вказує на необхідність розгляду системи Інтернет як частинимасової комунікації, тобто як одного з мезочинників соціалізації[5]. У будь-якому випадку, в процесі соціалізації під впливом глобального інформаційного простору, молодь отримує можливість вільно формувати власний світогляд, розширювати межі спілкування, здобуває нові засоби впливу на суспільний розвиток. Хоча дані щодо корисності "впливу Інтернет технологій" є протилежними, і вимагають ґрунтовнішого дослідження.

Сьогодні в українських та зарубіжних літературних джерелах основна

увага приділяється вивченню питання надмірної захопленості комп'ютером та мережею Інтернет (Інтернет-залежності). Дане явище нівелює соціальні навички молодшої людини, має негативні відбитки у психофізіологічному стані особи [1]. Так, К.Янг наводить чотири симптоми такої залежності: нав'язливе бажання перевірити електронну пошту; постійне очікування наступного виходу в Інтернет; скарги на те, що людина надто багато часу проводить в мережі; скарги на те, що витрачається дуже багато коштів за користування Інтернетом[3].

Разом із цим, мережа Інтернет і її розповсюдження має ряд позитивних ознак, що мають позитивний вплив не тільки на процес соціалізації особистості, але і на суспільний розвиток [2]. Йдеться, зокрема, про такі ознаки як: проникнення мережі Інтернет у всі сфери життя; природний засіб інтеграції суспільства в країні, що велику територію; розвиток економіки та суспільства в цілому; інтенсифікація науково-технічного прогресу; дистанційне навчання та різноманітні освітянські проекти; пошук та продовження роботи та ін.

Більше того, масштабні трирічні дослідження американських учених Каліфорнійського університету під керівництвом М.Іто, виявили, що перебування в мережі Інтернет і спілкування з іншими користувачами є корисними і важливими для нормальної соціалізації. Адже, користуючись Інтернетом, молодь одночасно оволодіває новими технологіями і підвищує рівень освіченості, не відчуваючи просторових обмежень. Молоді люди здобувають досвід спілкування, створюють власні сторінки, яскраво проявляючи творчі здібності, що ще 10 років тому вважалося доступним тільки для спеціалістів.

Висновки. Отже, мережа Інтернет є явищем, що динамічно поширюється в сучасній дійсності. Її вплив на соціалізацію студентської молоді потребує ґрунтовних емпіричних досліджень, які б допомогли навчитися використовувати соціалізуючі та виховні можливості комп'ютерних ресурсів, виходячи з психовікових, тендерних, соціокультурних, індивідуальних та особистісних рис людини та віднайти шляхи профілактики та корекції процесу формування Інтернет-залежності.

Література

1. Андрієнко А.О. Інтернет-адикція як форма залежної поведінки // Проблеми соціальної роботи в аспекті реформування соціальних відносин: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції /За ред. Кривоконь Н.І. та Сили Т.І. – Чернігів: ЧДПСТП, 2008. – С. 288-292.

2. Бондаренко С.В. Модель социализации пользователей в киберпространстве. / Технологии информационного общества – Интернет и современное общество: труды VI Всероссийской объединенной конференции. Санкт-Петербург, 3-6 ноября 2003 г. – СПб.: Издательство Филологического факультета СПбГУ, 2003. – С. 5-7.

3. Жичкина А.Е. Социально-психологические аспекты общения в Интернет// Доступно з <http://flogiston.ru/articles/netpsy/refinf>.

4. Лавриненко Н.М. Педагогіка соціалізації: європейські абриси. – К.: ВІРА ІНСАЙТ, 2000. – 444с.
5. Мудрик А.В. Социализация человека. – МЛ, 2007. – 347 с.

Лібер Т.

*Республіканський вищий навчальний заклад
"Кримський гуманітарний університет" м. Ялта*

ВПЛИВ СТИЛЮ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА

Відомо, що поява емоційних розладів, порушень поведінки і інших психологічних проблем пов'язано з поряд несприятливих подій в дитинстві дитини. Сімейні конфлікти, недолік любові, батьківська жорстокість або просто непослідовність в системі покарань – ось далеко не повний перелік обставин, що травмують дитячу психіку. Сім'ї, без сумнівів, належить визначальна роль в процесі розвитку особистості, її вплив набагато перевищує інші виховні дії. Одним з найважливіших завдань будь-якого суспільства і держави є задача -здійснення прав дитини на виховання в сім'ї.

Останнім часом спостерігається зростання числа дітей, що виховуються в неблагополучних сім'ях, зростання розлучень, ситуацій, коли дитина виховується одним з батьків, зростання числа дітей народжених поза браком, що приводить, як затверджують багато учених, до відхилень в поведінці дитини. Наприклад, за даними дослідження Б.Н. Алмазова 78% підлітків тих, що зробили правопорушення виховувалися в неповних сім'ях.

Вивченням питань впливу сімейного виховання на розвиток особистості дитини займалися багато вітчизняних і зарубіжних учених. Серед вітчизняних психологів: А. Варга, А. Добровіч, А. Захаров, С. Ковальов, В. Леви і т.д. Т. Мишина і А. Добровіч виділили неблагополучні форми батьківський-дитячих відносин; У. Гарбузов, А. Захаров, Д. Ісаєв описали 3 типи не правильного виховання (відкидаючий, гіперсоціалізуючий, егоцентричний); зарубіжний психолог Г. Крайг запропонував класифікацію стилів батьківського виховання, виділених на підставі співвідношення 2 параметрів: батьківського контролю і теплоти; Д. Куперсміт, Д. Спиро розглядали в своєму дослідженні вплив сім'ї на формування у дитини позитивного самовосприяття – фундаменту розвитку особистості.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив встановити, що відношення батьків і дітей – складна проблема, у зв'язку з тим, що стиль взаємин між батьками і дітьми має вплив на розвиток особистості підлітка. Її складність в прихованому характері людських відносин, в труднощах і педантичності "зовнішнього проникнення" в них. У житті кожної людини батьки відіграють велику і відповідальну роль. Вони дають перші зразки поведінки.

Атмосфера напруженості і конфліктності в сімейній ситуації діє на

підлітка негативно. Дисгармонія сімейних відносин дає йому зразки агресивності, непостійності, ворожості і асоціальної поведінки. Незадоволення основних потреб дітей дуже швидко виявляється в порушеннях поведінки дитини і у формуванні негативних рис особистості. Емоційна врівноваженість батьків є необхідною умовою для хорошого контакту з дитиною і поводження з нею як із особистістю, що формується. Ці якості дозволяють батькам і дітям взаємно проявляти свої відчуття. Вивчення залежності між практикою сімейного керівництва і агресивною поведінкою підлітка зосередилося на характері і строгості покарань, а також на контролі батьків за поведінкою своїх дітей. Існує ризик, що стиль спілкування, який ґрунтується на силі, завершивши цикл свого розвитку, перетворить дитину на знедолену людину в середовищі однолітків, відстає в школі і не дозволить розвинути поведінкові уміння до необхідного рівня.

Діагностичний комплекс дослідження склали проєктивна методика "Кінетичний малюнок сім'ї" і тест-опитувальник батьківського відношення (А.Я Варга, В.В. Столін). Для підтвердження достовірності отриманих даних нами було проведено опитувальник педагогічного колективу для виявлення соціально-психологічного типу особистості підлітка. В ході дослідницької роботи була проведена діагностика внутрісімейних відносин за допомогою проєктивної методики "Кінетичний малюнок сім'ї", проведений опитувальник педагогічного колективу для виявлення соціально-психологічного типу особистості підлітка, анкетування батьків за допомогою методики РОТ, і виявлено, що одним з найбільш важливих чинників успішного розвитку особистості підлітка є сім'я, її сприятливий психологічний клімат.

Результати методики "Кінетичний малюнок сім'ї" показали, що у 35% підлітків в сім'ях переважає сприятлива ситуація, нормальна психологічна атмосфера. Але 45% сімей різною мірою характеризують відхилення у взаєминах між батьками і їх дітьми (наявність тривоги, конфліктності і інших негативних проявів), що несе згубний вплив на особовий розвиток підлітка.

Тест-опитувальник батьківського відношення (А.Я Варга, В.В. Столін) дозволив виявити найбільш високий відсоток батьків, які вважають підлітка маленьким невдахою, і відноситься до нього як до нетямущої істоти, інфантилізуя його. Так само було визначено, що більшість батьків авторитарні по відношенню до своїх дітей підліткового віку, проявляють гіперопіку. Проте дорослі показали невисокий рівень показника "соціально бажаний образ батьківського відношення". Отримані дані методик тест-опитувальника батьківського відношення і опитувальника для виявлення соціально-психологічного типу особистості підлітка корелюють з даними проєктивної методики "Кінетичний малюнок сім'ї".

На основі результатів дослідження нами були розроблені рекомендації для педагогів і батьків по виявленню і профілактиці негативного впливу стилів сімейного виховання на розвиток особистості підлітка.

На підставі результатів отриманих в ході констатуючого експерименту нами був зроблений висновок про необхідність проведення корекційної роботи

з підлітками, їх батьками, а також педагогами по створенню сприятливих розумів для розвитку особистості підлітка. Оскільки найбільш ефективною формою корекційного впливу на підлітків є групова, доцільно, на наш погляд, проведення корекційного тренінгу, спрямованого на невелирування негативних наслідків сімейного виховання.

Лучко І.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В УМОВАХ ЦЕНТРУ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ЯКІ ЗАЛИШИЛИСЯ БЕЗ ПІКЛУВАННЯ БАТЬКІВ

Аналіз сьогоденного стану дитинства в українському суспільстві вказує на те, що заклади інтернатного типу для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без опіки батьків, в силу комплексу матеріальних, кадрових та інших проблем, що в них існують, не сприяють повною мірою подоланню в дітей даної категорії тривожності, агресивності, дезадаптації, асоціальних вчинків.

Одним із напрямів вирішення проблеми захисту прав та інтересів дітей-сиріт, їхньої підготовки до самостійного життя у соціумі, забезпечення умов для їхнього саморозвитку, самовизначення, самореалізації є створення й оптимальне функціонування центрів реабілітації дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків. Оскільки ці заклади в нашій державі почали створюватися недавно, постала гостра проблема підготовки соціальних педагогів до роботи з реабілітації дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, що вимагає наявності в педагогів певних особистісних якостей, професійних знань, умінь, навичок, пошуку ними нових форм, методів, прийомів та засобів роботи з цим контингентом дітей.

Науковцями розкривається ряд проблем щодо підготовки педагога до роботи з дітьми, рівня його готовності до професійної діяльності: становлення професійно-педагогічного спілкування (М.Вієвська, Г.Гиренко, В.Кан-Калик, М.Коць та ін.), розвиток творчого педагогічного мислення (Ю.Азаров, Л.Фрідман та ін.), формування у майбутніх педагогів професійної готовності до педагогічної діяльності (О.Безпалько, М.Козак, О.Малихін та ін.). Все ж аспект реабілітації дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, в умовах реабілітаційних центрів, організації реабілітаційно-виховного процесу й підготовки педагогів до педагогічної діяльності в реабілітаційному закладі не знайшов висвітлення й аналізу в психолого-педагогічній літературі.

Результати реабілітації дітей-сиріт та дітей, які залишилися без опіки батьків, в умовах реабілітаційного центру в значній мірі залежать від діяльності соціального педагога – центральної особи реабілітаційно-виховної роботи в інноваційному закладі. Створення умов для всебічного виховання, подолання негативних факторів особистісного розвитку та ефективної реабілітації

вихованця вимагає від педагога необхідних якостей особистості, професійних знань, умінь і навичок, достатнього рівня готовності до педагогічної діяльності в умовах реабілітаційного центру.

Підготовка соціальних педагогів до професійної діяльності в умовах ЦРДС має включати такі компоненти:

- психолого-педагогічний (тренінги з особистісної адаптації до професії, рольової психокорекції, педагогічної майстерності);
- методичний (оволодіння методами діагностики соціуму і особистості, результатів реабілітаційно-виховної діяльності, практикуми);
- прикладний.

Важливою ознакою професіоналізму соціального педагога є його здібність, використовуючи ті або інші технології педагогічного спілкування, впливати на вихованців, забезпечуючи при цьому педагогічну і комунікативну точність та ефективність. Процес оволодіння цими прийомами не простий і достатньо тривалий. У початковий період професійної діяльності соціальних педагогів ЦРДС трапляються складні ситуації спілкування, психологічні бар'єри, труднощі у встановленні контактів з вихованцями, але вони можуть і повинні бути подолані систематичною роботою над собою, якщо педагог прагне до створення ефективної системи взаємовідносин з дітьми, до співробітництва з ними в реабілітаційно-виховному процесі.

Сьогодні висуваються якісно нові вимоги до соціального педагога ЦРДС, рівня його освіченості, вихованості, професійної підготовки. Підготовка такого спеціаліста можлива за умови глибокого, системного вивчення психолого-педагогічних дисциплін, які спираються на особистісно орієнтовану модель реабілітаційно-виховного процесу, на принцип гуманістичної спрямованості навчання і виховання.

Таким чином можна зробити висновок, що підвищенню ефективності діяльності соціального педагога з реабілітації вихованців в умовах центру сприяє створення сприятливих психолого-педагогічних умов в педагогічному колективі; володіння педагогами професійними знаннями, уміннями, навичками; застосування на практиці інноваційних форм роботи; наявність потреби у професійному та особистісному самовдосконаленні.

Література:

1. Кобзар Б., Постовойтов Є. Розвиток особистості учня в умовах соціально-реабілітаційного центру // Педагогіка і психологія. – 1999. – №1. – С. 59-69.
2. Мостова Т. Інтернатські діти і обов'язок дорослих // Освіта України. – 1997. – №22.
3. Шохін В., М'ясоїд П. Зважаючи на реалії життя: (Особливості управління школою-інтернатом для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без опіки батьків) // Рідна школа. – 1997. – №11. – С. 72-74.

Максименко С.

ДИСТАНТНА СІМ'Я ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Серед усіх геніальних винаходів людства одне з провідних місць займає сім'я. "Від родини йде життя людини", "Без сім'ї нема щастя на землі", – говорять українці. Функції сім'ї надзвичайно благородні й різноманітні: відтворення і продовження людського роду, виховання дітей, організація домашнього господарства і побуту, забезпечення і передача новим поколінням духовних і матеріальних цінностей та життєвого досвіду, трудових умінь і навичок, підготовка молоді до сімейного життя [3, 14].

Виховний вплив сім'ї на формування й етнізацію особистості, на щоденне наше буття переоцінити неможливо. Майже три з половиною тисячі років тому на схилах гори Синай були висічені слова: "Шануй батька твого і матір твою, щоб добре тобі було та довголітнім ти був на землі". Хто нам дає повний душевний спокій і соціальну захищеність від різних життєвих бід, прикрощів, як не родина? Життя серед рідних і близьких людей дає нам натхнення для праці. Від сімейної атмосфери, від стосунків в сім'ї залежить дух, настрої, благополуччя і щастя кожного члена родини. Г.Сковорода писав: "Коли дух людини веселий, думки спокійні, серце мирне – то й усе світле, щасливе, бажане".

Існує чимало дефініцій поняття "сім'я". Згідно з визначенням М.Соловйова, "сім'я – мала соціальна група (осередок) суспільства, найважливіша форма організації власного побуту, заснована на подружньому союзі та родинних зв'язках, тобто відносинах між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми, братами і сестрами, та іншими родичами, які проживають разом і ведуть спільне господарство" [1, 7].

Серед визначень сім'ї, побудованих за категоріями сімейних відносин, виділяється визначення, дане А. Харчевим: сім'я – це "історично конкретна система взаємовідносин подружжя, батьків і дітей, як малої групи, члени якої пов'язані шлюбними або родинними відносинами, спільністю побуту та взаємною моральною відповідальністю, соціальна необхідність в якій зумовлена потребою суспільства у фізичному і духовному відтворенні населення" [4, 75].

Особливості сучасної соціально-економічної ситуації призвели до кризи української сім'ї. Необхідність фінансового забезпечення функціонування сім'ї, створення умов для одержання належної освіти, надання з боку батьків переваги платним послугам, з одного боку, та неможливість забезпечити сімейні потреби в країні – з іншого, вимагають від батьків пошуку роботи з належною оплатою за межами країни. Як показує аналіз літератури з даної проблеми, понад 7 млн. громадян України працюють за кордоном, що призводить до виникнення великої кількості так званих "проблемних" сімей.

Питання проблемних сімей знаходиться у полі зору держави, урядових та

громадських організацій, науковців та практиків з соціально-педагогічної роботи. Проблеми сім'ї як соціального інституту розглядаються в працях Антонова А.І., Андрєєвої Т.В., Гурко Т.А., Голод С.І., Харчева А.Г. Сімейне неблагополуччя, її дезадаптацію вивчали Солодніков В.В., Трубавіна І.М., Семігіна Т.В., Краснова Н.П., Харченко Л.П. Харченко С.Я. та ін. Автори підкреслюють неефективність виконання батьками своїх основних сімейних функцій, девіації сімейних відносин. Дедалі більшого інтересу з боку науковців зазнає дистантна сім'я, виховні можливості якої досить обмежені.

Під дистантною сім'єю ми розуміємо таку сім'ю, яка характеризується особливими умовами сімейного життя, пов'язаного з перебуванням одного (чи обох) батьків за межами країни з різних причин: заробітки, ув'язнення, лікування, неспроможність утримувати сім'ю, а також тимчасова передача дітей до інтернату.

Для дистантної сім'ї характерна структурна зміна таких складових, як шлюб, батьківство, діти, домогосподарство набувають самостійного значення. Дистантну сім'ю характеризує шлюб без сім'ї, яка у значній мірі є номінальною, тому що подружжя переважно проживають окремо один від одного, що є загрозою подружньої зради та розпаду сім'ї. За даними дослідження Державного інституту проблем сім'ї та молоді з 32% дистантних сімей заробітчанин, за два останні роки розпалися 11%. Проте, інколи такі сім'ї виявляються досить стійкими.

Характерними проблемами для дистантних сімей є: епізодичність виховних впливів на дітей, брак сімейних стосунків, що призводить до "емоційного відторгнення" батьків дітьми, протиставлення батьківського ставлення до дітей, непорозуміння дітей з мікросередовищем, неузгодженість поглядів батьків на виховання дітей. У дистантних сім'ях відбувається відчуження дітей від батьків у зв'язку з втратою постійних контактів, відносини набувають формальний характер, на жаль, пріоритет віддається економічним взаємовідносинам. Відсутність безпосереднього спілкування, живої розмови, як показують соціальні дослідження, впливають на стан дитини: сумують за батьками, чекають наступної зустрічі, змінюють поведінку на негативну після від'їзду батьків, тому що для виховання та розвитку дитини є необхідним спілкування щодня з питань та проблем, які виникають у їх житті. На жаль, зміни відбуваються як у навчанні дітей, так і у ставленні до навчання.

Діти у дистантних сім'ях мають дефіцит прояву позитивних почуттів, як по відношенню до іншої особи (до батьків), так і по відношенню до себе (відчуті ніжність, лагідність, любов матері чи батька), тобто відчуті себе цінним для значущих дорослих, їм не вистачає ласки, батьківського тепла та любові, повноцінного виховання [2, 18 – 20].

Проблема переживання самотності є досить актуальною на даному етапі розвитку нашої країни, а саме в умовах дистантної сім'ї. Найбільш влучне визначення самотності запропонував в своїх роботах К.-Г. Юнг, згідно з яким самотність – це суб'єктивне переживання незадоволення людиною якістю стосунків із соціальним оточенням, яке супроводжується симптомами

психологічного дистресу.

Таким чином, в означених аспектах відображена складність і суперечливість виховання дітей в дистантних сім'ях, а це, в свою чергу, вказує на стратегічну загрозу психологічному та соціальному здоров'ю завтрашнього суспільства, основу якого складатиме нинішнє покоління, виховане без батьків.

Література:

1. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка: У 3 т. – Т. I. Основи родинних взаємовідносин. – Івано-Франківськ, 2002. – 288 с.

2. Соціально-психологічні проблеми виховання дітей в дистантних сім'ях і методично-теоретичні засади підготовки спеціалістів до роботи з ними // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 30-31 жовтня 2008 року. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці: Технодрук, 2008. – 176 с.

3. Стельмахович М.Г. Сім'я і родинне виховання в Україні з найдавніших часів до ХІХ століття // Рідна школа. – 1992. – № 3-4. – с. 14 – 19.

4. Харчев А.Г. Брак и семья в СССР. – 2-е изд. – М.: Мысль, 1979. – 367 с.

ПРОФІЛАКТИКА КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬСЯ В УМОВАХ ДИТЯЧОГО БУДИНКУ

В даний час росте кількість дитячих будинків, інтернатів, і разом з цим росте кількість дітей, які виховуються у них.

На державному рівні проблема дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки вирішується різними законодавчими актами, законами, указами та ухвалами.

Одна з основних – успішно влитися в суспільство та самостійно побудувати свій варіант життя гідної людини. Необхідно допомогти підліткам навчитися вирішувати свої проблеми не за допомогою жорстких конфліктів та агресії, а раціонально, знаходячи вихід з важких ситуацій.

Проблема конфліктів виникла достатньо давно. Її розглядали ще класики світової психології З. Фройд, Е. Берн, Е. Фромм, А. Адлер та інші, кожен з них висував свою теорію конфліктів. Профілактику конфліктної поведінки в умовах дитячого будинку почали розглядати тільки у кінці ХХ століття. На даному етапі питаннями конфліктної поведінки підлітків займаються вчені: В. Хомік., Д. Джонсон, Л. Оліференко, Л. Мілютіна і багато інших вчених. Достатньо рідко розглядаються конфлікти, які виникають у вихованців дитячих будинків та інтернатів, тобто не враховується соціальне середовище.

Дана проблема дозволила визначити мету роботи: теоретичне обґрунтування проблеми конфліктної поведінки у дітей підліткового віку, які виховуються в умовах дитячого будинку та розробка методичних рекомендацій щодо профілактики конфліктної поведінки підлітків в даному середовищі.

Існують різні визначення конфлікту, але всі вони підкреслюють наявність суперечності, яка приймає форму розбіжностей, якщо йдеться про взаємодію людей. Конфлікти можуть бути прихованими або явними, але в основі їх завжди лежить відсутність згоди. Тому конфлікт визначають як відсутність згоди між двома або більш сторонами – особами або групами.

Специфічні умови життя в дитячому будинку накладають певні особливості на формування особистості підлітка. З одного боку, у дітей загострена потреба в увазі та доброзичливості дорослого, в людському теплі, ласці та позитивних емоційних контактах. А з іншого – повна незадоволеність цієї потреби: мала кількість звернень дорослих до дітей, низький рівень в контактах інтимно-особистісних звернень, їх емоційна бідність та одноманітність змісту, в основному спрямована на регламентацію поведінки, частіше змінювання дорослих, що взаємодіють з дітьми, переведення вихованців з однієї групи в іншу, з однієї дитячої установи до іншої.

Експериментальна робота проводилася на базі РНЗ "Феодосійський

дитячій будинок МОН АРК", м. Феодосії, в старшій групі.

Робота з профілактики конфліктної поведінки серед підлітків була розподілена на три етапи.

Перший етап. При проведенні первинної діагностики використовувалися методики, спрямовані на виявлення рівня конфліктності, рівня агресивності, самооцінки.

Рівень конфліктності підлітків, вищий за середній, а це достатньо високий показник. Схожа ситуація і з рівнем агресивності. Для більшості дітей агресивна поведінка була основним способом вирішення конфліктів. Також було відмічено що, у дівчат більш виражена конфліктна поведінка, ніж у хлопців.

Адекватною самооцінкою володіють 6 дітей з 15, у інших самооцінка не адекватна.

При проведенні соціометрії було виявлено, що в групі немає лідерів, дуже маленька кількість взаємовиборів і велика кількість аутсайдерів.

Другий етап. Діагностичні дані показали, що профілактичну роботу необхідно вести в декількох напрямках. По-перше це поняття конфлікту, його причини, особливості та засоби вирішення. В рамках перших тренінгових занять діти обговорювали, як вони самі бачать свої конфлікти, намагалися вивести причини, що найбільш часто зустрічалися їм. Потім вони ознайомились з науковими теоріями й припущеннями стосовно конфліктів та їх причин виникнення і шляху вирішення. Друга частина включала правила спілкування, уміння вести бесіди, відчувати стани співбесідника. Напевно це для дітей є найскладнішим. Дана група занять спрямована на вивчення правил етикету, навичок та принципів необхідних для успішного спілкування. Третя частина була спрямована на визначення агресивності, подолання стану агресії й згуртованість колективу. З дітьми розглядалося поняття агресивності, звідки виникає це відчуття та які наслідки можуть бути.

Третій етап. Повторна діагностика показала приблизно такі ж результати, як і первинна, але є невеликі зміни. Ця зміна виявилася в тому, що вирішувати конфліктну ситуацію за допомогою суперництва будуть всього 6 дітей, компромісів – 5, співпраці – 2, відходу – 2. Але говорити про те, що вони стали не конфліктними не можна.

Висновок. Для ефективної подальшої профілактичної роботи серед старшої групи необхідно взяти до уваги наступні рекомендації.

1. Працювати над об'єднанням групи. Проводити вправи, ігри, різні заходи, сприяючи емоційному об'єднанню колективу.
2. Виділити в групі формального лідера, який зможе стати авторитетом для дітей, завоювати їх пошану.
3. Формувати у дітей адекватну самооцінку, адекватне відношення до навколишнього середовища і оточення.
4. Знижувати агресивність дітей по відношенню один до одного.
5. Працювати над комунікативними вміннями дітей, вчити їх адекватно реагувати на різні ситуації, підтримувати бесіди і дискусії і т.д.

Матюк М.

Національний університет біоресурсів та природокористування

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ У ПРОФІЛАКТИЦІ ПОШИРЕННЯ ВІЛ-ІНФЕКЦІЇ СЕРЕД МОЛОДІ

Сьогодні Україна входить до найбільш постраждалих від ВІЛ – інфекції країн Європи, а за швидкістю поширення та кількістю інфікованих займає одне з перших місць. Найбільший відсоток осіб, що захворіли на СНІД, серед молоді 18-26 років. Ліків від ВІЛ/СНІДу не винайдено, отже боротьба з хворобою в основному полягає у профілактиці ВІЛ – інфекції.

Пізня юність (17-20 років) – це перехідний період від дитинства до дорослого життя. В цей час суттєво змінюється соціальна ситуація і провідна діяльність, відбувається перехід до самостійного життя як у професійному плані, так і особистісному. Тому він характеризується наявністю труднощів, перешкод, кризових ситуацій. У свою чергу останні, на фоні адаптації та самовизначення, призводять до нестабільності самооцінки, підвищення рівня тривожності, емоційного напруження та стресів. Ці фактори призводять до вагомих змін у поведінці, у тому числі і у сфері інтимних стосунків.

Вчені виділяють безпечну та ризиковану статеву поведінку. Остання може призвести до інфікування ВІЛ/СНІДом та ПСШ. Молодь входить у групу ризику інфікування внаслідок взаємодії різних факторів, до яких відносять: соціальні, культурні, тендерні, вікові, ситуаційні, психологічні тощо.

Названі фактори науковці поділяють на суб'єктивні (мотивація, контролювання ситуації, рівень усвідомлення небезпеки тощо) та об'єктивні (рівень поінформованості, наявність відповідного попереднього досвіду та ін.).

Існує низка концепцій та методик, що спрямовані на профілактику поширення ВІЛ-інфекції. Їх можна об'єднати в три групи: когнітивні, мотиваційні, поведінкові, які реалізуються у таких напрямках:

1. просвітництво та інформування у галузі ВІЛ/ СНІДу;
2. формування умов, що підтримують профілактичну діяльність, робота з середовищем;

3. навчання молоді відповідальній поведінці. Особливістю сучасної профілактичної роботи щодо ВІЛ/СНІДу є акцент на інформаційно-просвітницькій роботі. Психологічні теорії зосереджуються на когнітивній та емоційній сферах, нехтуючи віковими психологічними особливостями, що можуть обумовлювати виникнення ризикованої статевої поведінки у юнацтва. Нажаль, залишається поза увагою навчання молоді відповідальній поведінці, тому ми вважаємо доцільним вивчення взаємозв'язку вікових психологічних особливостей юнацтва з ризикованою статевою поведінкою.

З метою з'ясувати психологічні фактори, поширення ВІЛ/СНІДу серед молоді нами було проведене емпіричне дослідження психологічних

особливостей хлопців та дівчат пізнього юнацького віку.

Дослідження проводилось у травні 2008 року серед студентів I-III курсу, віком 17-20 років, землевпорядкування, педагогічного та юридичного факультету Національного аграрного університету. У опитуванні взяли участь 60 осіб – 30 юнаків та 30 дівчат.

Експериментальна робота довела, що сучасні заходи психолого-педагогічної профілактики поширення ВІЛ/СНІДу серед молоді мають враховувати такі психологічні фактори: стресостійкість, адаптаційність, тривожність, пошук гострих відчуттів, так як вони обумовлюють ризиковану статеву поведінку молоді.

Під час проведення дослідження, ми виявили, що: 1) Середня кількість статевих партнерів у юнаків – 5 осіб, у дівчат – 2. Кількість осіб, що мали більше одного партнера у віці до 21 року складає 65%. Приблизно половина молоді не користується презервативом та мала статеві стосунки у стані сп'яніння або з п'яним партнером; 2) Молоді з високим рівнем тривожності характерна ризикована поведінка; 3) Ризикована статева поведінка юнацтва породжується прагненням до нових відчуттів, що приносять сильні емоції; 4) Юнаки та дівчата з низькою стійкістю до стресів більш схильні до ризикованої статевої поведінки, ніж стресостійка молодь; 5) Молодь з адаптаційними вміннями нижче норми частіше проявляють ризиковану статеву поведінку, ніж юнаки та дівчата з високим рівнем адаптованості.

Ґрунтуючись на узагальненні наукової літератури з цієї проблеми та результатах дослідження, ми вважаємо, що профілактичні програми повинні дотримуватися наступних принципів: врахування вікових психологічних особливостей юнацтва, врахування статевої приналежності, оптимізації умов адаптації молоді, формування та підтримки стресостійкості у юнацтва, врахування та невілювання тривожності у молоді, принципу систематичності та комплексного підходу. Для підвищення ефективності профілактичних програм можна використовувати елементи гештальт терапії; трансакційного аналізу; тілесної психотерапії; тренінгів, спрямованих на інформування та формування умінь; психодрами; танцювальної терапії; арт-терапії.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні статево-вікових особливостей проявів ризикованої поведінки юнацтва, дослідженні впливу психологічних факторів поширення ВІЛ на мотивацію юнацтва до вступу у статеві стосунки, окресленні психологічних чинників обрання стратегій безпечної та ризикованої поведінки до Інфікування ВІЛ/СНІДом поведінки тощо.

КОРЕКЦІЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Агресивність є одним із відхилень, які найчастіше зустрічаються у поведінці старшокласників. Зростання агресивності старшокласників – одна з найактуальніших проблем сьогодення, яка проявляється на рубежі переходу з дитинства у дорослий стан – у старшому шкільному віці. При цьому проблема агресивності старшокласників, що існує в суспільстві в цьому викликає як глибоке занепокоєння педагогів, батьків, так і гострий науково-практичний інтерес дослідників [1; 3; 4].

Насильство в суспільстві – одна з актуальних проблем історії людства. Кожна епоха може похвалитися своїми прикладами жорстокості людини. Війни на релігійній та етичній основі, революції, насильство на вулицях і в родинах із року в рік у різних частинах земної кулі крокують своєю кривавою дорогою.

Стосовно цього питання все ще залишається безліч невирішених проблем. Чи є агресія виключно поведінковою характеристикою або ж агресією можуть бути мотиви, установки емоції?

Аналіз наукової літератури показує, що проблема агресії досліджується рядом авторів. Великий інтерес представляє робота Роберта Берона і Дебори Річардсон "Агресія". У ній представлений вичерпний огляд теорії, різноманітність експериментальних методик, висновки і узагальнення авторів, які вносять значний внесок у скарбницю психологічної науки [2].

Р.С.Немов припустив, що за агресивною поведінкою лежить особливого роду мотив, що одержав назву мотив агресії. Ним дано аналіз різних точок зору про походження агресивної поведінки і описані мотиваційні тенденції, пов'язані з агресивною поведінкою.

Отже, під агресією слід розуміти будь-яку форму поведінки, яка спрямована на зневагу або скривдження істоти, яка не бажає подібного ставлення до неї. Агресія – явище дуже складне, джерелом її виникнення можуть бути різні чинники і обставини.

Згідно з аналізом теоретичних джерел, ми дійшли думки, що агресію бажано розглядати як поведінку, як стійку індивідуальну характеристику (агресивність) та як психічний стан. Агресія може мати зв'язок із ворожістю як опозиційним ставленням до навколишнього середовища.

За К.Е.Ізард, ворожість – це складна форма афективно-когнітивної орієнтації, причому особливо важливе місце в комплексі ворожості посідають такі емоції: гнів, огида та призирство.

На думку А. Басса, ворожість, порівняно з агресивністю – більш вузький за спрямованістю стан, який завжди має певний об'єкт.

Е.І.Рогов [5] вказує, що агресивні прояви характеризуються такими емоційними переживаннями: гнівом та ворожістю.

Згідно з Н.Д.Левітовим, ворожість і агресивність поєднуються не завжди. Такої ж думки дотримується і Л. Дж.Саул: "агресія може бути конструктивною і не містити ворожого елемента".

У дослідженні брали участь 60 осіб – учні Тернопільського центру професійно-технічної освіти №1.

Як свідчать результати нашого дослідження, хлопці та дівчата дійсно відрізняються один від одного в проявах агресії, причому хлопці більш схильні до агресивної поведінки, ніж дівчата.

При дослідженні агресії у старшокласників використовувався опитувальник Баса-Даркі, що виділяє різні форми агресії: фізична агресія, прояви якої були виявлені у 51% хлопців і 38% дівчат; непрямая агресія притаманна 45% хлопців і 36% дівчат; схильність до роздратування є у 55% хлопців і 50% дівчат; схильність до негативізму присутня у 61% хлопців і 56% дівчат; така форма агресії, як образа є у 50% хлопців і 42% дівчат; підозрілість властива 49% хлопців і 50% дівчат; вербальна агресія проявляється у 59% хлопців і 50% дівчат.

Програма експериментального дослідження передбачала проведення корекційних занять. Після закінчення курсу корекційної програми повторно було проведено вищеназану діагностичну методику, яка показала такі позитивні результати: прояви фізичної агресії зменшились до 40% хлопців і 29% дівчат; непрямая агресія після проведення корекції становить у 34% хлопців і 22% дівчат; схильність до роздратування залишилась у 41% хлопців і 37% дівчат; схильність до негативізму ще присутня у 40% хлопців і 32% дівчат; така форма агресії, як образа залишилась у 39% хлопців і 30% дівчат; підозрілість властива 38% хлопців і 30% дівчат; вербальна агресія, поки що, проявляється у 39% хлопців і 35% дівчат.

Отже, з отриманих результатів дослідження можна зробити висновок, що дана програма корекції є досить ефективною, її проведення приносить позитивні результати у боротьбі з проявами агресії у старшокласників.

Література:

1. Берон Р., Ричардсон Д., Агрессия. – СПб.: Питер, 2001. – 352 с.
2. Бурнард Ф. Тренинг межличностного взаимодействия. – СПб.: Питер, 2002. – 302 с.
3. Немов Р.С. Групповая психотерапия от теории к практике. – СПб., – 1998. – 122 с.
4. Пилипенко В., Волянська О. Підліткова агресія в контексті сучасної соціокультурної ситуації // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – №4. – 2004. – С. 5–23.
5. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога в образовании: Учеб. пособ. – СПб.: Питер, 2001.

СУПРОВІД СОЦІАЛЬНИМ ПЕДАГОГОМ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Реалізувати завдання інтелектуального виховання у пізнавальній діяльності початкової школи можна у конструктивній взаємодії з учителем. Основна увага соціального педагога має бути спрямована не на результат засвоєння певних знань, а на процес досягнення нової інформації. Зміст наукових понять формується у свідомості кожного учня на базі конструктивної взаємодії інформації, що надходить від фахівця, зі змістом, сприйнятим учнем на момент його засвоєння. Спеціаліст має ставитися до кожного учня як до діяча.

Формуючи інтелектуальну культуру особистості, соціальний педагог має забезпечувати органічну взаємодію між логічним мисленням і почуттями, що сприяє переведенню сенсу діяльності в особистісну площину. Але, до мислення, базою являється і інші психічні пізнавальні процеси – це такі, як сприймання, увага, пам'ять і уява.

Для того, щоб засвоїти знання, уміння і навички, реалізувати їх у житті, потрібно, щоб у ранньому віці почали розвивати сприймання. А молодший шкільний вік – це активний розвиток особистості, тому саме в цей період значна увага фіксується на розвиткові пізнавальних процесів, до яких входить і сприймання.

Для того, щоб дитина засвоїла якнайбільше інформації, змогла б орієнтуватися у навчальному матеріалі, потрібно розвивати увагу дитини, а саме – її стійкість і об'єм, переключення і розподіл.

По логічному ланцюжку важливою складовою пізнавальних психічних процесів є пам'ять (адже кожна особистість у своїй діяльності використовує певним чином саме свій досвід, те, що запам'яталося найкраще), без якої не може відбуватися ні навчально-виховний, ні трудовий процеси.

Для продуктивної діяльності особистості важливою рисою є творчість, яка залежить від розвитку уяви. Саме творча людина досягає найбільшого успіху з початку у навчальній, а потім і у трудовій діяльності.

Мислення – це інтелектуальний резерв учня. Дитина, у якої розвинута логіка, набагато краще орієнтується у проблемних задачах. У навчальному процесі задіяне творче, продуктивне і дивергентне мислення.

Говорячи про дивергентне мислення, ми підкреслюємо здатність мислення генерувати багато різних ідей з одного джерела інформації. Для дивергентного мислення характерні такі ознаки: багатство думок, їх оригінальність, здатність створювати багато рішень та змінювати напрямок мислення, швидкість мислення.

Робота соціального педагога по створенню оптимальних умов для пізнавальної діяльності молодшого школяра повинна включати такі **аспекти**:

- 1) вивчення особливостей психічного розвитку молодшого школяра;
- 2) психодіагностика з метою встановлення рівня розвитку пізнавальних психічних процесів і творчих здібностей;
- 3) проведення корекційних і розвивальних програм;
- 4) створення оптимальних умов для розвитку відповідно до таких особливостей, як зацікавленість і допитливість;
- 5) створення програм, які стимулюють пізнавальну діяльність особистості;
- 6) обов'язковим елементом є співпраця соціального педагога з вчителем, яка полягає у наданні науково-інформативних відомостей і рекомендацій по розвитку пізнавальної активності учнів молодшого шкільного віку.

Зокрема, зупинимось на **рекомендаціях**, які є результатом аналізу інноваційних технологій навчання.

Виходячи із суті методу фокальних об'єктів, можна запропонувати: придумати щось нове, видозмінюючи або вдосконалюючи реальний об'єкт; познайомити дітей з чимось новим, або закріпити раніше набуті знання, розглядаючи предмет у незвичайному ракурсі; скласти розповідь або казку про об'єкт, який розглядається, використовуючи знайдені ознаки; проаналізувати художній твір або картину; розробити новий вид заняття, який буде відповідати характеристикам теми, що вивчається. Доцільним є метод мозкового штурму, використання якого сприяє подоланню психологічної інерції, продукуванню максимальної кількості нових ідей у мінімальний термін. Обґрунтував його американець А.Осборн. Мозковий штурм є колективним пошуком нетрадиційних шляхів розв'язання проблем.

Рекомендаціями для вчителів є положення: висловлювати можна будь-яку думку; заохочувати вільне асоціювання; ідей має бути якомога більше; усе висловлене комбінується; завершити дискусію необхідно її підсумком.

Метод моделювання маленькими чоловічками, який полягає у поясненні сутності певного процесу, ситуації, використовується для проведення пізнавальних занять безпосередньо.

Як висновок, ми можемо сказати, що діяльність соціального педагога в даному напрямку є досить невизначена, неконстатуюча.

Отже, робота соціального педагога по створенню оптимальних умов для розвитку пізнавальної діяльності молодших школярів базується на аналізі соціально-педагогічної діяльності, навчальної діяльності і психічного розвитку дітей молодшого шкільного віку.

ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА У СУЧАСНІЙ СІМ'Ї

На сьогоднішній день проблеми відповідальності батьків є однією з найактуальніших в соціальній педагогіці, етиці, філософії. При теоретичному та практичному вирішенні даної проблеми слід врахувати сучасні тенденції і умови розвитку дітей та дорослих, беручи до уваги здобутки інших країн, створити своє оптимальне рішення даного питання з урахуванням культурно-історичних, соціально-економічних, етнопсихологічних чинників.

Криза сім'ї і проблема відповідальності як одна з її передумов мають об'єктивні причини для існування. Історія минулого століття визначається для українського суспільства значними трансформаціями, які знайшли відображення в структурі сім'ї. Позитивне виховання є важливим, важко не погодитись з висловом Макаренка А.С.: "Виховання дітей – найважливіша галузь нашого життя. Наші діти – це майбутні громадяни нашої країни і громадяни світу. Вони творитимуть історію. Наші діти – це майбутні батьки і матері, вони теж будуть вихователями своїх дітей. Наші діти повинні вирости прекрасними громадянами, хорошими батьками і матерями. Але й це – не все: наші діти – це наша старість. Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, це – наші сльози, це – наша провина перед іншими людьми, перед усією країною" [1, с. 236].

Питаннями відповідальності займалися ще філософи часів античності (Платон, Аристотель). Сьогодні ця складна категорія має дещо інший відтінок. Різними аспектами формування відповідального, свідомого громадянина суспільства були висвітлені в працях таких науковців, як Макаренко А.С., Мардахаєв Л.В., Мудрик А.В., Капська А.Й., Безпалько О.В., Галагузова А.Н. та інші.

Відповідальність – це категорія етики, що характеризує особистість з точки зору виконання нею етичних вимог, відповідності її моральної діяльності етичному обов'язку, розглядається з позиції можливостей особистості.

Відповідальність – це категорія права, що відображає особливе соціальне і морально-правове ставлення особистості до суспільства (людства в цілому), яке характеризується виконанням свого морального обов'язку і правових норм; здатність людини свідомо, добровільно виконувати певні вимоги і здійснювати поставленні перед нею завдання [4].

Відповідальність – це здатність особистості розуміти відповідність результатів своєї діяльності поставленим цілям, прийнятим в суспільстві або колективі соціальним, моральним та правовим нормам і правилам, в результаті чого виникає відчуття причетності до спільної справи, а невідповідність – невиконаного обов'язку.

Відповідальне батьківство передбачає: забезпечення розумового, фізичного та емоційного розвитку дитини; формування статевої ідентифікації та ціннісних орієнтацій дитини; розвиток здібностей та потенційних можливостей індивіда; забезпечення дитині почуття стабільності та захищеності; створення умов оволодіння дитиною основними соціальними нормами.

Формування відповідальності відбувається у декілька етапів: спочатку сім'я, суспільство створюють умови, висувають вимоги, які особистість повинна виконувати (при цьому її дії знаходяться під постійним контролем); а згодом, коли людина засвоїла суспільноприйнятні обов'язки та вимоги – у неї відбувається перехід від інстанцій зовнішнього контролю до самоконтролю щодо виконання батьківських обов'язків. Саме тому з питанням вирішення проблем відповідального батьківства ми звертаємося до інституту сім'ї [2].

З метою виявлення сучасного ставлення до проблем відповідального батьківства в Чернігівському державному інституті права, соціальних технологій та праці було проведено опитування, з 4 по 11 березня 2009 року серед студентів 1-4 курсів спеціальності "Соціальна робота". Загалом дали відповідь 230 респондентів. їм була надана змога відповісти на наступні запитання:

Розкриття категорії відповідальності студентами відображене в таблиці №1.

Таблиця 1

Варіанти відповідей	Це здатність людини відповідати за свої вчинки та вчинки інших перед собою та іншими	Це риса характеру, основний принцип особистості, що характеризується добросовісним відношенням до своїх обов'язків	Це обов'язок сумлінно виконувати покладені на людину завдання, цілі	Це цінність, принципи людини, що проявляються у її сумлінній діяльності	Це здатність піклуватися про себе і інших, це почуття	Це вимога суспільства	Плутають дане поняття з суміжними (толерантність, самостійність, алекуватність, раціональність, здоровий глузд, довіра)	Відмовились відповісти
Курс Респондентів								
перший	45%	5%	14%	0,9%	22%	-	9%	4%
другий	43%	5%	5%	10%	15%	3%	15%	1%
третій	41%	14%	14%	7%	2%	11%	6%	2%
четвертий	21%	28%	27%	5%	1%	-	10%	1%

Дана таблиця відображає основні уявлення студентства про дану категорію, але не можна не зазначити одиничні яскраві відповіді, наприклад такі – відповідальність – це категорія, яка характеризує ставлення людини до поставленої мети, цілей завдань, сумлінно їх виконує, а також бажання її

відповідати власному ідеалу (студентка 4-го курсу); відповідальність – це психологічна якість особистості, за якої вона відчуває обов’язок виконання перед собою покладені на неї завдання і у разі невиконання відчуває провину (студент 3-го курсу). Прослідковується тенденція до розгалуження поглядів з віком.

4% респондентів 4-го курсу відповіли, що займатися вихованням їх дітей будуть виключно їх батьки, і це питання їх не цікавить.

Питання на вирішення ситуації виявились для студентів складнішими і показали їх педагогічну освіченість (див. табл. №3 і №4, в яких відображаються відповіді на запитання №4 і №5 відповідно).

Курс респондентів \ Варіанти відповідей	Спитаю причини у дитини, потім діятиму по ситуації	Накричу	Почну пояснювати, що краще це матеріальна цінність і за неї кожен повинен відповідати	Дали іншу відповідь	Не Дали відповіді
Перший	77%	7%	1%	1%	14%
Другий	81%	6%	0%	2%	14%
Третій	69%	5%	8%	5%	12%
Четвертий	29%	8%	20%	0%	22%

Табл. №3

Курс респондентів \ Варіанти відповідей	Поясню дитині, на її мові, що так робити не можна	Заберу від телевізора дитину, помію її, зацікавлю іншою грою	Почну малювати разом з дитиною	Посварю або покараю	Похвалю	Дали іншу відповідь	Не Дали відповіді
Перший	43%	0%	2%	10%	7%	22%	14%
Другий	42%	2%	2%	11%	23%	7%	7%
Третій	59%	13%	8%	8%	0%	8%	2%
Четвертий	55%	4%	6%	0%	2%	11%	22%

Табл. №4

Література:

1. Макаренко А.С. Книга для родителей. – К.: Рад. шк., 1987. – 384 с

КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВІ ПОТРЕБИ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Завданням державної ваги на сучасному етапі є створення сприятливого соціокультурного середовища для розвитку творчої особистості молодого громадянина, організація активного культурного дозвілля молоді. Проте останнім часом у молодіжному середовищі спостерігається тенденція до зниження дозвіллевої активності й росту дозвіллевої бездіяльності.

Соціально-філософські проблеми молоді як важливої соціальної групи суспільства знайшли своє відображення в дослідженнях С.Іконникової, І.Льїнського, І.Копа, В.Лисовського та інших вчених. Значний внесок у дослідження дозвілля молоді зробили Г.Пруденський, Б.Трушин, В.Петрушев, В.Піменова, О.Гордон, І.Бестужев-Лада та інші. Зокрема, вивчаючи дозвіллеві потреби молоді, І.Бестужев-Лада стверджував, що для молоді посидіти компанією – пекуча потреба, один з факультетів життєвої школи, одна з форм самоствердження [1].

У роботах вітчизняних науковців (В. Бочелюк, І. Корсун, В. Піча та інші) зазначається, що найрозповсюдженішими формами дозвілля сучасної молоді є спілкування з ровесниками у неформальній обстановці, проведення часу на дискотеках, кафе-барах тощо. Значна частка молоді проводить вільний час за комп'ютером, біля телевізора [2].

Метою нашого дослідження є вивчення культурно-дозвіллевих потреб студентської молоді на тлі сучасних політичних, економічних, культурних та соціальних перетворень в Україні та світі. Адже вибрані нею соціальні орієнтири багато в чому зумовлюють майбутнє нашого суспільства; аналіз факторів суспільного прогресу, їх вплив на особистість молодого громадянина, його потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, рівень індивідуальної свободи, які в свою чергу відображаються на соціальному обличчі молоді.

Для реалізації поставленої мети передбачено виконання наступних завдань:

³⁵₁₇ аналіз науково-методичної літератури, в якій розкрито питання культурно-дозвіллевої діяльності;

³⁵₁₇ характеристика кордонів молодіжного віку, виходячи з умов соціально-економічного розвитку суспільства, досягнутого рівня культури, умов життєдіяльності людей;

³⁵₁₇ ознайомлення з аспектами дозвілля молоді;

³⁵₁₇ вивчення шляхів формування культурно-дозвіллевих запитів сучасної молоді: урахування специфічної соціальної позиції молодого покоління в процесі суспільного розвитку, соціальні проблеми молоді, визначення засобів, форм, методів і критеріїв дозвіллевої роботи; соціальний статус як один із

головних чинників формування культури молоді; причини відчуження від суспільства та зневага загальноприйнятих норм та правил проведення вільного часу;

³⁵₁₇ характеристика різноманітних форм культурно-дозвіллевої діяльності молоді: поняття та види субкультур в молодіжному середовищі; антисоціальні молодіжні групи як носії девіантної та криміногенної поведінки.

З метою вивчення дозвіллевих потреб студентської молоді нами було проведено опитування студентів соціально-педагогічного факультету Бердянського державного педагогічного університету. Узявши за критерій мотив вибору занять у вільний час, ми виділили п'ять груп студентів (за В. Бочелюком):

1. Комунікативна. До неї відносяться студенти, які керуються бажанням спілкуватися з друзями, коханою людиною, рідними тощо. Ця група представила 46,3 % опитаних.

2. Рекреаційна. До неї входять студенти, які керуються бажанням відпочити, поліпшити свій настрій (25,6 %).

3. Самореалізація. Студенти цієї групи прагнуть реалізувати у вільний час свої здібності (10,1 %).

4. Творча. До неї входять студенти, орієнтовані на естетичне освоєння світу, прагнення до прекрасного (9,5 %).

5. Пізнавальна. Студенти цієї групи орієнтовані на поглиблення і розширення знань (8,5 %).

Отже, переважна більшість студентів соціально-педагогічного факультету БДПУ прагне задовольнити комунікативні і рекреаційні потреби. Проте ми вважаємо, що ефективність вирішення проблеми студентської дозвіллевої бездіяльності залежить від організації молодіжного дозвілля в умовах університету та поза ним, створення різноманітних клубних, групових та індивідуальних можливостей реалізації позаучбових інтересів, залучення до громадського життя студентського мікросоціуму (взаємодопомога та взаємопідтримка у кризових ситуаціях, спільне проведення вільного часу, утворення кола спілкування тощо).

Література:

1. Бестужев-Лада И.В. К школе XXI века. – М., 1988. – 411 с.
2. Бочелюк В. Й., Бочелюк В. В. Дозвіллезнавство: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.
3. Молодежь и общество на рубеже веков / Науч. ред. И.М.Ильинский. – М.: Голос, 1999.
4. Основы социальной работы: Ученик / Отв.ред. П.Д.Павленок. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: ИНФА, 2003. – 295 с.

Песоцька О.

Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДОЇ ЛЮДИНИ ЗАСОБАМИ АМАТОРСЬКОЇ ТЕАТРАЛЬНОЇ ТВОРЧОСТІ

Проблема соціалізації особистості молодшої людини є надзвичайно актуальною і спільною для багатьох наук таких, як соціальна педагогіка, соціальна психологія, філософія тощо. Мистецтво має невичерпні потенціали щодо соціалізації молоді, оскільки є скарбницею найвищих злетів людського духу.

У театрального мистецтва, на нашу думку, у цьому відношенні є особливі можливості. Надзвичайно потужною, в аспекті аксіологічного (духовного, ціннісного) становлення молодшої людини, є самодіяльна творчість. Вона позбавлена комерційної складової, а відтак має необмежений простір для з'ясування суто духовних проблем. Театральна аматорська творчість є невичерпним джерелом засобів впливу на особистість молодшої людини на всіх етапах своєї реалізації.

Проблеми соціалізації молоді ґрунтовно досліджуються такими сучасними науковцями, як Н. Лавриченко, І. Зверева, А. Капська та інші. Але питання впливу аматорського театального мистецтва на становлення особистості молодшої людини залишаються недостатньо вивченими.

Метою нашого дослідження є з'ясування впливу аматорської театальної творчості на соціалізацію особистості, зокрема на становлення аксіологічної структури особистості. Вона конкретизується у таких завданнях: 1) сформулювати теоретичні основи впливу аматорської театальної творчості на становлення системи гуманістично-ціннісних орієнтацій молодшої людини як основи її соціалізації; 2) визначити ключові вимоги до творчої життєдіяльності аматорських театральних колективів в аспекті духовно-ціннісного становлення особистості, що розвивається.

Об'єктом дослідження є самодіяльна театральна творчість молодих людей студентського віку. Предметом дослідження є вплив аматорської театальної творчості на соціалізацію та становлення аксіологічної структури особистості.

Наше дослідження проводилося на базі студентського драматичного театру "Ілюмінатор" Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка (художній керівник – О.О.Норов). Цей аматорський колектив було створено 28 грудня 2000 року, до його складу увійшли студенти різних факультетів університету. Від початку у його роботу були закладені ціннісні засади творчої життєдіяльності. Пріоритетом і найвищою духовною цінністю була проголошена Людина в усій повноті її позитивних і негативних проявів, Людина як мікрокосм духовних звершень, як унікальний та неповторний всесвіт відчуттів і думок. Така установка визначила гуманістично-ціннісне спрямування творчої життєдіяльності театру і надавала загально-людської значущості його аксіологічним устремлінням.

Етико-виховальне значення театру "Ілюмінатор" виявляється на усіх

етапах його діяльності. У навчально-творчій роботі ідея гуманістичного сприйняття іншої людини як основи соціального досвіду стверджувалось у таких вправах, як "Я-інший", "Порівняння", "Світлана Іванівна-Іван Іванович", "Асоціативний портрет" та ін. Виконуючи ці завдання, учасники театру глибше пізнають один одного і самих себе у найрізноманітніших соціопроблемних ракурсах, вчать терпимості, толерантності, милосердю. Значні соціалізаційні виховальні можливості мають і вправи "Перевтілення у тварину" та "Перевтілення на неживу річ", оскільки вони мають на меті глибинне, емпатійне психофізичне проникнення у чужу долю, чужі переживання і думки. Необхідно "не-людину" наділити долею, відчуттями, устремліннями і пережити їх як власні. У цих вправах розкривається і корегується уявлення студійців про суто духовні засади взаємодії між людьми, хоча героями є тварини і неживі предмети.

Та найбільш масштабно, глибинно і багатоаспектно соціалізаційні можливості студентської театральної аматорської творчості розкриваються у постановчій роботі колективу на усіх етапах від вибору репертуару до безпосереднього сценічного втілення драматургічного твору. Репертуарна палітра театру "Ілюмінатор" є багатожанровою і різноманітною у стилістичному відношенні, проте кожна п'єса, що береться до постановки (як класичні твори, так і роботи сучасних молодих авторів, включаючи і студійців) містить у собі певне соціокультурне протиріччя, розв'язання якого в ході постановки дозволяє стверджувати у світогляді учасників вистави високі аксіологічні постулати. Під час "застільного періоду" (тут і далі використовується термінологія К.С.Станіславського), коли прояснюються конфлікт, наскрізна і контрнаскрізна дії, подійний ряд і в ньому джерельна, центральна і головна події, обов'язково зміст п'єси проектується на сьогодення, на кожного із учасників особисто. У процесі репетицій відбувається занурення актора в персонаж, співпереживання пошукам героєм Істини, Добра і Краси у конкретних соціокультурних умовах. Неодмінне базове завдання у роботі над роллю – полюбити свого героя, відчути і зрозуміти його. Ми вважаємо таку роботу плідним шляхом активної аксіологічної соціалізації. Вистави, поставлені не лише у видовищно-ефектному вимірі, а ті, що під час роботи над ними передбачали глибинне соціально-психологічне вирішення проблем людських взаємин на таких рівнях: "внутрішні протиріччя людини", "людина й інша людина", "людина і соціум", неодмінно викличе адекватний відгук у глядача, схвилює і примусить замислитися над поставленими питаннями.

Таким чином, у ході нашого дослідження нами були розроблені теоретичні засади впливу аматорської театральної творчості на духовно-ціннісне зростання молодої людини через розкриття діагностичних і корекційних можливостей реалістичного сценічного мистецтва, метафоричного театру, театру парадоксу та інших театральних систем. Нами описаний і проаналізований з позиції проблематики аксіологічної соціалізації особистості комплекс вправ та етюдів, які ефективно сприяють реалізації духовно-ціннісного надзавдання аматорського театрального мистецтва, а також сформульовані організаційно-креативні вимоги до життєдіяльності сценічного

творчого колективу. Наша робота може бути корисною для всіх, хто теоретично чи практично опікується моральним оздоровленням суспільства, зокрема молоді.

Петренко Н.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ПРОФІЛАКТИКА ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН В ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ

XXI століття – це епоха нових відкриттів, нових технологій, а також – нових катаклізмів, стихій, стресів та масштабних проблем. Особливо гостро в сучасному суспільстві постала проблема наркоманії, яка перетворилася на проблему всіх верств суспільства, починаючи з людей, що живуть за межею бідності та закінчуючи заможними людьми.

В Черкаській області проблемі наркотизму та її профілактики надається значна увага. Так, в обласній державній адміністрації 6 жовтня 2008 року відбулося засідання Круглого столу по темі: "Протидія наркотикам" з представниками громадських організацій та політичних організацій політичних партій, організоване та проведене Головним управлінням з питань внутрішньої політики облдержадміністрації.

Метою засідання стало широке обговорення ситуації в області з незаконним розповсюдженням і вживанням наркотичних засобів і психотропних речовин. У роботі Круглого столу також взяли участь представники органів влади та організацій, причетних до вирішення проблеми.

Начальник головного управління з питань внутрішньої політики облдержадміністрації Елеонора Левицька при відкритті засідання зазначила: "Проблема наркоманії сьогодні як ніколи є актуальною. Неодноразово губернатор області Олександр Черевко наголошував на тому, що боротьба з наркоманією повинна бути спільною справою для всіх" [Протидія наркотикам / В. Лисиця // Катеринопільський вісник. – 2008. – № 77. – С. 2].

За статистикою на кожну 1000 міських мешканців в середньому припадає 3 наркомани. Співробітниками управління МВС України в Черкаській області протягом 8 місяців 2008 року задокументовано 1061 злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних речовин. З них тяжких та особливо тяжких 514. За даними управління МВС України в Черкаській області на обліку обласного наркодиспансеру перебуває 4059 споживачів наркотиків, з яких 48 неповнолітніх.

Обговорюючи ситуацію, що склалася, учасники засідання Круглого столу дійшли спільного висновку: всім причетним до профілактичної роботи, спрямованої на протидію поширення наркоманії в Черкаській області – управлінням, відомствам, соціальним службам, лікарям-наркологам, громадським організаціям потрібно, зважаючи на сьогоднішню ситуацію, посилити пропаганду здорового способу життя шляхом поширення методичних рекомендацій, інформаційних буклетів, залучати громадськість до проведення

спільних заходів по всій Черкаській області.

За статистичними даними на 2008 рік по Уманському районі Черкаської області налічується 51 людей-наркоманів віком до 35 років, малолітніх наркоманів немає. У місті Умані – 302 наркомани, з них на обліку перебуває 4 наркомани віком до 18 років. Це офіційні юридичні дані, хоча насправді ця цифра може бути набагато більша. В зв'язку з цим в м. Умані створено благодійний фонд "Воля", метою якого є практичне здійснення благодійної діяльності в інтересах суспільства або окремих категорій осіб на території Черкаської області місцевих, регіональних, загальнодержавних та міжнародних програм, що спрямовані на: профілактику соціально небезпечних явищ в суспільстві, таких, як злочинність, проституція, алкоголізм, наркоманія, поширення ВІЛ/СНІДу та хвороб, що передаються статевим шляхом; соціальна, психологічна та трудова реабілітація категорій громадян, які схильні до вищезгаданих явищ.

Благодійним фондом реалізується проект "Зменшення ризику ВІЛ-інфікування серед представників уразливих груп в м. Умань, Уманському районі, м. Христинівка, смт. Маньківка, м. Тальне шляхом надання послуг та розширення доступу до високоякісної інфрормації" (01.10.2008 – 30.09.2009).

При Уманському міському центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді діє Служба роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків (далі – Служба) – це спеціалізоване формування для надання соціальних послуг ін'єкційним споживачам наркотиків та членам їх сімей. Метою створення та діяльності Служби є запобігання поширенню ВІЛ-інфекції серед ін'єкційних споживачів наркотиків.

Враховуючи загальну тенденцію високої поширеності наркоманії, особливо серед молоді, виникла необхідність вивчення ставлення підлітків до проблеми наркоманії. Нами було здійснено експериментальне дослідження з виявлення рівня установки на вживання підлітками наркотичних речовин. Для чого провели чотири діагностичних методики: 1) анкета на визначення в учнів ступеня ризику залучення їх до вживання наркотичних речовин; 2) тест "Чи схильний ти до наркотиків?" (О.Ткаленко); 3) бесіда "Наркоманія – дорога у безодню"; 4) анкета для визначення рівня установки на вживання учнями наркотичних речовин.

Експериментальне дослідження було проведено на базі Навчально-виховного комплексу І-ІІ ступенів с.Вербовець Катеринопільського району Черкаської області.

У процесі проведеного дослідження ми дійшли таких висновків, що учні негативно ставляться до наркотиків, свідомо розуміючи, що вони негативно впливають на організм, що це є проблема світового масштабу, яку потрібно негайно вирішувати; в деяких учнів спостерігається низька позитивна установка на вживання наркотичних речовин, тобто на даний момент питання вживання наркотиків для цих учнів є актуальним.

Отже, проблема наркоманії в Україні сьогодні є досить актуальною. Без ефективних заходів з її профілактики і подолання на регіональному рівні, без

належної уваги до різних її проявів, неможливе вирішення такої соціальної проблеми на державному рівні. Особливо важливим є завдання: уберегти підлітків від вживання наркотичних засобів. Тим більше, що в підлітків це захворювання протікає важче, ніж у дорослих. Поводження підлітків, що страждають на наркоманію, стає антисоціальним. Тому, щоб підліток не дозволив собі спробувати наркотик, необхідно вчасно здійснювати соціально-педагогічну профілактичну і пропаганду здорового способу життя. Це і є запорука щасливого майбутнього, як окремої особистості, так і країни в цілому.

Петрук К.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДІ ДО ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я

Актуальність теми На сучасному етапі розвитку суспільства, яке характеризується негативною екологічною ситуацією та такими наслідками цивілізації як соціальна невизначеність, вседозволеність та вседоступність, відсутність моральних і людських цінностей, вагомою проблемою залишається формування здорового способу життя як елементу виховання і соціалізації здорової і гармонійної особистості.

Мета експериментального дослідження – визначення основних шляхів формування відповідального ставлення молоді до власного здоров'я.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати теоретичні аспекти проблеми формування відповідального ставлення молоді до власного здоров'я
2. Визначити місце здоров'я в ієрархії потреб і цінностей особистості молодої людини
3. Сформувати відповідальне ставлення молоді до здоров'я, шляхом використання соціально – педагогічних форм і методів

Проблемою відповідального ставлення до здоров'я займалися такі науковці як Анохіна Л. П., Гейдер Л., Довбах Г., Омельченко С., Резников Т., Смірнов В. і ін.

Здоров'я – поняття багатопланове. Це не лише відсутність хвороб, але й високий рівень пристосування, благополуччя, комфортне психологічне самопочуття, толерантні соціальні відносини. На сучасному етапі виділяють такі складові здоров'я людини: духовне, соціальне, психологічне, інтелектуальне, емоційне, фізичне.

На думку В. М. Смірнова та Т. Н. Резникова *ставлення до здоров'я* – це система індивідуальних, виборчих зв'язків особистості з різноманітними явищами навколишнього середовища, які сприяють або навпаки загрожують

здоров'ю людей, а також конкретна оцінка індивідом свого фізичного і психічного стану. Це один із елементів поведінки самозбереження. Відношення до здоров'я в свою чергу формує спосіб життя. Результатом формування здорового способу життя є культура здоров'я як інтегративна якість особистості і показник вихованості, що забезпечує певний рівень знань, умінь і навичок формування, відтворення та зміцнення здоров'я і характеризується високим рівнем культури поведінки молоді стосовно власного здоров'я та здоров'я оточуючих.

Проаналізувавши і врахувавши обставини і причини, що формують ставлення до здоров'я, нами було розроблено і проведено опитування (анкетування) серед молоді віком від 18 до 21 року. Метою опитування було визначити ставлення сучасної молоді до власного здоров'я та сформувати ієрархію цінностей сучасної молодої людини. За результатами експериментального дослідження отримано наступні дані: 15% респондентів виявляють відповідальне ставлення до здоров'я і здійснюють регулярні профілактичні огляди; 77% – звертаються по допомогу у разі виникнення проблеми і 8% виявляють байдуже ставлення до здоров'я. Перш за все негативне ставлення до здоров'я виявляється у тютюнопалінні, вживанні алкогольних напоїв і незахищеному статевому житті, про що свідчать наступні дані: лише 4% студентів, які ведуть статеве життя, проходять профілактичні огляди у відповідних спеціалістів, а решта звертаються лише у випадку виникнення проблеми; 10% постійно користуються методами контрацепції, 11% – інколи, 79% – ніколи.

Таким чином, за результатами роботи можна зробити наступні висновки: ставлення сучасної молоді до власного здоров'я характеризується відносною байдужістю, молоді люди не здійснюють заходи по його зміцненню і звертаються по допомогу лише у разі виникнення проблеми. Дана проблема потребує цілеспрямованої політики з боку сім'ї, громадських організацій, закладів освіти, референтних груп і держави як центрального механізму формування молодіжної політики.

В результаті нашого дослідження ми використали такі форми роботи з молоддю щодо формування відповідального ставлення молоді до власного здоров'я:

³⁵₁₇ Бесіди, диспути, лекції, семінари, вечори-зустрічі з лікарями, психологами, що проходять у формі запитань і відповідей, невимушеній і довірливій атмосфері.

³⁵₁₇ Соціально-психологічні тренінги, які проводить психолог чи соціальний педагог, спеціаліст медичної сфери.

³⁵₁₇ Ігри – драматизації, ігротеки, ігри "Брейн – ринг" на тему "Здоров'я – найвища цінність"

³⁵₁₇ Інноваційні методики: інтерактивні театри, молодіжні лекторські групи, спікерські бюро та ін.

Із вищесказаних форм роботи найефективнішими виявилися такі методи як інтерактивні театри, ток-шоу, художньо – прикладні форми роботи. Основні

теми, що висвітлювались в ході роботи:

- ✓ незахищене статеве життя, венеричні хвороби і СНІД;
- ✓ наркотики і залежність від них;
- ✓ алкоголізм;
- ✓ тютюнопаління.

Перспективним для нашого дослідження є впровадження інших форм роботи для формування відповідального ставлення молодих людей до власного здоров'я та складання ефективної програми взаємодії усіх соціальних інститутів для вирішення даної проблеми.

Пешина І.

*Південноукраїнський державний педагогічний
університет ім. К.Д.Ушинського*

ЗАСТОСУВАННЯ АНІМАЛОТЕРАПІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

У процесі реалізації професійної діяльності шкільний соціальний педагог використовує різноманітні методи, організаційні форми та засоби роботи з учнями молодшого шкільного віку. Серед них вагоме місце належить психотерапевтичним методам, що сприяють вирішенню різноманітних емоційно-особистісних проблем вихованців.

В наукових дослідженнях Н.Л.Кряжевої, В.Е.Орел, З.Л.Рижкової акцентується увага на взаємодію учнів зі світом тварин, що передбачає їх терапевтичний вплив саме на дитячі емоції. На основі аналізу цих наукових джерел ми дійшли висновку, що *анімалотерапія* (від англ. *animal* – тварина) – це створений реальним життям метод надання психологічної допомоги через взаємодію з тваринами і їх символами (образами, малюнками, іграшками). Завдання анімалотерапії полягають у розкритті додаткових можливостей в поведінці дітей, збагаченні їх соціально адаптованого поведінкового репертуару через спостереження, навчання та тренування таких механізмів, що балансують їх взаємодію з навколишнім світом.

Тварини сприяють розширенню кола спілкування дитини з оточуючими людьми; компенсують почуття самотності; знімають емоційне напруження; викликають позитивні емоції; поширюють знання низку емоцій (радість, доброзичливість, сум, образа); поширюють досвід невербальної поведінки (бо тварини видають окремі звуки, а господарі-діти здібні відрізнити в цих сигналах форми спілкування). Завдяки спостереженню та взаємодії з тваринами відбувається розвиток інтелектуальних здібностей дітей; формується їх здібність до співчуття, розуміння стану оточуючих (емпатія); збільшується сенсорний досвід школяра, цілісність сприйняття. У процесі застосування

анімалотерапії фахівці спираються на широкий інструментарій – це символи тварин і живі соціалізовані тварини. Розрізняють природну анімалотерапію та спрямовану. *Природна анімалотерапія* – це процес взаємодії з тваринами в домашніх умовах без усвідомлення або цілеспрямованого розуміння їх терапевтичного призначення. Процес цілеспрямованого використання тварин і їх символів за спеціально розробленими програмами для корекції емоційно-особистісних проблем називають *спрямованою анімалотерапією*. В анімалотерапевтичних програмах поєднуються різні методи психокорекції, такі як арттерапія, казкотерапія, дитячий аутотренінг, тілесно-орієнтовані техніки.

Експериментальною базою нашого дослідження виступили одеська загальноосвітня школа №23 та НВК "Школа-ліцей" міста Кодима одеської області. Групова спрямована анімалотерапія здійснювалася за експериментальною програмою "*Казковий світ тварин*", що включала різні за змістом анімалотерапевтичні ігри, вправи, художньо-творчі завдання, казкотерапію, арттерапевтичні вправи. Після проведення експериментальних занять з учнями за опитувальником "Ознаки психічного напруження та невротичних тенденцій у дітей" ми зазначили деякі зміни в емоційному розвитку школярів. Занадто активність знизилася з 12% до 7% у учнів експериментального 4-А класу зош №23 та з 10% до 9% в учнів контрольного 4-Б класу; відмежованість залишалася у 3% учнів експериментального класу і не відбулося змін в контрольному; страх відчували 3% в 4-А і 5% в 4-Б; труднощі у навчанні – 10% і 14% відповідно; агресивна поведінка відрізняла 4% учнів 4-А і 7% учнів 4-Б; скована поведінка була лише у 1% і 3% відповідно; пасивно-агресивна поведінка у 7% учнів 4-А і 8% 4-Б класів. Учні 4-А класу набули вміння збалансованої взаємодії з оточуючими людьми. У них знизилися прояви порушення поведінкових реакцій.

Отже, експериментальна робота сприяла вдосконаленню емоційно-особистісного потенціалу дітей.

**Пироговська І.
ТНПУ ім. В.Гнатюка**

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА НАРКОМАНІЇ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Наша країна переживає чергову історичну метаморфозу. Криза політичної і економічної системи, перегляд законодавчого устрою, повна реорганізація системи державного управління та інші соціально-економічні процеси відбиваються на стані людей, їх фізичному, психічному й матеріальному благополуччі. Постійно погіршується екологічна ситуація із-за природно-екологічних катастроф, руйнуються ціннісні орієнтири в суспільстві. Всі ці процеси загострюють наркологічну ситуацію в країні і стають для нашої

молоді випробуванням на стійкість життєвої позиції.

Політичні й соціальні обставини останніх років, безперечно, зіграли вирішальну роль у поширенні наркоманії.

Ця проблема особливо актуальна для підлітків. Характерною тенденцією наркотизації на сучасному етапі є неухильне зниження віку залучення до наркотиків (11-12 років).

Результати останніх досліджень свідчать, що етап перших спроб психоактивних речовин спостерігається у 70% підлітків, залучення до наркотиків (з формуванням початкової стадії залежності) було відмічене майже у 15% учнів. Близько 10% дітей попадають на облік наркологів і невропатологів. За даними соціологів, від 18 до 22,2 % молодого покоління регулярно вживають наркотики [5].

Аналіз наукової літератури показав, що профілактика наркоманії серед підлітків розглядалася самостійно в окремих аспектах (соціальному, медичному, психологічному, педагогічному, юридичному). На сьогоднішній день відсутні спеціальні дослідження особливостей педагогічної профілактики наркоманії саме в підлітковому віці.

Суть проблеми наркоманії на сучасному етапі розвитку зводиться до протиріччя між стрімким, спонтанним зростанням вживання наркотиків, що охоплює практично всі категорії молоді, ставить під загрозу генофонд нації, з одного боку, і слабкою здатністю суспільства і державних управлінських структур ефективно протистояти цій тенденції, узяти її під контроль, – з іншого.

Ця проблема пов'язана з низькою вивченістю феномена наркоманії. Більшість досліджень проводилися в медичному аспекті (Л.Г. Врубльовський, І.Н. Пятницька, П.І. Сидоров, Ю.Л. Строганов, М.Г. Цеглін та ін.) і соціальному (А.А. Габіані, М.М. Русакова).

Нещодавно стали розглядатися психологічні та соціально-педагогічні аспекти даної проблеми. З'явилися роботи з вивчення психологічних особливостей дітей і дорослих, що вживають психоактивні речовини (В. С. Бітенський, Р. Р. Гаріфуллін, І. Данілова, С. А. Завражин, Д.В. Колесов, І.С.Кон, А. Е. Лічко, Н. А. Сирота, Л. К. Фортова, О. А. Шорохова, В.М.Ялтинський).

Явище наркотизму досить широко поширене в молодіжному середовищі і деструктивно впливає на життя будь-якої вікової групи. Наркоманія не тільки представляє загрозу для життя і здоров'я, але і є "соціальним злом", оскільки безпосередньо пов'язана з делінквентною поведінкою неповнолітніх. Зростання дитячої наркотизації підкреслює необхідність наукового вивчення даної проблеми в підлітковому середовищі і здійснення профілактичної роботи серед молоді.

Внутрішніми причинами наркоманічної поведінки підлітків є: індивідуальні особливості особистості (цікавість, наслідування, невпевненість у собі, наявність комплексів неповноцінності, бажання зайняти лідируючу позицію, дисгармонія розвитку дитини; незадоволеність індивіда життям; неможливість здійснення особистих планів.

До зовнішніх причин відносяться: доступність наркотика; здатність

підвищувати настрій і творчу активність; існування міфів про можливості ПАР "уводити" від реальних життєвих проблем; мікросоціальні (несприятливі сімейні взаємини, груповий вплив однолітків, "мода на наркотик", молодіжна субкультура, непоінформованість педагогів і батьків про причини і наслідки наркоманії, традиції суспільства; макросоціальні (війни, природні катаклізми, економічна нестабільність у країні, роз'єднаність державних структур у справі профілактики наркоманії, невідповідність всього суспільства).

Факторами, що призводять до наркотизації підлітків є: проблеми пубертатного періоду, психопатичні риси особистості, схильність до вживання алкоголю і куріння, асоціальне оточення, деструктивна сім'я. Характер виникнення наркоманії можуть визначати як фактор випадковості, так і склад психіки, а також приналежність до того або іншого соціального середовища.

У найширшому розумінні профілактика споживання підлітками ПАР розуміється як соціально-педагогічний процес виявлення причин і умов відхилень у поведінці, пошук шляхів і способів недопущення і запобігання фактам наркоманічної поведінки.

Педагогічна діяльність з профілактики підліткової наркоманії запобігає: вживання учнями психоактивних речовин; адиктивної поведінки; негативному впливу на формування особистості підлітка, який гармонійно розвивається, і на сам процес його життєдіяльності.

Психолого-педагогічна модель покликана стерти негативні установки, сформовані у підлітків на неусвідомлюваному рівні, і створити нові позитивні установки з пробудженням у них потреби до духовно-етичного саморозвитку.

Література:

1. Абраменко Б. С. Наркомания: глобальный ответ на глобальный вопрос // *Международная жизнь*, 1992. – №11 – С. 75–81.
2. Альтшулер В. Б., Надеждин А. В. Наркомания: дорога в бездну // *Книга для учителей и родителей*. – М.: Просвещение, 2000 – 46 с.
3. Андреева Л. Признаки употребления наркотиков подростками // *Воспитание школьников*, 2000. – №1 – С. 38 – 43.
4. Барагсовская Н. Педагогическая релаксация как способ защиты подростков от наркомании // *Педагогика*, 2001, №3 – С. 29–34.
5. Данилин А., Данилина И. Как спасти детей от наркотиков. – "Врачи предупреждают". – М: ЗАО Изд-во Центрполиграф, 2001 – 348 с.

Пучко М.

Харківський гуманітарно-педагогічний інститут

**СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ
ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Підготовка молоді до свідомого вибору професії в умовах ринкових відносин є одним із важливих завдань соціального педагога, реалізація якого має забезпечувати ефективну соціалізацію підростаючих поколінь.

Свідомий професійний вибір кожної молодої людини сприяє кращій підготовці кваліфікованих, творчих фахівців для різних галузей господарської діяльності, науки, освіти, техніки і культури, попереджує плінність кадрів, забезпечує створення соціального комфорту в суспільстві.

Саме актуальність проблеми підготовки дітей та молоді до свідомого вибору професії зумовила зростання інтересу до неї сучасних вчених (Ю.Т. Барабані, Р.О. Позінкевич, В.І. Степанський, В.С. Юркевич, В.Г. Максимов, О.Г. Максимова, В.В. Синявський, В.О. Парамзін, Т.М. Демиденко, Є.Н. Проціцька, СМ. Павлютенков, Н.Н. Захаров, В.С. Храпов та ін.).

Аналіз їхніх праць свідчить, що вибір професії – важлива соціальна проблема. Помилка, припущена під час вибору це не тільки невдача однієї людини, вона має більш серйозні соціальні наслідки. Разом з тим, це й особиста проблема: вид трудової діяльності, яку обирає особистість, суттєво впливає на все її життя. Через виробничу сферу людина виявляє своє ставлення до світу. Саме діяльність визначає місце людини в цьому світі. Отже, професійна орієнтація – справа як особиста, так і соціальна.

Професійна орієнтація як елемент соціальної адаптації особистості має входити у життя людини поступово, починаючи з раннього дитинства. Вчені підкреслюють, що кожна дитина повинна знати вартість речі, якою вона користується, кількість праці, що в неї вкладена, естетичну цінність і корисність. У молодшому підлітковому віці особистість вже має орієнтуватися у світі нових і традиційних професій, розуміти їхню сутність, особливості роботи, шляхи одержання професії, вміти вірно оцінити свої професійні схильності тощо. Цей період у соціальному становленні особистості є особливо сприятливим для підготовки дитини до вибору професії, оскільки вона вже є достатньо свідомою та рефлексивною особистістю щоб оцінити власні здібності, і, одночасно, ще не має психологічних комплексів, обмежень, "зашореності" дорослого. Специфічна соціальна активність підлітка полягає у більшій сприйнятливості до засвоєння норм, цінностей, способів поведінки, які існують у світі дорослих.

Проте, виходячи з аналізу праць вчених та узагальнення педагогічного досвіду (А.С. Макаренко, К.К. Платонов, Н.Д. Левітов), необхідно відзначити, що сьогодні питання професійної орієнтації як засобу соціального виховання молодших підлітків залишається недостатньо вивченим.

Таким чином, актуальність проблеми та її недостатня розробленість дають підставу для визначення мети дослідження як вивчення системи професійної орієнтації як частини загальної системи соціальної орієнтації особистості у структурі виробничих сил та виробничих відносин, а також удосконалення процесу соціального виховання молодших підлітків засобами професійного самовизначення в інтересах особистості і суспільства.

Розроблена та апробована нами методика соціального виховання

молодших підлітків засобами профорієнтаційної діяльності побудована на дослідженні здібностей, наданні інформації щодо існуючих професій і розвитку здібностей тому, що для вдалого вибору професії необхідно якомога більше дізнатися про свої можливості, розвивати їх і володіти реальною ситуацією в країні, щоб у майбутньому людина змогла отримувати максимум задоволення від своєї роботи і приносили користь від своєї діяльності суспільству, що і є головним завданням соціального педагога.

Радаєва Є.

***Південноукраїнський державний педагогічний університет
ім. К.Д.Ушинського***

РОЗВИТОК СТУДЕНТСЬКОГО ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ У СФЕРІ ОНЛАЙН-КОНСУЛЬТУВАННЯ МОЛОДІ

Потреби населення України у соціальній, економічній, культурній, освітній допомозі, психологічній підтримці та захисті постійно збільшуються. У зв'язку з цим в нашій країні склалася унікальна ситуація, коли, з одного боку, значно підвищується суспільна активність людей, які добровільно, природно налаштовані допомогти будь-кому. З іншого боку – ще недостатньо розроблена система спеціальної підготовки волонтерів до вирішення таких проблем, що вимагають професійного втручання.

Також, у багатьох випадках окремі сфери роботи волонтерів, що стали широко визнані в зарубіжних країнах, в нашій державі ще не отримали широкого розповсюдження. В США, Франції, ФРН, Великобританії в останні роки стрімко розвинулася сфера Інтернет – консультування (або консультування віртуального спеціаліста). Онлайн – консультуванням в тій або іншій мірі займаються представники різних професій: сімейні та дитячі психологи (надають психологічні онлайн – консультації); дієтологи, педіатри, стоматологи, лікарі – маммологи (проводять медичні Інтернет – консультації); *бізнес-консультанти*, менеджери *по персоналу* (проводять онлайн -консультації для потенційних працівників різних сфер).

Фахівці Кризового центра для молоді Благодійного фонду соціальних програм "XXI століття", що працює в Одесі, стали ініціаторами впровадження проекту "Молодь вибирає життя". Проект здійснюється разом з організацією Connect Plus E.V. (Берлін – Аугсбург, Німеччина). Він проводиться при фінансовій підтримці Фонду "Aktion Mensch". Втіленню проекту та отриманню вже першого українського досвіду онлайн-консультування молоді у кризових ситуаціях передувала достатньо кропітка попередня робота в декілька етапів:

1 етап. Надання німецькими експертами для фахівців одеського Кризового центру, викладачів педагогічного університету консультацій, циклів семінарів з онлайн-консультування молоді.

2 етап. Набір для участі в проекті потенційних студентів-волонтерів, які навчаються у педагогічних університетах міста.

3 етап. Проведення спеціальної підготовки потенційних волонтерів-онлайн-консультантів. У першу чергу потенційні волонтери повинні були набутити впевненості у власних силах, розвинути вміння слухати, оволодіти знаннями про різні кризові стани людини, своєрідність підліткового й молодіжного віку, оволодіти прийомами психологічного консультування.

4 етап. Запуск першого в Одесі молодіжного консультативного сайту.

Підкреслимо, що з 40 потенційних волонтерів, які пройшли навчання, залишилася надійна команда з 18 оналайн-консультантів, які не втратили інтересу до проекту та приступили до режиму віртуальної роботи.

Слід зауважити, що студенти-консультанти працюють за принципом "Рівному-Рівному". Тобто молодь одержує консультативну допомогу у формі довірчої бесіди, що відбувається на зрозумілій для клієнтів мові. В свою чергу молоді консультанти добре розуміють і інтерпретують приховані відтінки молодіжних проблем своїх ровесників. Завдяки Інтернет-мережі молоді люди не відчують зайвого напруження, що часто відбувається під час очних зустрічей з психологами; можуть не називати дійсного імені й у такий спосіб зберегти свою повну автономність; їм не потрібно спеціально кудись їхати (в період переживання кризової ситуації це також буває зробити нелегко). Слід просто сісти за комп'ютер, написати про проблему, відправити листа та чекати відповідь. Це також не вимагає багато часу, особливих зусиль і фінансових витрат.

Таким чином, сучасні студенти мають реальні шанси для окреслення своїх життєвих перспектив, здійснення власних ініціатив у соціальній сфері й в тому разі у психологічному онлайн – консультуванні.

Рапутіна М.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ У ЗАКЛАДАХ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ ДЛЯ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Проблема сирітства та пошуку альтернативних форм опіки та піклування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування набуває у наш час пріоритетного значення. Недаремно 2008 рік в Україні оголошено роком прийомної сім'ї. Це викликано багатьма причинами. Тут і збільшення кількості соціальних сиріт, внаслідок соціально-економічних негараздів суспільства, низької культури сім'ї та батьківської відповідальності; недосконала система виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в умовах закритих закладів(будинки малюка, дитячі будинки, школи-інтернати).

В силу об'єктивних причин не всі діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування можуть виховуватися в прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу, тобто велика кількість таких дітей будуть виховуватися у закритих закладах.

Тому з метою оптимізації процесу соціалізації даної категорії дітей нами було здійснено вивчення теоретико-методологічної літератури з даного питання та проведено дослідження соціально-психологічних умов життя дітей у закладах інтернатного типу.

Питаннями особливостей розвитку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування займалися Асанова Н.К., Дубровіна І.В., Бевз Г.М., Лангмеєр, Матейнек Ф., Пеша І.В., Бондар Т.В., Комарова Н.М., Капська А.Й., Волинець Л.С. та ін..

Дослідженнями науковців, багаторічним досвідом функціонування закритих закладів доведено, що дана альтернативна форма виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування є достатньо недосконалою. Причинами цього є велика ймовірність виникнення у закритих закладах деприваційної ситуації внаслідок якої не забезпечується необхідна кількість та чередування сенсорних, емоційних, когнітивних та соціальних стимулів. Це в подальшому може призвести до певних особливостей особистісного розвитку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування та психічної ретардації, тобто затримки психічного розвитку яка викликана наслідками психічної депривації; відсутності особистого простору дитини, особистих речей; вимушена "публічність помешкання" Ў цілодобове перебування в колективі, загальні спальні кімнати, столові, ігрові кімнати, відсутність місць для усамітнення; жорстка регламентація режиму (сну, відпочинку, прийому їжі, часу для ігрової діяльності і т. п.). Це призводить до порушення розвитку самостійності дитини, відсутності у неї внутрішнього плану дій і як наслідок цього "морально – споживацької позиції", що в подальшому стає причиною несамостійності людини, пошуку "сильного плеча" і неможливості вирішувати свою долю.

Дослідження проводилось на базі Кам'янець – Подільської ЗОШ – інтернат І-ІІ ступенів №2 та загальноосвітньої школи №5 м. Кам'янця-Подільського.

Метою дослідження є обґрунтування соціально – психологічних умов життя дітей у закладах інтернатного типу та розробка методичного забезпечення оптимізації процесу соціальної адаптації.

Виходячи з поставленої мети дослідження, визначено такі завдання дослідження:

Ў здійснити теоретичний аналіз проблеми соціальної адаптації учнів 5-х класів закритих закладів та загальноосвітніх шкіл;

Ў провести дослідження рівней сформованості соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у школі-інтернаті та дітей, що навчаються у загальноосвітній школі;

н дослідити соціально – психологічний стан учнів 5-го класу школи-інтернату;

н розкрити сутність соціально-педагогічної роботи соціального педагога з проблеми соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Для реалізації завдань дослідження було використано комплекс методів:

бесіда – індивідуальне спілкування з дитиною, з вчителями щодо умов соціальної адаптації дітей; анкетування – збір інформації про дитину безпосередньо у неї самої за допомогою ряду конкретних запитань; спостереження; тести; проєктивні методики; розвивальні ігри.

В ході експериментального дослідження були враховані специфічні умови проживання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в інтернатних закладах та виявлено:

- брак значущих і неперервних стосунків емоційної прив'язаності ;
- недостатній вияв позитивних соціально-рольових орієнтирів;
- почуття соціальної відчуженості, нехтування соціумом;
- емоційну вразливість і потребу постійної опіки з боку дорослих; підвищену агресивність, "морально – споживацьку позицію";
- відставання у когнітивному та соціальному розвитку особистості дитини;
- брак стимулу до активної пізнавальної діяльності; "комплекс неповноцінності";
- неприйняття соціального оточення поза інтернатом, неуспішну соціалізацію у майбутньому.

Діти-сироти – невід'ємна ознака нашого часу, ознака соціально – економічної недосконалості, відсутності відповідальності, низької культури певних членів нашого суспільства. Вони залишаються однією з найбільш соціально незахищених спільнот нашої країни. Сирітське середовище уособлює в собі найскладніші проблеми психологічного, соціального становлення особистості.

Тому метою соціально-педагогічної роботи в навчальному закладі закритого типу є запобігання виникнення несприятливих умов виховання, таких як депривація, відсутність особистого простору дитини особистих речей; вимушена "публічність помешкання"; жорстка регламентація режиму (сну, відпочинку, прийому їжі, часу для ігрової діяльності і т. п.). Засобами досягнення цієї мети – вивільнення і розвиток ресурсів учня і його соціального оточення, забезпечення необхідних соціальних змін, оптимізації процесу навчання, виховання та самовиховання особистості, залучення до цієї роботи всіх працівників закладу, їх узгоджена робота щодо процесу соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Сахневич О.

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПРОФІЛАКТИКА НЕГАТИВНИХ ЯВИЩ, СПРИЧИНЕНИХ ПОБУТУВАННЯМ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У ВІЙСЬКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Актуальність вивчення гендерних відносин у різних сферах суспільного життя зумовлена тим, що гендерні відносини пронизують весь суспільний лад, державні інститути та стиль мислення громадян. Специфіка гендерних проблем в українській армії тісно пов'язана із захистом прав чоловіків.

Проблемами пов'язаними з дослідженням гендерної проблематики займаються: О.Кікінежді, О.Кісь, В.Кравець, І.Кльоцина, О.Плахотнік, Ю.Сорока, Т.Марценюк, Є.Луценко та ін. Дослідженнями військової сфери та її проблематики займаються В.Ягупов, В.Барановський, П.Мироненко, С.Постніков, І.Сокаль, В.Богайчук, А.Науменко, О.Лавренко, В.Ясинська. Гендерні аспекти (проблеми жінок) у військовій сфері досліджують: Н.Дубчак, І.Тищенко, І.Корецька, М.Маїгре. Але проблеми, спричинені побутуванням гендерних стереотипів у військовому середовищі, на сьогоднішній день не знайшли широкого розгляду в науковій літературі. Такі проблеми окремо не виділяються. Саме тому дослідження проблем армійського середовища молодих військовослужбовців пов'язані з побутуванням гендерних стереотипів є актуальними.

З метою профілактики негативних явищ, спричинених побутуванням гендерних стереотипів у військовому середовищі досліджувався рівень стереотипізації в чотирьох основних групах: стереотипи маскуліності – фемінності, уявлення про розподіл сімейних і професійних ролей між чоловіками і жінками; стереотипи, пов'язані з відмінностями у змісті праці та стереотипи, пов'язані з вимогами до зовнішності.

Досліджуючи першу групу стереотипів, оцінювались загально – людські якості. Чоловічі риси, яким молоді військовослужбовці надали дуже важливе значення розмістились в такому порядку: 55 % опитаних виділили таку якість як сила, 47,5 % – активність, 42,5 % – стриманість емоцій, 40% – незалежність, 37,5 – лідерство, 30 % – інтелект, 27,5 – схильність до ризику, 25 % – агресивність, 22 % – авторитарність. Не має значення для 30% опитаних – слабкість, 20 % – емпатійність, 17,5 – емоційність та чутливість, 15 % – комунікабельність та м'якість.

Що ж до стереотипів фемінності, то 50% опитаних надали дуже важливе значення такій рисі як чутливість, турботливість – 42,5%, емоційність – 40%, інтелект – 35%, емпатійність – 32,5%, активність – 25%, м'якість – 22%, слабкість – 22, комунікабельність – 17,5%. При цьому непотрібними 30% опитаних визнали силу, 22%–конфліктність, 20%–стриманість емоцій, схильність до ризику, 17,5%-авторитарність, 20% –стриманість емоцій, 12,5%– лідерство.

Отже, гендерні стереотипи першої групи (фемінності, маскуліності) присутні серед військовослужбовців строкової служби. Досліджуючи наявність

стереотипів другої групи (розподіл сімейних і професійних обов'язків) та третьої (відмінності у змісті праці) ми отримали наступні дані: 67,5 % опитаних вважають, що існує поділ на чоловічі і жіночі професії, при цьому жіночими в основному вказуються професії, що носять обслуговуючий характер. Щодо чоловіків, то виділяються професії, що потребують фізичних зусиль та знання техніки. 60% респондентів вважають, що краще професійні обов'язки військовослужбовця виконує чоловік, 25% стверджують, що це не залежить від статі, 15% вважають, що обидві статі здатні добре виконувати свої обов'язки, а 5% – що краще їх виконує жінка.

Головними рисами, якими має володіти військовослужбовець, для того, щоб його поважали у військовому колективі, на думку військовослужбовців строкової служби, є сила – 62,5%, наполегливість – 57,5%, поміркованість – 52,5%, обачність – 47,5%, воля – 40%, хитрість – 35%, комунікабельність – 32,5%, агресивність – 20%. Сфера домашніх обов'язків також чітко поділилась на чоловічі та жіночі.

Отже, в армійському середовищі побутує більшість гендерних стереотипів: особливо гостро це стосується поділу обов'язків, видів професійної діяльності та чітко закріплених рис фемінності та маскулінності.

Оскільки агресивність, прояв сили є складовою традиційної маскулінності, то друга частина запропонованого опитувальника була спрямована на виявлення осіб, схильних до суїциду та агресивних проявів особистості, зокрема – дідівщини. Так, 57,5 % респондентів не мають схильності до суїцидальної поведінки, 22% – мають схильність до аутоагресивних проявів поведінки, 20% – входять до так званої групи ризику і за певних обставин можуть перейти до другої групи. Натомість 55,3% – мають схильність до агресивної поведінки і відповідно 44,7% не мають такої схильності.

З метою перевірки взаємозв'язку гендерних стереотипів у військовослужбовця зі схильністю особистості до агресивної чи суїцидальної поведінки проведено якісний аналіз, який показав, що серед тих, хто має чіткі стереотипні уявлення 37,5% – схильні до агресивних проявів поведінки, 20 – 22% входять до групи ризику суїцидальної поведінки. Серед тих, хто не має чітких стереотипів і вираження маскулінних рис до агресії схильні 15%, до суїцидальної поведінки – 30%. Отже, існує взаємозв'язок між побутуванням у військовому середовищі гендерних стереотипів і такими негативними явищами як схильність до агресії та самоагресії. Подолання та наступне попередження виникнення гендерних стереотипів, що призводять до негативних проявів поведінки, можливе за умови вжиття наступних заходів:

- проведення спеціально підбраного циклу відеолекторіїв з провідних проблем та напрямків гендерної теорії;
- організація та проведення дискусій з метою виявлення та корекції стереотипів;
- проведення тренінгів для формування гендерно чутливої поведінки військовослужбовців строкової служби.

- Створення спеціальних інформаційних продуктів з гендерної проблематики, орієнтованих на військовослужбовців (соціальна реклама, веб – сайти тощо).

Семенова О.

Харківський гуманітарно-педагогічний інститут

СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Проблеми духовного відродження та розвитку сучасного суспільства вимагають посиленої уваги вчених різних галузей знань, в тому числі й соціально-педагогічної науки, до проблем людини, вивчення потреб і факторів її формування в контексті культури. Цей культурологічний підхід посідає особливе місце у дослідженнях із соціальної педагогіки, які проводяться в різних країнах. Він полягає у вивченні реалізації здібностей людини в культурно-творчій діяльності через яку знаходять своє відображення і почуття людини, і рівень морально-естетичної і громадянської позиції, здатність до співчуття, співпереживання, милосердя.

Основу культури становлять духовні засади, тому вона є джерелом морального становлення та розвитку підростаючих поколінь. Засвоєння кожною особистістю сукупності культурних цінностей визначає міру її розвитку, соціалізації, гуманізації, рівень інтелігентності.

Культурне середовище, збагачене животворною атмосферою загальнолюдського соціально-культурного досвіду, здатне сприяти вихованню в дитини прагнення до самореалізації, формувати почуття соціальної відповідальності, павички критичного мислення. У такому середовищі формується повага до загальнолюдських матеріальних і духовних цінностей, уміння поважати особистість, здатну адекватно сприймати і творчо збагачувати навколишній світ. Особливе місце у створенні такого середовища відіграє образотворче мистецтво з'єднувальна ланка між естетичною та іншими видами загальної культури особистості, її політичною, світоглядною, моральною культурою. У ній знаходить своє відбиття система суспільного виробництва, збереження, розповсюдження та засвоєння особливого роду естетичних цінностей -творів образотворчого мистецтва. Таке мистецтво відбиває реальний світ крізь призму естетичного ставлення до нього, а сформована в особистості художньо-творча культура падає естетичним цінностям соціального звучання.

Проблеми культурного розвитку особистості, формування її духовності досліджуються вченими різних часів у різних країнах світу: О.В. Киричук, Л.П.Бочарьов, В.П. Козлова, М.К. Лкімова, В.Ф. Орлов, О.Г.Рудницький. Проте, в наші дні проблема збереження культури через соціальне виховання людини засобами образотворчого мистецтва набуває особливої актуальності.

До вивчення цих питань зверталися Л.Й. Капська, Л.С. Виготський, В.Г. Скуратівський та інші вчені. Аналіз їхніх наукових праць показує, що проблема соціального виховання школярів засобами образотворчого мистецтва є актуальною але ще недостатньо вивченою проблемою.

Таким чином, актуальність проблеми та її недостатня розробленість дають підставу для визначення мети дослідження як розкриття можливостей соціального виховання дітей засобами образотворчого мистецтва та розробка відповідної програми.

Основу освітньо-розвивальної функції образотворчого мистецтва становить його здатність фіксувати події, факти, зовнішні, індивідуально неповторні риси людей, суспільства тощо. Чуттєва природа мистецтва, яку сприймає людина в художньо-образному характері його творів, дає можливість впливати на емоційну сферу свідомості особистості, поглиблюватися в найпотаємніші куточки, переконуватися в істинності думок, оцінок художника.

В ході експериментального дослідження нами було встановлено, що соціальний розвиток особистості дитини органічно пов'язаний з формуванням її ставлення до образотворчого мистецтва. Визначено таку закономірність: спілкування з мистецтвом підвищує художній потенціал людини. Його активний розвиток сприяє формуванню соціальних цінностей особистості, що активізують суспільно-громадську діяльність і виконання певних соціальних ролей (навчально-виробничих, сімейно-побутових, культурно-дозвільних). Інакше кажучи, мистецтво формує внутрішній світ особистості і водночас впливає на соціальну поведінку. У зв'язку з цим важливим завданням соціально виховного впливу мистецтва на особистість є не тільки розширення сфери пізнання і засвоєння соціального досвіду людства, а й збагачення особистого життєвого досвіду загальнолюдськими цінностями.

Сергєєва К.

*Київський міський педагогічний університет імені Б.Д.Грінченка
Інститут психології і соціальної педагогіки*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ВИХОВАНЦІВ ПРИТУЛКІВ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Актуальність проблеми зумовлена, передусім, незадовільним станом здоров'я молоді України, появою дітей, які знаходяться в стані бродяжництва, неодноразово перебували в притулках для неповнолітніх.

У минулі дев'яності, після перебудови, по містах і селах України почалося масове створення дитячих притулків. Зараз їх близько дев'яти десятків. Число дітей, які побували там, зростає рік у рік: 1997-й – 11 189 дітей, 1999 р. – 25 630, 2000 р. – 27 773, а у 2002 р. – вже 30007 дітей. Стан здоров'я таких дітей незадовільний. Діти мають слабку мотивацію щодо збереження

здоров'я, значна частина дітей займається самолікуванням, що є небезпечним для здоров'я.

Проблемі здоров'я і здорового способу життя присвячено праці відомих вітчизняних науковців (М. Амосов, Г. Апанасенко, І. Василенко, Е. Булич, І. Муравов). Теоретичне обґрунтування, визначення обсягу і змісту системи знань про основи здоров'я для дітей старшого дошкільного віку та методики роботи з ними здійснено Л. Лохвицькою, Т. Андрющенко. Питання технології проведення тренінгів із формування здорового способу життя молоді, освітніх програм для дітей та молоді, роль громадських організацій та засобів масової інформації досліджували О. Балакірева, Г. Бевз, О. Главник, Л. Ващенко, Т. Воронцова, В. Пономаренко. Проблеми і перспективи формування здорового способу життя молоді розглядали О. Яременко, О. Вакуленко, Ю. Галустьян тощо.

Проблема соціального сирітства, що виникла в Україні на рубежі епох, потребує вироблення реальних шляхів її подолання з огляду на досвід попередників.

Притулок для дітей – заклад соціального захисту, створений для тимчасового перебування у ньому неповнолітніх віком від 3 до 18 років. До притулку приймаються неповнолітні, які заблукали і були покинуті батьками або піклувальниками; жебракують, і місце знаходження їх батьків не встановлено; залишилися без піклування батьків або опікунів, залишили сім'ю або заклад освіти; вилучені кримінальною міліцією у справах неповнолітніх із сімей, перебування в яких загрожувало їх життю і здоров'ю; не мають постійного місця проживання; засобів для життя. Неповнолітні, прийняті до притулку підлягають обсервації відповідно до санітарного законодавства; поділяються залежно від віку і статі на групи чисельністю не більше ніж 10 осіб, які розміщуються в окремих кімнатах; забезпечуються спальними місцями, харчуванням, одягом, комунально-побутовими послугами; перебувають під цілодобовим наглядом працівників притулку. Неповнолітні, які перебувають у притулку, можуть навчатися в закладах освіти. Термін знаходження у притулку для неповнолітніх – не більше 30 діб. Перебування дітей у притулку повинно бути максимально використане для реабілітаційної роботи: соціальної адаптації; підтримки, надання психологічної, педагогічної і медичної допомоги, в т. ч. елементарних знань про здоровий спосіб життя.

Вихованці притулків – це хлопчики та дівчата, майбутні господарі та господині, батьки. Але негативний батьківський приклад або взагалі його відсутність найчастіше призводить до того, що вони не можуть побудувати гармонійні, щасливі родини, не мають елементарних навичок догляду за собою (зовнішністю, одягом), не вміють піклуватися про своє здоров'я та здоров'я інших.

Дуже важливо сформувати у дітей мотивацію до здорового способу життя, виробити усвідомлене ставлення до власного здоров'я, засвоєння елементарних знань про свій організм, оволодіння гігієнічними нормами поведінки, психологією спілкування, гігієною харчування тощо.

За роки незалежності в Україні в ході реалізації державою соціальної, в тому числі й молодіжної політики, здійснено ряд заходів на політичному, законодавчому, організаційному рівнях щодо формування здорового способу життя (ФЗСЖ) як важливого чинника збереження та зміцнення здоров'я.

Реалії життя переконливо засвідчують необхідність розробки і впровадження якісно нових підходів до проблем охорони і зміцнення здоров'я молоді, які мають бути покладені в основу всієї молодіжної соціальної політики відповідно до нових соціально-економічних умов трансформаційного періоду, який переживає Україна. Саме невирішеністю головної проблеми зумовлюються недосконалість та неефективність організації, переважання застарілих форм і методів та несприйняття нових, непідготовленість кадрів до роботи в нових умовах.

Як на державному рівні, так і на рівні громадських організацій необхідно підтримувати ініціативи волонтерів, сприяти створенню, удосконаленню та реалізації нових програм та проєктів, що будуть спрямовані на формування здорового способу життя та попередження негативних явищ на первинному та вторинному рівнях профілактичної роботи саме для даної категорії дітей та молоді.

Скиба М.

Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДІТЕЙ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬСЯ В УМОВАХ ПРИТУЛКУ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Складна соціально-економічна ситуація в українському суспільстві безпосередньо впливає на один із найбільш важливих його елементів – українські сім'ї. Один із висновків Національного звіту про стан сімей в Україні у 2007 році стверджує, що, на жаль, "сім'я і шлюб все більше втрачають свої соціальні функції", і з року в рік така тенденція знецінення інституту сім'ї збільшується. Саме міжособистісні конфлікти, моральний занепад родини та матеріальні проблеми спричиняють значну кількість негативних явищ, особливе місце з яких посідає явище біологічного та соціального сирітства.

Сирітство – це соціальне явище, поява якого обумовлена наявністю в суспільстві дітей, батьки яких померли, а також дітей, які залишилися без піклування батьків в результаті позбавлення останніх батьківських прав або визнання в установленому порядку недієздатними, безвісти відсутніми.

За даними Держкомстату на 2007 рік в Україні налічують близько 104 тис. 912 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Слід зазначити, що це число тільки приблизно відображає реалії життя, адже велика кількість безпритульних та дітей-жебраків, дітей, які перебувають у диспансерних закладах не враховано в цих даних.

Оскільки за Конституцією України "утримання та виховання дітей-сиріт

та дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу"(стаття 52), тому в Україні існують чотири категорії державної опіки: сімейна(усиновлення, піклування, опіка), державна(дитячі будинки, школи-інтернати різного типу), державна з елементами суспільної(прийомні сім'ї, ДБСТ), недержавна(релігійні дитячі будинки).

На сьогодні налічується близько 368 державних установ, в яких мешкає така категорія дітей. Частина з них, а саме 95, становлять притулки для неповнолітніх. Притулок для неповнолітніх – це заклад соціального захисту, створений для тимчасового перебування в ньому дітей віком від 3 до 18 років. До завдань притулку відносять: соціальний захист позбавлених сімейного піклування дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, створення житлово-побутових умов для нормальної життєдіяльності дітей.

До притулку приймаються діти, які: заблукали; були покинуті батьками або піклувальниками; жебракують, а місцезнаходження батьків невідоме; залишилися без піклування батьків (усиновителів); залишили сім'ю; вилучені кримінальною міліцією у справах дітей із сімей; втратили зв'язок з батьками внаслідок стихійного лиха; безпритульні та підкинуті діти; самі звернулися за допомогою до адміністрації притулку.

Ситуація перебування дитини у притулку є стресовою та трагічною у будь-якому віці, вона має вплив на подальше життя дитини. У дитини, котра потрапила в державні заклади опіки формується інший тип особистості, згідно соціального оточення. Велика кількість дітей-сиріт, які виховуються в притулках, зазнають різних видів депривації, тобто позбавлення або обмеження життєвих потреб. У дітей, обмежених в руховій активності, у повноцінних емоційних контактах з дорослими, спостерігається зростання рівня тривожності, емоційної нестабільності. В особливо важких випадках це призводить, до такого сирітського феномену як "госпіталізм" – погіршення стану фізичного і психічного здоров'я внаслідок тривалого перебування дитини у ізольованому середовищі.

Результатом психологічної депривації є дефіцит адекватного спілкування, що виявляється в надмірній конфліктності, емоційній нестриманості, агресивності, конформізмі.

Постійне перебування дитини у замкнутому просторі, необхідність дотримання режиму, знижують формування активного ставлення до життя, сприяють невмінню дитини відповідати за власні вчинки.

У процесі соціалізації таких дітей існує проблема помилкового уявлення про власні соціальні ролі, що ґрунтується на неоднорідній інформації, яку отримують у притулку. Негативними наслідками соціалізації дітей-сиріт в умовах притулку можна вважати закомплексованість, орієнтацію на ворожість соціуму, не сформованість образу "Я", проблеми у статтево-рольовому визначенні, звужене бачення життєвих перспектив та обмежені можливості у професійному виборі.

Наше дослідження було проведено на базі Черкаського обласного притулку для неповнолітніх "Теплий дім". У ході дослідження ми намагалися

вивчити існуючі проблеми дітей-сиріт. В першу чергу ті, що сприяли потраплянню дитини у притулок, далі основні характеристики емоційно-вольової сфери особистості дітей. Також ми мали змогу проаналізувати шлях дитини після виходу з притулку та основні проблеми, з якими стикається дитина в реальному соціумі.

Результати дослідження виявили у дітей, які виховуються в умовах притулку, значні порушення в сферах емоційного, інтелектуального та фізичного розвитку, що ускладнює їх процес соціалізації та призводить до низки проблем у взаємодії з соціумом.

Слободянюк К.

Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ВІЛ-ПОЗИТИВИХ ЛЮДЕЙ

Впровадження спеціальних проектів та програм, спрямованих на вирішення питання протидії поширенню рівня захворюваності на Вірус імунодефіциту людини та Синдрому набутого імунодефіциту в Україні, а також підвищення обізнаності серед населення країни відіграють важливу роль у зниженні наслідків епідемії, проте ефективність цих заходів на пряму залежить від готовності суспільства сприймати інформацію, стереотипів та вже сформованої думки, що панує.

Виникнення стигми, що призводить до дискримінації й порушення прав людини у зв'язку з ВІЛ, стає небезпечною і однією з головних перепон на шляху вирішення проблеми розповсюдження захворювання.

Метою наукової роботи є виявити й теоретично обґрунтувати умови формування толерантного ставлення до людей, що живуть з ВІЛ/СНІД. Дослідження Міжнародного Альянсу з ВІЛ/СНІД в Україні 2007 щодо доступності послуг та прав людей, які живуть з ВІЛ в Україні показали, що негативне відношення зі сторони суспільства нерідко призводить до бездіяльності представників стигматизованих груп або перешкоджає отриманню послуг і збереженню їх прав та свобод.

Західні науковці Parker R. та Aggleton P. характеризують стигму "як динамічний процес девальвації особистості, що в значній мірі дискредитує індивідуума в очах оточуючих" [3, с 1].

Варто зазначити, що стигма та дискримінація негативно впливає на кожен ланку в ланцюжку профілактики – догляду – лікування, і в значній мірі збільшує проблеми й стрес для людей, що живуть з ВІЛ/СНІДом. Тематичні дослідження Юнейдз доводять, що страх перед негативними соціальними наслідками позитивного результату тесту на ВІЛ заважає багатьом людям пройти тестування [2]. Питання взаємозв'язку відсутності у людини з ВІЛ

бажання піклуватися про своє здоров'я та досвіду соціального виключення вивчав П. Полянцев. У багатьох ВІЛ-позитивних людей відсутня адекватна система підтримки, так як вони приховують ВІЛ-статус від родичів, друзів, в яких в свою чергу, виникнення страху породжується незнанням та нерозумінням хвороби, хибними уявленнями щодо шляхів передачі інфекції, безвідповідальними повідомленнями щодо епідемії у медіа[1].

Стигматизація може відбуватися на рівні, коли люди, що живуть з ВІЛ, не можуть внутрішньо примиритися з негативним ставленням і реакцією оточуючих, такий процес призводить до самостигматизації. У людей, що живуть з ВІЛ, це може проявлятися в почутті сорому, власної неповноцінності, змушує їх звинувачувати себе в тому, що з ними сталося, все це разом з почуттям соціальної ізоляції, може призвести до розвитку депресії, замикання в собі і навіть виникнення суїцидальних думок. Там, де діє стигма, виникає дискримінація [5, с. 10].

Дискримінація являє собою дію або бездіяльність, і спрямована проти тих людей, які піддаються стигматизації. За визначенням ЮНЕІДС (2000 р.), наведеному в "Протоколі для виявлення випадків дискримінації з відношенні людей, що живуть з ВІЛ", дискримінацією вважається будь-яка форма довільного проведення розходжень між людьми, їх ізоляція або обмеження прав, що негативно впливає на людей, як правило, у зв'язку з притаманними їм особистісними характеристиками або передбачуваною приналежністю до конкретної групи – у випадку з ВІЛ / СНІДом це стосується людей з підтвердженим або підозрюваним ВІЛ-позитивним статусом, незалежно від того, чи виправдані такі заходи [4].

Дискримінація у зв'язку зі СНІДом може відбуватися на різних рівнях: так звана "встановлена стигма" – дискримінація в сім'ї та громаді; громадська ізоляція та відмова від повсякденного спілкування; словесні нападки; фізичне насильство; словесні образи і звинувачення; розпускання пліток та відмова у наданні традиційних похоронних обрядів. Існує дискримінація і на рівні інституційних організацій – зокрема, на робочих місцях, в медичних установах, в'язницях, освітніх установах і соціальних службах. Така дискримінація закріплює "звичну стигму", або призводить до незастосування антидискримінаційної політики або процедур для боротьби з дискримінацією [6].

З метою формування толерантного ставлення суспільства до ВІЛ-позитивних людей у науковій роботі пропонується розробка технології проведення інтерактивного семінару для соціальних педагогів та працівників, що був апробований на базі Сумського обласного центру профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу за підтримки Благодійної організації "Вибір", волонтерів Корпусу Миру, Сумського обласного відділення ВБО "Всеукраїнська мережа ЛЖВ". Мета семінару, що розрахован на 2 години 25 хвилин, полягає у допомозі соціальним працівникам та педагогам усвідомити роль стигми (почуття) та дискримінації(дії) – двох основних перешкод на шляху профілактики ВІЛ, лікування, догляду та підтримки.

По закінченню інтерактивного семінару, що включає допоміжний роздатковий матеріал, анкети, схеми та поради щодо організації тренінгу, соціальні педагоги та працівники матимуть змогу провести роботу з підвищення рівня обізнаності щодо шляхів передачі ВІЛ шляхом надання точної і достовірної інформації учням загальноосвітніх шкіл, студентам вищих навчальних закладів та їх близькому оточенню, в результаті роботи соціальних педагогів будуть вірно визначені шляхи запобігання інфікуванню ВІЛ, а також зазначена діяльність дозволить відмовитись від сприйняття основних існуючих міфів, пов'язаних з інфікуванням ВІЛ.

Беручи участь у профілактиці ВІЛ, соціальні педагоги мають змогу, посилити заклики до зниження ризику і зміни поведінки. Сумісне навчання за участі соціальних педагогів і ВІЛ-позитивних людей долає накопичені оманні переконання, що підсилюють стигму, що виникає із-за страху перед можливістю інфікуватися ВІЛ під час щоденного спілкування з ВІЛ-позитивними людьми.

Тренінгова робота полягає у спонуканні людей до особистих поведінкових змін, створенні позитивних зворушень у суспільній практиці і мисленні, сприяє діалогу розвитку суспільного розуміння епідемії і подолання основних причин страху.

Література

1. Полянцев П. Стигма и дискриминация гомосексуальных и бисексуальных людей // Новости ВИЧ/СПИД. – 2005. – №3. – С. 28–29.
2. Тематические исследования успешных программ. Стигма, дискриминация и нарушение прав человека в связи с ВИЧ. Коллекция Юнейдз "Лучшая практика". – 85 с.
3. Parker R., Aggleton P. (2002) HIV/AIDS – related stigma and discrimination: a conceptual framework and an agenda for action. Health and Human Rights, 6 1; 1 – 15.
4. <http://www.uhr.civicua.org>
5. UNAIDS (2002) From principle to practice: greater involvement of people living with or affected by HIV/AIDS. UNAIDS, Geneva.
6. UNAIDS (2003) HIV/AIDS – related stigmatization, discrimination and denial: forms, context and determination. Research studies from Uganda and India. UNAIDS, Geneva.

Снітко М.

Київський міський педагогічний університет імені Б.Д. Грінченка

ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-СПІЛКУВАННЯ НА МІЖОСОБИСТІСНУ ВЗАЄМОДІЮ ПІДЛІТКІВ

Підлітковий вік – один із найбільш вразливих та цікавих періодів життя людини. В цьому віці підліток починає значно більше часу проводити в середовищі однолітків та спілкуватися з ними. Особливий спосіб життя створює віртуальне спілкування підлітків в Інтернеті.

Віртуальне спілкування – це такий спосіб комунікації, під час якого контакт між окремими людьми опосередкований комп'ютером, а всі взаємодії здійснюються в просторі віртуальної реальності.

На сьогоднішній день існують такі форми Інтернет-спілкування: телеконференції, електронна пошта, чати, форуми, різні види "месенджерів" (ICQ, Gtalk, Skype, MSN, Yahoo! тощо), сайти знайомств, соціальні мережі.

Проблеми спілкування підлітків в Інтернеті та поза його межами досліджували як вітчизняні (В. Бондаровська, А. Жичкіна, М. Шевченко, В. Рибалка), так і зарубіжні (Дж. Вейценбаум, К. Янг, Дж. Солітер, Дж. Брунер) науковці. У своїх працях вони виділяють основні причини спілкування в Інтернеті, наголошують як на позитивних, так і на негативних сторонах впливу Інтернет-спілкування на міжособистісну взаємодію підлітків.

До причин віртуального спілкування, які сприяють налагодженню міжособистісної взаємодії підлітків можна віднести: мобільність; можливість спілкування з друзями по всьому світу; обмін пізнавальною інформацією; створення підлітком нового позитивного образу "Я" у віртуальному світі, до якого в реальному житті він буде прагнути. Серед причин, які порушують міжособистісну взаємодію підлітків, можна виділити: популярність Інтернет-спілкування у референтній групі підлітка; відсутність чи нестача спілкування та теплих емоційних стосунків у колі друзів та в сім'ї; відсутність у підлітка серйозних захоплень, хобі; сором'язливість, нерішучість; невміння підлітка налагоджувати бажані контакти з оточуючими, відсутність друзів; створення нового образу, "втеча" від проблем, труднощів; постійні стреси; дезадаптація до реального життя; розлади психіки; депресії.

Основні риси Інтернет-спілкування: анонімність; відсутність невербальної інформації, установка на бажані риси партнера; добровільність контактів; стійке прагнення підлітків до емоційного наповнення тексту, що виражається у створенні спеціальних знаків для позначення емоцій – "смайликів"; прагнення до нетипової, ненормативної поведінки. Найчастіше підліток презентує себе не таким, як у реальному житті, програє нереалізовані в діяльності поза мережею ролі, сценарії.

Інтернет-спілкування безпосередньо впливає як на підлітка, так і на його стосунки з друзями, сім'єю. У деяких випадках Інтернет дозволяє поновити втрачені зв'язки або ж навіть є чи не єдиним засобом для спілкування підлітка з оточуючим середовищем. Особливості комунікації в Інтернеті дозволяють підлітку конструювати ідентичність з власного вибору, компенсувати недоліки, рішуче йти на контакти з незнайомими людьми, що в реальному житті може бути стимулом для роботи над собою.

Але у більшості випадків віртуальне спілкування не може замінити реального спілкування підлітка з друзями, хоча вплив на такі взаємозв'язки

може бути досить відчутним: замкнутість, втрата соціальних контактів та друзів, роздратування під час живого спілкування, невиконання власних обов'язків тощо. Нерідко таке спілкування може призвести до знайомства у реальному світі з особами з девіантною поведінкою. І якщо педагоги, батьки чи друзі не втрутяться в цей процес, то наслідки можуть бути невиправні.

Найтяжчим наслідком віртуального спілкування є виникнення залежності від нього. Залежність від Інтернет-спілкування – це хвороблива пристрасть до віртуального спілкування; серйозне психічне та соціальне захворювання. Фахівці виділяють симптоми такого захворювання: підліток приділяє надзвичайно багато часу Інтернет-спілкуванню; "в'яло" функціонує в реальному світі; відмовляється від проведення вільного часу з друзями та уникає контактів з ними; не бажає відволікатись навіть на короткий час від спілкування в Інтернеті; брехливий у стосунках з батьками, друзями, вчителями; схильний забувати під час спілкування у кіберпросторі про домашні обов'язки, невиконані домашні завдання, зустрічі з друзями тощо.

У процесі наукового дослідження було проведено соціологічне опитування підлітків віком від 14 до 16 років "Популярність Інтернет-спілкування у молодіжному середовищі". Опитано 70 осіб. Результати дослідження експериментально підтверджують теоретичні положення щодо значного впливу Інтернет-спілкування на міжособистісну взаємодію підлітків. Так, кожен 9 з 10 опитаних практично щодня спілкуються за допомогою Інтернету. Більша половина з них спілкується не з навчальних питань, а заради самого спілкування, знайомляться з новими людьми та переписуються з друзями. Мають загальні уявлення про небезпеки такого спілкування, можливість виникнення залежності, однак вважають, що особисто з ними цього не трапиться. Варто зазначити, що найпопулярнішими формами Інтернет-спілкування у підлітків є соціальні мережі та "месенджери", які можуть сприяти налагодженню міжособистісної взаємодії. Близько 70 % респондентів мали досвід знайомства у кіберпросторі. І тільки половина з них зустрічалися з віртуальними друзями у реальному світі, майже всі вони мали позитивні враження від зустрічі.

Нами були розроблені серія тренінгових занять з безпечного спілкування підлітків у мережі Інтернет, практичні рекомендації, які націлені на профілактику залежності дітей від Інтернет-спілкування.

Отже, проведений аналіз теоретичних джерел та результати дослідження засвідчили, що більша частина сучасних підлітків щоденно спілкується за допомогою Інтернету. Причини такого виду спілкування мають як позитивну так і негативну спрямованість. Діти недостатньо усвідомлюють можливі небезпеки віртуального спілкування. Розроблена система роботи сприятиме позитивному впливу Інтернет на міжособистісну взаємодію підлітків.

Стародубцева Ю.

СПІВВІДНОШЕННЯ АЛЬТРУЇСТИЧНИХ І ПРАГМАТИЧНИХ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СВІДОМОСТІ СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ

Питання соціалізації і морального становлення особистості завжди привертало увагу педагогів і психологів. У наш час, коли відбуваються докорінні зміни суспільного життя, вони набувають особливої актуальності. В умовах розвитку ринкової економіки і формування демократичної держави спостерігається наростання тривожних тенденцій у розвитку моральної свідомості сучасної молоді: деформація механізмів соціалізації, пов'язана з руйнуванням і девальвацією системи традиційних моральних цінностей, розривом наступності поколінь, загостренням соціальних суперечностей у суспільстві; посилення бездуховності й нігілістичних настроїв. У зв'язку з цим загострюється інтерес дослідників до вивчення проблем і тенденцій розвитку моральної свідомості сучасної молоді.

Вагомий внесок у дослідження проблем соціалізації та морального становлення особистості зробили такі вітчизняні науковці, як М. Боришевський, І. Зверева, О. Киричук, М. Красовицький, О.Мудрик, Ю. Приходько, С. Хлебик, К. Чорна. Питанням формування моральної свідомості особистості значну увагу приділяли А.Бойко, О.Богданова, В. Гурін, І. Кон, І. Мар'єнко, С. Нартова-Бочавер, Т.Цвєлих. Ціннісні виміри соціалізації вивчали З.Карпенко, Н.Кордунова, В.Москалець та ін. Проблема засвоєння дітьми соціальних норм, цінностей і ролей привертала увагу багатьох зарубіжних дослідників: А. Бандура, Е. Еріксон, Л.Кольберг, М.Кле, Т. Шібутані та ін.

Аналіз літератури з соціальної педагогіки та психології свідчить, що загальні закономірності соціалізації та розвитку моральної свідомості молоді досліджені досить ґрунтовно і всебічно. Водночас, існує необхідність в активізації досліджень, спрямованих на з'ясування тенденцій соціалізації й морального становлення підлітків у сучасних соціокультурних умовах. Зокрема, важливою видається проблема засвоєння молоддю традиційних моральних цінностей в умовах посилення прагматичних суспільних орієнтацій.

У зв'язку з цим ми обрали темою свого дослідження: "Співвідношення альтруїстичних і прагматичних ціннісних орієнтацій у свідомості сучасних підлітків".

Об'єкт дослідження: соціалізація сучасних підлітків.

Предмет дослідження: альтруїстичні та прагматичні ціннісні орієнтації у свідомості сучасних підлітків.

Мета дослідження: з'ясувати взаємозв'язок альтруїстичних і прагматичних ціннісних орієнтацій сучасних підлітків з особливостями їх соціальної поведінки.

Завдання дослідження:

1) на основі аналізу філософської, психологічної та педагогічної літератури окреслити проблему співвідношення альтруїстичних і прагматичних орієнтацій у соціалізації особистості;

2) емпіричним шляхом з'ясувати особливості співвідношення цінностей альтруїзму і особистого успіху в структурі свідомості сучасних підлітків;

3) встановити зв'язок між ціннісними орієнтаціями і соціальною поведінкою підлітків;

4) визначити специфіку статево-рольових уявлень підлітків щодо альтруїстичних та прагматичних цінностей.

Внаслідок проведеного дослідження встановлено, що проблема співвідношення альтруїстичних і прагматичних орієнтацій у соціалізації особистості не має однозначного трактування у філософській, психологічній і педагогічній літературі. Одні науковці протиставляють ці орієнтації, вважають їх протилежними, інші стверджують, що вони можуть доповнювати і підсилювати одна одну.

Результати експериментального дослідження свідчать, що для сучасних підлітків характерна установка на непеєднуваність, взаємовиключність цінностей моралі і практичного успіху. Тобто, на їхню думку, можна бути або моральною людиною, або успішною. Образ успішної людини в свідомості підлітків асоціюється здебільшого з практичними якостями, які сприяють утвердженню в житті, а образ альтруїста – з моральними якостями (чутливістю, чуйністю, відвертістю) і слабкістю. Отримані дані можна інтерпретувати з різних позицій. По-перше, вони можуть бути виявом підліткового максималізму, вікової особливості мислити дихотомічно, безкомпромісно. По-друге, результати експерименту цілком укладаються в концепцію статево-рольових стереотипів і можуть розглядатися як вияв "чоловічої" і "жіночої" моралі. По-третє, вони можуть відображати характерне для сучасного суспільства протиставлення цінностей прагматичного успіху і моральної поведінки.

Встановлено, що для підлітків, які орієнтуються на цінності особистого успіху, характерна егоїстична поведінка, відсутність бажання приходити на допомогу оточуючим, а також схильність ставити особисті навчальні досягнення вище моральних цінностей. На відміну від цього, підлітки, які орієнтуються на моральні цінності, більшою мірою схильні надавати допомогу й підтримку оточуючим.

Виявлено також, що "чуйні" і "егоїстичні" хлопчики демонструють кращу успішність, ніж "байдужі". У дівчаток спостерігається інша тенденція: чим сильніше виражені їхні альтруїстичні якості, тим нижчий рівень успішності.

З'ясовані певні статево-рольові особливості ставлення підлітків до цінностей альтруїзму і прагматичного успіху: для хлопчиків моральні цінності є значущими тільки в комплексі з цінностями досягнення успіху в практичній сфері, дівчатка ж схильні протиставляти ці цінності і віддавати перевагу альтруїстичній орієнтації.

Степура Ю.

Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г.Короленка

ПІДТРИМКА ДИТЯЧОЇ ОБДАРОВАНОСТІ – ПРІОРИТЕТНЕ ЗАВДАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Обдарованість дитини як вираження творчої сутності людини є тим природним даром, через який виявляється сутність людського роду. Тому обдарованість як потенційна можливість розкриття творчих здібностей властива кожній людині від народження. Проблема полягає в тому, що в реальній дійсності поява талантів у сучасному світі є випадковим явищем – у тому розумінні, що суспільство досі ще не має можливості створити умови, за яких могла б реалізуватись обдарованість кожної дитини, виявитись її талановитість у певній діяльності.

Велику увагу позашкільній виховній роботі з дітьми і молоддю, що є досить актуальним і в наш час, приділяє значна кількість науковців і вчителів. Свого часу видатний педагог І.Огієнко вважав, що позашкільна робота була і залишається необхідною складовою суспільного виховання. Вона є найкращим засобом формування гармонійного розвитку особистості. Основними методами здійснення позашкільного виховного процесу повинні бути творчі дискусії, творчі ігри, експеримент, самостійна робота [1].

Одним з перших у вітчизняній педагогіці порушив питання про соціалізацію як передумову виховання обдарованої особистості В.Сухомлинський [3]. А. Капська вважала, що при роботі з обдарованою молоддю велику увагу слід приділяти саме їхньому захисту. Також розробкою проблеми обдарованості займались І.Д. Зверєва, В.П. Кащенко, Н.С. Лейтес, Генрі Коллінз та інші.

Обдарованість – складне, багатогранне явище. Кожна обдарована дитина – індивідуальність, яка потребує особливого підходу. Саме тому навчання і виховання обдарованих учнів необхідно здійснювати з опорою на наступні дидактичні принципи:

- індивідуалізації і диференціації навчання;
- довіри і підтримки;
- залучення обдарованих учнів до участі в житті школи.

Обдарованість – це не тільки високий ступінь здібностей дитини в одному або кількох видах діяльності, це також і велика сукупність проблем, зокрема: нерозуміння з боку інших через "несхожість" із ними, постійна тяжка праця над собою, тиск дорослих, які прагнуть бачити своє "чадо" найкращим. Ученими доведено, що дуже високий рівень розвитку однієї сфери може співпадати з низьким рівнем розвитку іншої, тому інколи це призводить до певних труднощів. Також, нажаль, більшість обдарованих так і не знаходять необхідної підтримки від рідних та друзів у період становлення особистості і

змушені йти "на вулицю". Оскільки повноцінне існування людини та реалізація її таланту не можливе за межами соціуму, вона завжди знаходиться в конкретних умовах макро- і мікросередовища, що опосередковано впливають на неї. Буває, що цей вплив виявляється досить несприятливим для розвитку обдарованості, тому дитина потребує невідкладної соціально-педагогічної підтримки [3].

Наша країна намагається створювати сприятливі умови для розвитку творчої особистості за допомогою державних документів, зокрема Закону України "Про освіту", метою якого є регуляція відносин учасників навчально-виховного процесу, формування інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства, пошук і підтримка інтелектуально і творчо обдарованих дітей. Також Закон України "Про позашкільну освіту" ставить перед державою основним завданням виховання і стимулювання талановитих вихованців.

З метою створення умов для реалізації здібностей обдарованої молоді Президентом України було створено "Програму роботи з обдарованою молоддю". Комплексом психолого-педагогічних, організаційних, правових, економічних і науково-практичних заходів Програми передбачається розробка і впровадження ефективних засобів і технологій пошуку, навчання, виховання і самовдосконалення обдарованих дітей і молоді, створення оптимальних умов для гармонійного розвитку особистості. Пункт другий цієї Програми містить положення, що стосуються системи пошуку талановитої молоді: створення міжвідомчого банку даних "Обдарованість", проведення всеукраїнських дитячих і молодіжних олімпіад, конкурсів, турнірів, фестивалів, виставок творчих робіт [5].

При виявленні обдарованості можуть виникати певні труднощі. Серед суб'єктивних і об'єктивних причин, які заважають розпізнаванню дитячої обдарованості, необхідно вказати такі: надмірна довіра до тестування; стереотипні очікування; затримка в розвитку дитини; особливості поведінки у класі (наприклад, пасивність); недостатня кількість відомостей про дитину.

Найбільш поширеними і серйозними перепонами у виявленні дітей із високим інтелектом є стереотипні очікування, які складаються під впливом інформації про результати попередніх досліджень і життєвих уявлень про обдарованих дітей [2].

При роботі з обдарованими дітьми можуть бути використані такі форми навчання: індивідуальні, фронтальні, групові. Фронтальні заняття, що передбачають проведення дискусій, семінарів, дебатів, організаційно-діяльних ігор (ОДІ), рольових ігор [4].

Серед державних і громадських інституцій виховання підростаючого покоління важливе місце належить позашкільним закладам, які покликані задовольнити, з одного боку, потреби суспільства, а з іншого – індивідуальні запити дітей, учнівської молоді, створити оптимальні умови для позитивної соціалізації, стимулювати розвиток їхніх нахилів і здібностей, готувати активну і професійно підготовлену зміну [6].

Відповідно до Конституції України позашкільна освіта – сукупність знань, умінь і навичок, що отримують вихованці, учні і слухачі в позашкільних навчальних закладах у час, вільний від навчання в загальноосвітніх та інших навчальних закладах. Закон України про "Позашкільну освіту" визначає державну політику у сфері позашкільної освіти, її правові, соціально-економічні, а також організаційні, освітні та виховні засади. Згідно з цим Законом система позашкільної освіти включає державні, комунальні, приватні позашкільні навчальні заклади: гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі загальноосвітніх навчальних закладів, навчально-виробничих комбінатів, професійно-технічних та вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації, фонди, асоціації, діяльність яких пов'язана з функціонуванням позашкільної освіти [7].

Таким чином, наша держава за допомогою системи позашкільних закладів створює сприятливі умови для кожної дитини, що дозволяє у вільний від навчання час усебічно розвивати власні здібності й таланти, цілеспрямовано і повноцінно організувати своє дозвілля. У той же час аналіз діяльності позашкільних закладів останніх років показує, що вона може бути ефективною лише тоді, коли ці заклади стануть цілісними, гармонійними освітньо-виховними комплексами, які враховуватимуть не тільки вікові, а й національні та регіональні особливості майбутніх громадян України [6].

Література:

1. Ващенко Г. Г. Виховання пошани до батьків і старших / Г. Г. Ващенко // Вибрані пед.твори. – Дрогобич, 1997. – С.118 – 127.
2. Куліш Н. М. Соціально-психологічні аспекти роботи з обдарованими дітьми: Навч.-метод. посібник / Н.М.Куліш.– Полтава, 2004. – С. 5–27; 72–86.
3. Мейснер Т. Вундеркинды: Реализованные и нереализованные способности / Т. Мейснер – М.: Крон-Пресс, 1998. – С. 12–16; 26–43; 71–80.
4. Обдаровані діти: виявлення, діагностика і розвиток: [матеріали міжнар. семінару] (Полтава, 9-10 лютого 1995 р.)/ Ред. В.Ф.Моргун. – Полтава, 1995. – С. 12 – 14; 23 – 26; 30 – 32.
5. <http://www.rada.mon.gov.ua>
6. <http://www.edu.org.ua>
7. <http://lib.lnpu.edu.ua>

Таран О.

Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г.Короленка

НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ ТЮТЮНУ НА ОСОБИСТІТЬ

Проблема швидкого поширення тютюнокуріння серед молоді є дуже актуальною в наш час, навіть декілька десятиліть тому не було такої великої кількості молоді, що має таку звичку. Кожного дня дедалі більше людей стають споживачами отруйної речовини. Дана проблема особливо виражена в молодіжному середовищі у зв'язку з низкою проблем зі здоров'ям, поведінкою та моральним вихованням.

Свідченням цього є такі переконливі факти:

- 1) у світі проживає понад 1,1 мільярд курців.
- 2) середній курець робить близько 200 затягувань на день.
- 3) за даними ВООЗ – з 850 млн. нинішніх мешканців Європи 100 млн помруть через причини, пов'язані з курінням.
- 4) щороку від хвороб, пов'язаних з тютюном, вмирає 4 мільйони чоловік, або одна людина кожні 8-10 секунд.
- 5) курці становлять 96-99% всіх хворих на рак легенів.
- 6) тютюн вбиває половину людей, що курять, а тривалість життя скорочує в середньому на 20-25 років.
- 7) підраховано, що кожна викурена цигарка скорочує життя на 12 хвилин.
- 8) доведено, що пасивні курці захворюють на рак не рідше за активних [4, с. 4].

У медицині розроблено і використовується майже 120 способів лікування тютюнової залежності, хоча практично застосовуються лише 40 із них. Ураховуючи масштабність розповсюдження згубної навички, перед суспільством постало питання її локалізації. До розробки методів і форм профілактики тютюнокуріння серед різних категорій населення прилучилися такі дослідники: Є.П. Манолова, В.С. Косенко (профілактика тютюнокуріння серед молоді, котра збирається вступити до шлюбу); О.С. Радбіль, Ю.М. Комаров (вплив тютюну на здоров'я людини та профілактика цього явища); В.А. Паска, В.А. Ходоса (профілактичні заходи щодо попередження цього явища у школі); О.В. Гмиря, С.П. Ковальова (антитютюнова пропаганда серед підлітків різних навчальних закладів) та інші.

Рівень вирішення даної проблеми в сучасній практиці та теорії достатньо високий, багато вчених і дослідників розробляють профілактичні заходи щодо попередження шкідливих звичок у молодіжному середовищі, а головне те, що ці заходи втілюються в реальність, а саме: проводяться на базах шкіл, вищих навчальних закладів, професійно – технічних училищ. Звичайно, результати таких заходів не завжди позитивні, адже велику роль у них відіграють батьки: якщо діти потрібні сім'ї, то не виникає багато труднощів у вихованні здорового способу життя молоді.

При розробці профілактичних засобів боротьби з тютюнокурінням рекомендуємо брати до уваги той факт, що кожній людині відомо, що вживання бездимного тютюну пов'язане зі значним ризиком для **здоров'я**. Воно не є безпечною заміною куріння сигарет та може викликати рак і ряд інших захворювань ротової порожнини, а також призвести до нікотинової залежності. Бездимні тютюнові продукти вживаються шляхом ссання, жування і вдихання без того, щоб тютюн горів [2, с. 37].

Інший аспект негативного впливу тютюнокуріння полягає в тому, що чоловіки, які курять, можуть страждати на **імпотенцію**. Жінки – курці мають знижену **фертильність**. Також було показано, що жінки, які курять, відчувають знижений рівень репродуктивного здоров'я після того, як починають припиняти засоби контрацепції. Дослідження постійно вказують на

зниження овуляторної реакції в тих, хто курить, а також на те, що в них може бути утруднена імплантація зиготи [2, с. 42].

Материнське куріння підвищує ризик довільного абортів, низької ваги новонародженого і відставань у психофізичному розвитку дитини. Цілий ряд компонентів тютюнового диму, які проникають через плаценту, є відомими канцерогенами. Нікотин прямим чином впливає на серцевий ритм і подих плоду [3, с. 112].

Під час куріння в людини дуже змінюється **зовнішній вигляд**, а чим далі, тим помітніші стають зміни на обличчі, шкірі людини. Шкіра, що відчуває нестачу кисню через куріння, стає сухою і сірою. У декількох дослідженнях було показано, що на якість шкіри впливає дія тютюновому диму, незалежно від віку і впливу сонця. Спостерігається, що курці відчувають більш ранню і більш виражену зморщеність обличчя, особливо навколо очей і рота, у залежності від кількості сигарет, що викурюються, і тривалості нараженості дії диму [5].

Отже, право людини дихати чистим повітрям є очевидним фундаментальним правом, записаним у багатьох деклараціях, хартіях і законах, національних і міжнародних, і особливо в тих, що стосуються промислової гігієни й умов праці. Мають місце недвозначні докази того, що тютюновий дим, що дратує й отрує, забруднює і викликає рак, є смертельним продуктом. Він убиває набагато більше працівників, ніж промислові захворювання і фатальні нещасні випадки на виробництві, разом узяті. Той факт, що люди змушені наражатися на дію тютюнового диму в суспільних місцях проти своєї волі, є нестерпним. Необхідно припинити тютюнову агресію з боку запеклих курців. Повинна бути введена повна заборона куріння в місцях суспільного і колективного життя, робочих місцях, відкритих або закритих, державних або приватних, куди є доступ публіки.

Література:

1. Ізотова Л. Правова протидія тютюнопалінню: міжнародний досвід / Л. Ізотова // Право України. – 2005. – № 6. – С. 87–90.
2. Манолова Э. П. Пьют и курят родители – страдают дети / Э.П.Манолова – К.: Здоровье, 1989.–56 с.
3. Паска В.А. Основи профілактичної роботи / В.А.Паска // Психологічна газета. – 2007. – №14. – С. 10–12.
4. Радбиль О.С. Курение. / О.С.Радбиль., Ю.М.Комаров – М.: Медицина, 1988.–160 с.
5. <http://www.adic.org.ua>.

Тарасевич Л.
ЧДПУ ім. Т.Г.Шевченка

**ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА
У ПІДГОТОВЦІ ШКОЛЯРІВ ДО УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА**

Зростання кількості розлучень, зниження народжуваності, незадоволеність сімейним життям – це показник кризи родинних відносин та результат неготовності молоді до шлюбу. На сьогодні існує достатньо інноваційних програм по підготовці молоді до шлюбу. Але не можливо формувати відповідальне відношення до створення сім'ї, не маючи при цьому базових уявлень про статеве життя та усвідомлене батьківство.

Деякі аспекти проблеми формування усвідомленого батьківства досліджуються І. Зверевою, Г. Лактіоною, С. Харченко, Ж. Петрочко. Але цей напрям статевого виховання має вузький категоріальний та понятійний апарат. Обмеженість теорії залишає відбиток на практиці: недостатня кількість обґрунтованих програм по формуванню відповідального батьківства, а також їх реалізація у загальноосвітній системі.

Даний аспект носить комплексний характер і має здійснюватися на трьох рівнях.

На першому рівні соціальний педагог проводить інформаційну роботу (лекції, показ фільмів тощо), консультативну (обговорення тем статевого виховання з батьками школярів), розповсюдження буклетів, брошур.

Другий рівень передбачає проведення інтерактивних занять, з метою виявлення і закріплення достатнього рівня знань з питань статевого виховання та усвідомленого батьківства (мозковий штурм, анонімне анкетування, обговорення питань).

Третій рівень – моделювання подружнього життя у формі тренінгів та ігор, в яких школярі змогли б спробувати себе в ролі батька чи матері.

На усвідомлене батьківство впливає багато факторів: готовність до шлюбних стосунків, характер виховання в батьківській родині, соціальна та психосексуальна зрілість, мотив народження дитини тощо.

Основними інститутами формування відповідального ставлення до майбутнього батьківства є родина, освітньо-виховні заклади, соціальні служби. В сім'ї відбувається первинна соціалізація особистості, дитина засвоює сімейні норми, традиції, ролі, погляди і реалізує їх у своєму дорослому житті. В освітньо-виховних закладах соціально-педагогічна робота по формуванню усвідомленого батьківства зводиться, як правило, лише до статевого виховання, не приділяючи належної уваги психологічній стороні сімейного життя. Соціальні служби займаються інформаційно-просвітницькою діяльністю, проводять дошлюбне консультування та надають безпосередню практично-психологічну допомогу.

Формування усвідомленого батьківства – це важливий напрямок соціально-педагогічної роботи у школі. Ефективна діяльність соціального педагога в даній сфері є фундаментально основою благополуччя майбутньої сім'ї.

У лютому 2009 року нами було проведено опитування серед учнів 8-х класів (14-15р.), колегіум №11 м.Чернігова. В опитуванні брало участь 25 осіб

(16 дівчат і 9 хлопців), яким було запропоновано 15 питань, за допомогою яких ми могли виявити рівень обізнаності дітей з питань статевого виховання та батьківства. Усі питання, крім останнього, вимагали розгорнутої відповіді. Навіть на ті питання, де необхідно було відповідати "так" чи "ні" діти мали відповідати більш конкретно з доповненням, уточнюючи свою відповідь. Загалом дослідження проходило анонімно і на добровільних засадах, тобто учні могли не відповідати на питання, які викликали у них якісь труднощі або дискомфорт.

Усі відповіді на питання давали загальну картину знань дітей про складові частини готовності до усвідомленого батьківства. Рівень обізнаності визначався у 3-х аспектах: соціально-психологічному (усвідомлення того що в майбутньому ми станемо батьками), Соціально-фізіологічний (усвідомлення того що необхідно укріпляти і зберігати здоров'я), інтегрований (усвідомлення того що ми станемо батьками тільки тоді, коли ми станемо повністю готові).

Дані результатів, дають змогу зробити висновок, що підготовка до школярів до усвідомленого батьківства зводиться до статевого виховання. А тому на фоні обізнаності дітей у соціально-фізіологічному аспекті діти показали відсутність розуміння того, що усвідомлене батьківство – це інтеграція фізіологічної і психологічної готовності дорослої людини стати батьком чи матір'ю.

Література:

1. Зайцев А.Г., Зайцев Г. К. Педагогика счастья (Валеология семьи). – СПб: Союз, 2002. – 320 с.
2. Кравець В.П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. – К.: Київська правда, 2000. – 688 с.
3. Мани Дж., Такер П. Ориентация // Сексология (хрестоматия). – СПб: Питер, 2001. – 512 с.
4. Филиппова Г.Т. Психология материнства. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2002. – 240 с.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА ЗІ СТУДЕНТСЬКИМИ СІМ'ЯМИ

Сім'я – одна з найдавніших форм спільності людей. В усі часи сім'я була і залишається найважливішим соціальним інститутом суспільства. Сім'я завжди виступає моделлю конкретного історичного періоду розвитку суспільства, відображає його економічні, моральні і духовні суперечності.

Сьогодні сім'я як соціальний інститут перебуває у стані гострої кризи, що негативно позначається на її життєдіяльності. Про це свідчить збільшення кількості розлучень, народження дітей поза шлюбом, соціальне сирітство дітей, поширення негативних явищ у підлітковому та молодіжному середовищі тощо, і основною причиною виникнення цих негативних явищ є неблагополуччя сім'ї.

В особливо складних умовах опинилася молода сім'я. За визначенням науковців, молода сім'я – це сім'я від першого шлюбу, де є діти дошкільного віку і вік батьків не перевищує 30 років[1, 130].

Тому перед молодією сім'єю стоять особливо гострі проблеми матеріально-економічного та житлово-побутового характеру. Невизначеність майбутнього, незайнятість у сфері суспільного виробництва, нестабільність заробітків, невідповідність молоді до сімейного життя та батьківства негативно позначаються на внутрісімейних процесах, характері взаємовідносин членів сім'ї, вихованні дітей, організації вільного часу тощо [3, 182]. Отже, однією зі значних проблем, з якими стикається сучасна молода сім'я – неможливість якісно виконувати свої функції.

Проблеми молодих сімей є предметом досліджень багато науковців, зокрема Т. Ф. Алексєнко, А. Й. Капської, І. М. Трубавіної, З. І. Файнбург та ін.

Окрему категорію молодих сімей складають студентські сім'ї. Як свідчать результати наукових пошуків (Л. І. Міщик, Л. М. Михайлова та ін.), ще багато аспектів даної проблеми залишаються мало дослідженими, немає однозначності щодо визначення поняття "студентська сім'я". На думку Л. І. Міщик, студентська сім'я – це особи віком від 16 до 28 років, які знаходяться у законному шлюбі, причому, як мінімум один із подружжя є студентом денного відділення [4, 148]. Саме на дане визначення ми будемо спиратися у ході дослідження.

Крім тих проблем, які є загальними для всіх молодих сімей, студентська сім'я має свої особливості, а саме: кожна друга студентська сім'я має труднощі сімейної взаємодії і спілкування у подружніх взаєминах, кожна третя – з батьками чоловіка або дружини; молоде подружжя характеризується комунікативною некомпетентністю; батьківський патронаж студентської сім'ї є всебічним і масовим, що в свою чергу дозволяє батькам втручатися у сімейні відносини молодого подружжя або бути причиною значної кількості сімейних

конфліктів [1, 68]. Для переважаючої кількості студентських сімей питання фінансової незалежності та окремого житла є найгострішими: молодь прагне самостійності й відокремленості від батьків [2, 76].

Отже, існує необхідність визначення змісту соціально-педагогічної роботи саме зі студентськими сім'ями з метою надання допомоги у стабілізації сімейних стосунків, підтримки у складних життєвих ситуаціях, підготовки молодого подружжя до батьківства. Тому мета нашого дослідження полягає в обґрунтуванні необхідності здійснення соціально-педагогічної роботи зі студентськими сім'ями.

У ході дослідження ми з'ясували, що соціально-педагогічна робота з молодими сім'ями здійснюється переважно центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді за чотирма основними напрямками, а саме:

н Підготовка молоді до сімейного життя.

н Робота з молоддю сім'єю по стабілізації сімейних стосунків.

н Допомога батькам у розв'язанні різноманітних проблем сімейного виховання.

н Сімейна психотерапія [5, 168].

Окремим напрямом роботи центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді в останні роки є підтримка студентської сім'ї: інформаційна, психологічна, соціально-педагогічна, соціально-правова. Це обумовлено можливістю створення на базі вищих навчальних закладів осередків соціальних служб. Зокрема, відповідно до законодавства України, при вищих навчальних закладах можуть створюватися студентські соціальні служби з метою розв'язання соціальних проблем та поліпшення становища студентської молоді, надання комплексу соціальних послуг студентам, створення сприятливих умов для їхньої самореалізації та самовдосконалення [7]. Однак вивчення досвіду діяльності цих служб свідчить, що вони діють в окремих вищих навчальних закладах, що на сьогодні є недостатнім.

Тому вважаємо, що соціально-педагогічна робота зі студентськими сім'ями повинна стати важливим напрямом діяльності соціальних служб, які повинні діяти у кожному вищому навчальному закладі під керівництвом спеціалістів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (особливо тих, які готують соціальних педагогів і практичних психологів).

Соціально-педагогічна робота зі студентськими сім'ями може здійснюватися за допомогою використання різноманітних технологій, які є ефективним засобом вирішення соціально-педагогічних проблем, пов'язаних з підготовкою молоді до сімейного життя, організацією життєдіяльності сім'ї, стабілізацією сімейних стосунків, наданням допомоги молодим батькам у вирішенні проблем сімейного виховання.

Література:

1. Алексеенко Т. Ф. Соціалізація особистості: можливості й ризики (соціально-педагогічний аспект). Науково-методичний посібник. – К., 2007. – 152 с.
2. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах: тематична Державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2001 року. – К.: державний інститут

проблем сім'ї та молоді, 2002. – 144 с.

3. Михайлова Л. М. Основні напрямки соціально-педагогічної роботи зі студентськими сім'ями // Соціальна педагогіка: теорія і практика. – 2002. – №3. – С. 74–79.

4. Соціальна педагогіка. Навчальний посібник / За ред. А.Й.Капської. – 2000. – 264 с.

5. Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики. матеріали доповідей на міжнародній науково-практичній конференції 19-31 жовтня 2002 року. Частина II. – К., 2002. – 316 с.

6. Технології соціально-педагогічної роботи: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. А.Й.Капської. – К., 2000. – 372 с.

7. Типове положення про студентську соціальну службу. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17 грудня 2004 року. – <http://zakon.rada.gov.ua>.

Терновець О.

*Старобільський факультет Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА КОРЕКЦІЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Актуальність і ступінь дослідженості проблеми. Однією з найбільш актуальних проблем на сьогодні для батьків, педагогів та психологів, є збільшення агресивності сучасних підлітків. Це пов'язано перш за все з особливостями даного віку, а також із загальною напруженістю в усіх сферах суспільного життя України.

Проявами агресивної поведінки науковці почали цікавитися ще в 19-ому столітті. Розробкою і вивченням цього феномену займалися видатні зарубіжні вчені: З.Фрейд, К.Лоренц, Д.Доллард, Р.Берон, Е.Фромм та інші. Вивченням даної проблеми присвятили свої наукові праці О.Рогова та Т.Титова в яких розкривається зміст профілактики агресивної поведінки. В свою чергу, дослідження О.Бовть, І.Фурманов, С.Шебанова, О.Караман, М.Дубровіна спрямовані на вивчення та розробку різнопланових корекційних програм і вправ по подоланню агресивних проявів в дитячому, підлітковому та молодіжному середовищі [1].

Об'єкт дослідження: агресивна поведінка підлітків як соціально-педагогічна проблема.

Предмет дослідження: психолого-педагогічна корекція агресивної поведінки дітей підліткового віку.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності технологій діагностики та корекції агресивної поведінки підлітків.

У відповідності з метою були розроблені завдання дослідження: здійснити аналіз педагогічної, психологічної та соціально-педагогічної літератури з обраної теми; охарактеризувати особливості підліткового віку та специфіку проявів підліткової агресії; продіагностувати причини агресивності підлітків в діяльності шкільного соціального педагога.

Теоретичне обґрунтування підходів до розв'язання проблеми. Агресія розглядається як стеничний прояв фрустрації, її підрозділяють на експресивну, імпульсивну й афективну. [2] Існує безліч теоретичних обґрунтувань причин виникнення агресії, і факторів, що впливають на її прояв. Зарубіжні дослідники проблеми агресивності виділяють три основні концепції щодо походження агресії:

- інстинктивна;
- фрустраційна;
- соціального навчіння.

Діти вчаться агресивно поводитися, спостерігаючи за поведінкою однолітків, тому, що поведінка дорослих для них має менше значення. Найбільш агресивні діти не приймаються більшістю в своїй референтній групі, тому вони знаходять друзів серед подібних собі. На цій основі формуються підліткові групи з асоціальною поведінкою[3].

Аналіз наукових джерел з проблеми агресії та її проявів свідчить, що найбільшого розповсюдження це явище набуває серед дітей 10-15 років і найбільший вплив на її формування спричиняє мікро-соціум. Тому, цільова робота по запобіганню (або принаймні зменшення інтенсивності прояву агресивної поведінки) повинна в першу чергу бути спрямована на діагностику та корекцію агресивних проявів в підлітковому середовищі.

Аналіз результатів експериментального дослідження. Для реалізації поставлених завдань нашого дослідження, невід'ємним компонентом являється діагностування підліткового середовища та за потребою проведення корекційної роботи з підлітками по запобіганню проявів агресивної поведінки. Методичну базу констатуючого експерименту становили: опитувальник діагностики показників форм агресії Басса-Дарки, модифікований варіант "Методики малюнкової фрустрації" С.Розенцвейга, а також бесіду з учнями, анкету для батьків, інтерв'ю педагогів, спостереження.

Першу вибірку сукупність склали підлітки. З метою виявлення основних причин і форм агресивної поведінки клас був поділений на 4 групи залежно від індексів агресивності і ворожості, що були отримані згідно з опитувальником Басса-Дарки: 1 група – учні з високим індексом агресивності; 2 група – учні з низьким індексом агресивності; 3 група – учні з високим індексом ворожості; 4 група – учні з низьким індексом ворожості.

При проведенні нашого дослідження, виявлено, що у дітей експериментального класу агресивність пов'язана з такими основними факторами: біологічними та психологічними особливостями підліткового періоду, напруженими стосунками в сім'ї, пошуком свого місця в групі однолітків. Тому тільки комплексна профілактична і корекційна робота з ними, може знизити показники агресії або звести її до мінімуму.

Висновки. Аналіз наукової літератури з обраної проблеми показав, що таке явище як "агресія" детально розглядається в педагогіці, соціальній педагогіці та психології.

Агресія – це поведінка, яка спрямована на нанесення фізичної або моральної шкоди іншій людині, має руйнівний вплив на групу. Разом з тим, вивчення наукових джерел свідчить, що дослідження проблеми визначається значним розривом між теоретичним та практичним аспектом.

Таким чином, враховуючи інформацію, зазначену вище, можна стверджувати, що агресивна поведінка піддається запобіганню та зменшенню інтенсивності її проявів.

Література:

1. Караман О.Л. "Соціально-педагогічна корекція агресивної поведінки дітей та підлітків" \ "Освіта Донбасу" – №2. – 2002.
2. Земелева З.А. "Деструктивне поведіння підлітків: джерела агресії" \ "Образование". – 2001. – №5, с. 43–45.
3. Кислинская Н.В. "Основи самосовершенствования: Тренінг самосознання". – Екатеринбург: Деловая книга, 1998. – 144 с.

Теслицький В.

Бердянський державний педагогічний університет

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОГО СПОРТУ

Розвиток масової фізичної культури і спорту в Україні, пріоритетні напрямки якого визначені в цільовій програмі "Фізичне виховання—здоров'я нації", ставить перед необхідністю вирішення комплексу завдань, серед яких забезпечення даної галузі діяльності фахівцями нового типу, органічно поєднуючи ми особистісні якості з високим професіоналізмом, посідає одне з провідних місць.

З огляду на це актуалізується потреба у професійній підготовці фахівця практичного психолога, здатного виконувати функціональні обов'язки, передбачені рівневими особливостями спортивної діяльності.

Професійна діяльність практичного психолога у сфері масового (тобто непрофесійного) спорту ускладнюється тим, що вона поширюється на контингент, який має великі вікові межі, починаючи від 7—12 років до 50—60 і більше. До того ж, ця діяльність розповсюджується на різні спортивні структури: ДЮСШ, групи здоров'я при спортивних закладах, спортивні клуби, спортивні центри для професійних занять спортом (шейпінг-клуби, тренажерні зали тощо) та ін.

Сучасна теорія і практика фізичної культури і спорту збагатилася значною кількістю досліджень, присвячених різним аспектам професійної діяльності практичного психолога у даній сфері.

Разом з тим, на сьогоднішній день залишаються недостатньо вирішеними питання, які стримують ефективність удосконалення професійної діяльності практичного психолога. Так, зосереджуючи основну увагу на вивченні діяльності практичного психолога у сфері спорту вищих досягнень, дослідники значно менше спрямовують свої зусилля на вивчення особливостей аналогічної діяльності у галузі фізичного виховання і непрофесійного спорту.

Складені обставини свідчать про наявність протиріччя між яскраво вираженою потребою галузі фізичної культури і спорту у психологічному забезпеченні її функціонування й недостатньою розробленістю ряду актуальних питань, пов'язаних з професійною підготовкою фахівця, здатного ефективно вирішувати завдання, поставлені перед даним видом професійної діяльності.

Об'єкт дослідження – освітній процес, спрямований на професійну підготовку практичного психолога.

Предмет дослідження – визначення критеріїв готовності практичного психолога до професійної діяльності у сфері дитячо-юнацького спорту.

Мета дослідження полягає в розробці, теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці ефективності практичного застосування запропонованого варіанту критеріально-орієнтованих показників готовності практичного психолога до професійної діяльності у сфері дитячо-юнацького спорту.

В основу дослідження покладена **гіпотеза**, згідно якої ефективність виміру ступеня готовності практичного психолога до виконання обсягу функцій, зумовлених об'єктивними потребами даного виду професійної діяльності, може бути досягнутою за умови, якщо компоненти комплексу критеріально-орієнтованих показників даного стану випускника вищого навчального закладу будуть спрямовані на вивчення:

³⁵₁₇ Ступеня сформованості професійних здібностей як утворень, забезпечуючих орієнтовно дослідну, аналітико-інтегруючу і коригуючу частини діяльності;

³⁵₁₇ Якості опанування професійних знань щодо умов, способів і засобів розв'язання завдань, зумовлених певною психолого-педагогічною ситуацією або професійною діяльністю в цілому;

³⁵₁₇ На вивчення ступеня сформованості умінь та навичок як утворень, забезпечуючих виконавчу (робочу) частину діяльності.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених в дослідженні завдань і перевірки головної гіпотези використовувався комплекс взаємодоповнюючих методів: теоретичний аналіз (порівняння, співставлення, узагальнення, моделювання); опитування (бесіда, анкетування); діагностика (тестування); спостереження; експеримент(констатуючий, формуючий, контрольний); методи статистичної обробки отриманої інформації.

Методологічними засадами дослідження виступили концептуальні ідеї

теорії пізнання щодо єдності свідомості й діяльності; об'єктивних закономірностей, взаємозв'язку, взаємозалежності та взаємозумовленості психолого-педагогічних явищ і процесів; детермінації їх об'єктивними й суб'єктивними чинниками; систематичного підходу як різнобічного і багаторівневого способу аналізу досліджуваної психолого-педагогічної діяльності.

Література:

1. Бочелюк В.И., Черепехіна О.А. Психологія спорту: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 224 с.
2. Горбунов Г.Д. Практический психолог в спорте. – Спб.: Изд. ГАФК, 1995. – 394 с.
3. Соловьева О.В. Стратегии работы психолога-практика // Введение в практическую социальную психологию / Под ред. Ю.М.Жукова, Л.А.Петровского, О.В.Соловьевой. – М.: Просвещение, 2002. – 272 с.

Тітова А.

*Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ УСВІДОМЛЕНОГО СТАВЛЕННЯ БАТЬКІВ ДО ПРАВ ДИТИНИ

Об'єктивно існуючі протиріччя між процесом соціально-педагогічної роботи з батьками та вимогами держави до рівня забезпечення та виховання дитини в сім'ї, на наш погляд, можуть бути вирішені завдяки спеціально організованим, доступній та ефективній просвітницькій роботі з батьками по формуванню усвідомленого ставлення до прав дитини.

Права дитини – це сукупність особливих законодавчих норм та правил, які направлені на захист інтересів дітей та підлітків в усіх сферах їх життєдіяльності [1].

Усвідомлене батьківство є формою батьківства, яка базується на відповідальному ставленні батьків чи осіб, які їх замінюють, до створення умов для повноцінного розвитку дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей [2].

Усвідомлене батьківство трактується та взаємодія батьків (чи осіб, які їх замінюють) між собою, іншими членами сім'ї, включаючи дітей, результатом якого є створення найбільш сприятливих умов для повноцінного розвитку дитини на всіх етапах її життя. Усвідомлене батьківство також включає в себе всі перелічені компоненти батьківства і передбачає прагнення батьків до поповнення своїх знань, розвитку своїх умінь, якостей та почуттів стосовно процесу виховання дитини, гармонізації сімейних стосунків.[3].

Аналіз наукової літератури дає змогу визначити поняття та компоненти усвідомленого ставлення батьків до прав дитини. Усвідомлене ставлення батьків до прав дитини – це система знань (уявлень, понять, суджень), емоційно-мотиваційне та нормативно-проективне сприйняття прав дитини, що зовнішньо виявляється у певній моделі поведінки (діяльності, вчинків та дій) батьків по відношенню до дитини та реалізації її прав у сім'ї [5].

Відповідно до факторів впливу розрізняють два основні шляхи формування усвідомленого ставлення батьків до прав дитини:

1. Самоосвіта.
2. Просвітницька робота з батьками [5].

Тому, найбільш ефективним шляхом формування усвідомленого ставлення батьків до прав дитини, є просвітницька робота з батьками, оскільки просвітницька діяльність є насамперед цілеспрямованою.

Загальною метою просвіти батьків є усвідомлення ними пріоритетності своєї ролі та оволодіння механізмами створення доброзичливого сімейного середовища для розвитку та формування дитини як особистості.[4].

Аналіз отриманих результатів констатувального експерименту дозволив зробити такі висновки. 1. Батьки мають незначне уявлення про поняття "права дитини", не уявляють його сутності та мають складності у їх практичній реалізації. 2. Більшість батьків визначили важливість та необхідність підвищення рівня педагогічної культури шляхом прийняття особистої участі у просвітницьких заходах щодо інформування про права, потреби та обов'язки дитини. 3. Батьки дали високу оцінку просвітницькому тренінгу та мали високу мотивацію до подібного навчання.

Вивчення теоретичних основ формування усвідомленого ставлення батьків до прав дитини та результати констатувального експерименту дали змогу виділити такі соціально-психологічні засади формування усвідомленого ставлення батьків: змістові (мета, завдання, напрямки та їх зміст); соціально – педагогічні та (специфіка навчання батьків як дорослої аудиторії); організаційно-педагогічні (форми та методи).

Мета просвітницької роботи полягала у формуванні в батьків усвідомленого ставлення до прав дитини.

Мета конкретизувалася у наступних завданнях: набуття необхідних знань про права дитини, що відбивають основні компоненти їх реалізації; формування у батьків спрямованості на створення умов щодо реалізації прав дитини в сім'ї; оволодіння батьками необхідними уміннями у даному напрямку діяльності.

Виявлення мети та завдань просвітницької роботи з батьками дало змогу розробити відповідний зміст освіти батьків.

Зміст просвітницької роботи з батьками по формуванню усвідомленого ставлення до прав дитини являє собою єдність когнітивного, емоційно-мотиваційного та поведінкового компоненту.

Основна роль у експериментальній роботі з формування усвідомленого ставлення батьків до прав дитини відводилась реалізації програми просвітницького тренінгу "Умови та шляхи реалізації прав дитини в сім'ї".

Стійка динаміка росту сформованості у батьків усвідомленого ставлення дозволяє зробити висновок про ефективність визначених соціально – педагогічних засад формування усвідомленого ставлення батьків про права дитини.

Література:

1. Волинець Л.С. Права дитини в Україні: проблеми та перспективи. – К.: Логос, 2000. – 74 с.
2. Дитинство в Україні: права, гарантії, захист: Збірник документів. – К.: Столиця. – Ч. 2. – 1998. – 290 с.
3. Права дитини: сучасний досвід та інновації: Зб інфом. і метод, матеріалів / За заг. ред. Г.Лактіонової. – К.: Либідь, 2005 – 256с.
4. Проблеми насильства в сім'ї: правові та соціальні аспекти / Упор. О.М. Руднева, наук. ред. А.П.Гетьман. – Х.: Право, 1999. – 212с.
5. Шевченко Н.Ю. Соціально-педагогічні засади формування усвідомленого ставлення батьків до прав дитини: Автореф. к. пед. н. – Запоріжжя, 2006. – 24 с.

Фандич В.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ У СТАРШОКЛАСНИКІВ НАВИЧОК УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА

В останні десятиріччя проблема підготовки молоді до виконання батьківських функцій значно активізувалась. Це пов'язано з тим, що поряд з сімейним вихованням в загальноосвітніх школах введені спеціальні навчальні дисципліни, які формують знання учнів про майбутнє сімейне життя. Особливої ваги дане питання набуває в підлітковому віці, коли виникають певні передумови формування усвідомленого батьківства (потреба у коханні, визначення якостей батька та матері, формування уявлень про роль батьків тощо).

Проблема усвідомленого батьківства вивчається такими дослідниками як О.Безпалько, І.Братусь, А.Капська, Г.Лактіонова та ін. Так, І.Братусь у своїх дослідженнях розглядає основи підготовки дівчат до материнства, попередження непланованої вагітності серед неповнолітніх, розкриває досвід роботи з юними матерями за кордоном; А.Капська аналізує соціально-педагогічну роботу центрів СССДМ з підготовки до майбутнього сімейного життя дівчат-підлітків та ін. Вченими розглядаються поняття "батьківство", "материнство", функції, які виконують батьки/матері, проте, недостатньо

висвітлюється підготовка школярів до виконання ролі батьків.

У соціально-педагогічній літературі більш значимим для розуміння та виконання соціальної ролі батька чи матері є поняття "усвідомлене батьківство", яке більшістю дослідників трактується як взаємодія батьків (осіб, які їх замінюють) між собою, іншими членами сім'ї, включаючи дітей, результатом якої є створення найбільш сприятливих умов для повноцінного розвитку дитини на всіх етапах її життя [2].

Під формуванням навичок усвідомленого батьківства ми розуміємо процес систематичного цілеспрямованого впливу на свідомість дитини з метою забезпечення її нормального психічного, статевого розвитку, передачі наукових знань про стать людини.

Метою формування навичок усвідомленого батьківства є організація умов для набуття і виконання батьківських ролей, готовності підлітка до створення сім'ї; усвідомлення цінності сім'ї та батьківства в житті кожної людини [1]. Мета визначає зміст формування навичок усвідомленого батьківства як систему знань про виконання батьківської функції, культури взаємин між батьком і матір'ю, шлюб і сім'ю.

Таким чином, підготовка молоді до усвідомленого батьківства завжди спрямована на вироблення у школярів наступних раціональних установок: розуміння сутності понять "усвідомлене батьківство", "батьківство", "сім'я "; знання стилів батьківської поведінки, усвідомлення батьківських функцій, розуміння етико-психологічних, економічних, педагогічних засад розвитку шлюбно-сімейних відносин [3].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив нам визначити основні завдання формування навичок усвідомленого батьківства, а саме:

- обґрунтування цінності сім'ї та батьківства в житті людини;
- ознайомлення з сутністю батьківства та усвідомленого батьківства;
- формування відповідального ставлення до виконання ролей батька/матері;
- формування культури поведінки та спілкування між юнаками та дівчатами;
- інформування про етику і психологію батьківської поведінки [2].

Під час формування навичок усвідомленого батьківства соціальними педагогами, батьками, вчителями використовуються індивідуальні форми роботи (етична бесіда, консультація, інформування, листування); групові (тренінг, семінар, тести, відеолекторії, конкурси, вікторини та ін); масові (тематичні дні, тижні, акції, вечори, конференції та ін).

Одним із основних засобів згуртування вихованців різної статі є організація їх спільної діяльності і збагачення досвіду міжстатевого спілкування: спільні трудові справи, громадська діяльність, робота в гуртках, секціях, екскурсії, походи, організація свят, вечорів тощо.

Найбільш доцільними у формуванні навичок усвідомленого батьківства є методи, які активізують думку школярів, спонукають їх до роздумів, осмислення інформації, пошуку аргументів за і проти. Це пояснювально-

ілюстративні та проблемні методи. У сфері стосунків між батьком та матір'ю існує багато варіантів вибору у відносинах чи ставленнях. Розв'язок проблеми означає усунення перешкод, аналіз суперечностей, які досить часто виникають в житті.

Як ефективний засіб формування усвідомленого батьківства, пізнання морально-психологічних засад побудови людських взаємин є сюжетно-рольова гра, під час якої учасники прагнуть застосовувати свій життєвий досвід у побудові сюжетної лінії, а значить замислюватись над проблемою; сам процес гри викликає особливу емоційну атмосферу, коли у невимушеній обстановці учасники дискутують на тему кожного варіанту сюжету – типовим чи нетиповим він є у реальному житті, якими можуть бути наслідки запропонованого розв'язку проблеми; програвання ролей вимагає від учасників певної ідентифікації з дійовими особами.

Отже, лише вмiле використання соціальним педагогом змісту, форм і методів соціально-педагогічної роботи забезпечить ефективність процесу формування у школярів навичок усвідомленого батьківства.

Література:

1. Братусь І. Формування навичок усвідомленого батьківства та ранній розвиток дитини // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – №5. – С. 36–45.
2. Усвідомлене батьківство як умова формування розвитку дитини / Під заг. ред. Лактіонової Г.М. – К., 2003. – 108 с.
3. Чи зійдуться наші долі... Реінтеграція батьків і дітей: перші кроки до усвідомлення проблеми / Авт. кол. Волинець Л.С., Говорун Т.В. та ін. – К., 2002. – 104 с.

Хайнус Р.

*Старобільський факультет Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка*

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА МОЛОДИХ СІМЕЙ

Сьогодні при сучасних стрімких змінах набувають розповсюдження дещо нові, нетрадиційні форми сім'ї: громадянський шлюб, одностатевий шлюб, фостерна сім'я. Соціальний інститут "Сім'я" завжди знаходиться в стані постійної трансформації. Тому, з метою біологічного відтворення суспільства, підтримки та збереження репродуктивного здоров'я, сьогодні особливу увагу педагогів, психологів, соціологів, демографів, привертає молода сім'я, яка, порівняно недавно, набула особливого статусу.

Так, педагогічна література висвітлює питання, які пов'язані з проблемами подружньої адаптації, готовності молоді до сімейного життя (С.

Ковальов, І. Гребенніков, Ю. Якубова, Л. Волинець В. Меншутін, Є. Виноградська, В. Торохтій, О. Бондарчук). Соціальні та демографічні дослідження демонструють проблеми молодого сім'ї, їх причини, закономірності розвитку, ціннісні орієнтації (В. Береговий, В. Постовий, О. Докуніна, Т. Алексеєнко, В. Бойко).

Аналіз наукових праць свідчить про недостатність вивчення проблеми молодого сім'ї, і, як наслідок, відсутність ефективної соціально педагогічної роботи, щодо формування якостей сім'янина. Саме цим був зумовлений вибір теми нашого дослідження: "**Соціальна підтримка молодих сімей**".

Об'єкт дослідження – молода сім'я як соціальний інститут, мала соціальна група та система відносин.

Предмет – процес соціально-педагогічної підтримки молодого сім'ї.

Мета – вивчення системи заходів соціально-педагогічної підтримки молодого сім'ї, що сприяє її стабілізації.

Завдання: 1) Проаналізувати психолого – педагогічну літературу за проблемою. 2) Виокремити соціально – педагогічні проблеми сучасної молодого сім'ї. 3) Виявити основні проблеми адаптації молодого подружжя до виховної функції. 4) Ви вчити досвід роботи (на базі ЦСССДМ) з соціальної підтримки молодого сім'ї та намітити шляхи її удосконалення.

Подружжя адаптація – це початковий період сімейного життя, обумовлений підвищеною здатністю до конфліктів. [1, 59].

Сімейні конфлікти дуже тісно пов'язані з подружньою адаптацією до усіх сфер сімейного життя. Окреме місце посідає виховна функція, яка пов'язана практично з кожною функцією, що виконує сім'я (репродуктивна, економічна, господарчо-побутова, комунікативна, емоційна та ін.) [4, 254].

Найактуальнішими для молодого подружжя питання пов'язані з народженням та вихованням дитини. Брак досвіду виховання, економічна нестабільність значно ускладнюють реалізацію виховної функції, призводять до виникнення труднощів сімейного виховання, конфліктних ситуацій, загострення стосунків із шлюбним партнером [3,57].

Однією з найважливіших складових подружніх взаємин – є інтимні стосунки. Так І. Кон вважає, що "сексуальна незадоволеність та дисгармонія -одна з суттєвих причин розлучень та нервових захворювань [5,81]. Слід зауважити, що вплив батьківської сім'ї не припиняється з моменту утворення молодого сім'ї, оскільки в сучасних економічних умовах переважна більшість молодят проживають разом з батьками.

Сьогодні істотною проблемою, у зв'язку з матеріальними негараздами є проблема організації сімейного дозвілля [2, 129].

З метою вивчення умов в яких здійснюється процес виховання дитини молодим батькам, нами була запропонована анкета, яка містить 4 блоки: Перший "Економічне становище"; Другий блок "Соціальний статус батьків"; Третій блок "Умови сімейного виховання"; Четвертий блок "конфлікти в молодій сім'ї". За допомогою якої ми виявили, що сьогодні молодій сім'ї притаманні: низький рівень педагогічної культури; скрутне матеріальне та

економічне становище, які породжують ряд проблем; невідповідність до усвідомленого батьківства; втрата зв'язку з поколіннями; відсутність досвіду виховання дітей; невідповідність до сімейного життя. І як результат погіршення демографічної ситуації в країні та збільшення кількості розлучень.

В рамках діяльності соціальної підтримки молодих сімей особлива увага соціальних працівників, соціальних педагогів акцентується на роботі з підготовки молоді до сімейного життя. Саме з цією метою на базі Старобільської УВК школи-гімназії Центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді м. Старобільськ спільно з дитячим садком "Родзинка" за нашої участі була створена "Школа майбутніх батьків"; Для подолання дестабілізаційних процесів у функціонуванні молоді сім'ї при ЦСССДМ м. Старобільськ вже два роки функціонує клуб "Сім'я"; ЦСССДМ м. Старобільськ активно співпрацює зі ЗМІ: телебаченням, газетами; ЦСССДМ м. Старобільськ проводить консультативну роботу на базі жіночої консультації; Новим напрямком роботи ЦСССДМ з соціальної підтримки молоді сім'ї є розвиток соціальної реклами.

Аналізуючи досвід роботи Старобільського ЦСССДМ можна виділити основні форми роботи з соціальної підтримки молоді сім'ї: 1) індивідуальна робота (індивідуальне консультування); 2) групова робота що покладена в основу діяльності клубу, "Сім'я"; 3) державний рівень.

Таким чином, лише за умов комплексного підходу до вирішення проблем (матеріальних, психологічних, педагогічних) молоді сім'ї можливе становлення позитивного середовища для виховання дитини, та підвищення її виховного потенціалу.

Література:

1. Алексєєнко Т.Ф. Педагогічні проблеми молоді сім'ї: Навч посібник. – К.: ІЗМН, 1997.
2. Алексєєнко Т.Ф. Умови сучасного сімейного виховання: Науково-методичний посібник. - К., 2000.
3. Алексєєнко Т. Формування компетентності молоді сім'ї у вихованні дитини та подоланні конфліктів/Гуманістично спрямований виховний процес і ставлення особистості: В 2 ч. – К.: Інститут проблем виховання, 2001. – Ч. 1. – с. 92–108.
4. Алексєєнко Т.Ф. Готовність батьків до виховання дитини // Педагогіка і психологія – 2002, 34, ст. 37–41.
5. Андреева Т.В. Семейная психология: Учеб. пособие. – СПб: Речь, 2004.

Хить І.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ-СИРІТ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА

ПРОБЛЕМА: НА БАЗІ ДИТЯЧОГО БУДИНКУ "РІДНИЙ ДІМ"

Проблема соціалізації та соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування розглядається як в теоретичному так і в практичному аспектах. Особливості розвитку дитини в закладах інтернатного типу, зумовлені впливом деприваційних умов виховання, проявляються як в особистісному аспекті, так і в процесі соціалізації. Позбавлення дитини родинних зв'язків накладає свій відбиток на все її життя. Тому дослідження особливостей психічного розвитку дітей в закладах інтернатного типу і виявлення чинників, які заважають особистісному розвитку є актуальними і практично значущими [5].

Вивченням психічного розвитку, особливостям соціалізації, формування системи сімейних, моральних цінностей дітей-сиріт в закладах інтернатного типу займаються психологи, педагоги, працівники соціальної сфери.

Сирітство – це особливий соціальний і духовний стан дітей, який варто сприймати як своєрідне захворювання, що піддається лікуванню лише у випадку повернення дитини в сім'ю. Соціологічні, педагогічні та психологічні дослідження з проблеми соціалізації дітей-сиріт доводять, що найбільш сприятливим для виховання дітей-сиріт є сімейне середовище.

У дітей-сиріт спостерігається не просто відставання в їхньому особистісному розвитку, а інтенсивне формування принципово інших механізмів адаптації, через які дитині важко пристосовуватись до нормальних загальнолюдських умов життя [2].

Сучасні дослідження з даної проблеми в галузі педагогіки та психології свідчать, що психічний розвиток вихованців дитячих будинків та шкіл-інтернатів має певні специфічні ознаки і особливості: несформованість образу "Я" (феномен "Ми"), неадекватна самооцінка, знижені комунікативні можливості, збіднена емоційна сфера.

Особливо негативним є досвід ранньої депривації в дитячих будинках. Режимні умови закритих навчальних дитячих закладів спричиняють порушення пізнавальних процесів, відсутність адекватних способів і навичок комунікації відбивається на процесі пізнання інших людей, на формуванні взаємин з ними.

Студентами соціально-гуманітарного факультету вивчення проблеми соціалізації та соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування проводилося на базі дитячого будинку "Рідний дім" у с.Корналовичі. Дослідження проводилося нами впродовж трьох років: з 2005 до 2008 року.

Метою нашого дослідження є – аналіз особливостей соціалізації дітей-сиріт, що виховуються в закладах інтернатного типу. Об'єктом дослідження є -- діти-сироти, що виховуються в умовах сімейної та соціальної депривації. Предметом дослідження – особливості соціалізації дітей-сиріт в закладах інтернатного типу.

Результати дослідження будуть представлені у стендовій довіді.

Діти-сироти, які виховуються в закладах інтернатного типу, позбавлені

найголовнішого – зв'язків з родиною, емоційного контакту з матір'ю, позбавлені любові та уваги. Але не'це є вирішальним у розвитку особистості. За умови правильної організації середовища, в яке потрапляють діти, належного рівня підготовки педагогічного персоналу можна уникнути багатьох відхилень, які виникають у дітей-сиріт в інтернатних закладах освіти.

На нашу думку, за правильної організації середовища, в якому опиняються діти, можна коригувати порушення у психічному розвитку дітей, які потрапляють до інтернатних закладів з дитячих будинків, і попередити їх у подальшому розвитку вихованців.

Соціальна сирота, як правило, завдає прийомній сім'ї багато проблем. В умовах України, де інфраструктура соціальних служб поки що розвинена недостатньо, всі функції щодо прийомної сім'ї покладаються на одного фахівця, який як правило, працює в центрі соціальних служб для молоді. Тобто соціальний педагог для прийомної сім'ї не тільки офіційна, а й довірена особа. Наскільки цей контакт налагодиться, залежить не лише від спеціаліста, а й від батьків. Практика доводить, що немає сімей, які б не йшли на контакт з соціальними педагогами заради дітей. Але слід зважати на те, що до різних сімей варто застосовувати різні підходи.

Тому завданням соціального педагога є пошук цього єдиного у кожному конкретному випадку підходу. І це в свою чергу спричиняє складність відокремлення пріоритетних напрямків діяльності соціального педагога по створенню та соціальному супроводу сім'ї. Однак найбільшу проблему на сьогодні, становить налагодження взаємодії на цьому полі діяльності фахівців різних галузей: педагогів, медиків, працівників соціальної сфери.

Література:

1. Указ Президента України №1153 від 17 жовтня 1997 р. "Про затвердження заходів щодо поліпшення становища дітей-сиріт, які залишилися без піклування батьків".
2. Алексеєнко Т. Як сімейне середовище впливає на дитину // Початкова школа. – 2000. – №10. – ст. 57–60.
3. Вчителі-батьки-вихователі / За ред. В.Г.Постового. – К., 1990.
4. Зверева Д., Лактіонова Г. Діти у скруті: альтернативи вирішення проблеми //Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – №3. – ст. 9–11.
5. Інтернат чи родина? // Соціальні служби – родині: розвиток нових підходів в Україні / За ред. І.М.Григи, Т. В. Семигіної. –К., 2003. – С. 7–13.
6. Канішевська Л. Специфіка виховання соціальної зрілості учнів шкіл-інтернатів для дітей-сиріт // Соціологія: теорія, методика, маркетинг. – 1999. – № 4. – С. 77–84.

Цінько О.

Хмельницький національний університет

ВПЛИВ БУЛІНГУ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ШКОЛЯРА

*"... Його у класі не любили, і на перервах часто били.
Учителі не помічали, коли завдання роздавали.
Він був, як в лісі мухомор, коли співав дитячий хор.
І навіть класний керівник до всього цього якимось звик."
Пальчевський С.С.*

Шкільний булінг розглядається в сучасному світі як актуальна соціально-педагогічна проблема. Адже булінг – явище глобальне і масове. За словами 1200 дітей, що відповіли на питання Інтернет-сайту KidsPoll, булінгу піддавалися 48 % опитаних учнів, зокрема 15% – неодноразово, а самі займалися ним 42 %, причому 20 % – багато разів.

У науковій літературі булінг (bullying, от bully -хуліган, грубіян) розглядають як *свідомий регулярний фізичний або психічний терор зі сторони індивіда або групи, котрі займають сильнішу соціальну позицію по відношенню до індивіда, який займає слабку позицію і не здатен себе захистити*. Вживання цього слова як психолого-педагогічного терміну зумовлено необхідністю достеменно передати значення цього поняття. Сучасні вчені не ототожнюють булінг з агресією і насиллям, хоча вони є елементами цього явища.

Проблемою булінгу сьогодні досить активно займаються закордонні спеціалісти (Карл Дамбач, Ентони Пеллигрини, Дан Ольвеус, Кінг Лі тощо). Ними ж розроблено інтернет-ресурс під назвою Bully OnLine (www.bullyonline.org), де будь-яка людина, що стала жертвою булінга, може отримати допомогу. За кордоном створені спеціальні міліцейські загони по боротьбі з булінгом, регулярно проводяться акції – "Зупинемо булінг".

В Україні сьогодні майже немає подібних теоретичних досліджень, які можна було б використовувати соціальним педагогам в процесі вивчення цього явища, а певні уявлення, які ми знаходимо в літературі радянських часів, втратили свою актуальність внаслідок того, що комуністична ідеологія ставить на перше місце інтереси колективу, а сучасна – інтереси кожної особистості. Сьогодні соціальна педагогіка не займається профілактикою жертв булінгу. А повинна була б. Адже її завданням є вивчення усіх соціальних явищ, які так чи інакше впливають на соціалізацію особистості. Соціальний педагог, який працюватиме з дітьми у шкільному колективі, з класними керівниками неодноразово стикатиметься з гострою проблемою булінгу, адже вона існує майже в усіх учнівських групах. Таким чином, зважаючи на поширеність явища, серйозність його наслідків, наявність протиріч між практичною потребою і теоретичним станом проблеми, швидку динаміку зростання булінгу, можна говорити, що дослідження цієї теми є соціально зумовленим і актуальним.

Об'єктом дослідження є явище булінгу, *предметом* – вплив булінгу на соціалізацію учнів шкільного віку.

Мета наукової роботи – дослідження зовнішніх і внутрішніх

особливостей потенційних об'єктів і суб'єктів булінгу задля зменшення його впливу на соціалізацію особистості.

Методика дослідження базується на "Скетч-теорії" Олвеуса – теорії булінгу, яка заснована на існуванні типових характеристик жертви і "переслідувача" [2, с. 253].

Найпоширенішими видами булінгу є: *мобінг* – психічний терор, який здійснює група по відношенню до особистості, який проявляється в регулярному та цілеспрямованому завданню фізичної і душевної шкоди людині; *кібер-булінг* -булінг, який здійснюється за допомогою електронних засобів комунікації; *хейзінг* – булінг в армії ("дідівщина") та у військових навчальних закладах; *булінг в пенітенціарних установах*.

У структурі булінгу (соціальна система) виділяють суб'єкти булінгу -булерів (індивід або група), об'єкт булінгу (жертва) і спостерігачів. Булером в шкільній системі може виступати учень, група учнів, педагог. Жертвою виступає конкретна особистість, якою найчастіше є учень, а іноді навіть педагог. Спостерігачі булінгу не є агресорами або жертвами, але відчують зниження самооцінки, безсилля через нездатність вплинути на ситуацію.

З метою виявлення поширеності булінгу ми провели дослідження (спостереження, соціометрія) 433 учнів 6-8 класів школи № 25 у м. Хмельницькому. Крім того, для дослідження: 1) типових характеристик жертв використовувались методики: Даймонда, Роджерса (соціальна адаптація); "Об'єктивність самооцінки", "Сприймання індивідом групи", Леонгарда-Шмішека (акцентуації); 2) типових характеристик суб'єктів булінгу використовувались методики: "Басса-Дарка" (агресивність), анкета на визначення імпульсивності, методика на визначення стилю керівництва. За результатами дослідження ми виявили, що булінг присутній в 95% класів з них у 71% класів у формі мобінгу, і від нього страждають 9 % учнів.

Отримані результати засвідчують, що типова жертва булінгу – це десоціалізована особа з тривожною або дистимічною акцентуацією характеру – 70% жертв (знижений фон настрою, побоювання за себе, боязкість, невпевненість у собі, крайня нерішучість, довге переживання невдач, сумніви у своїх діях, пасивна роль у конфліктах, внаслідок беззахисності часто служать мішенню для жартів), яка фізично, морально або соціально не схожа на більшість однолітків – 90%, беззахисна, часто хвороблива і фізично слабка, заниженою самооцінкою – 95%, переважно індивідуалістичним і прагматичним сприйманням групи – 95%.

Отже, типовим булером є особистість з підвищеним рівнем агресивності -95%, імпульсивності – 90%, авторитарним стилем керівництва – 90%, лідерськими здібностями.

З метою зменшення впливу булінгу на соціалізацію школяра ми розробили програму, яка включає в себе роботу соціального педагога з жертвами (підвищення самооцінки і впевненості в собі, навічання соціальним навикам взаємодії, зменшення тривожності тощо), з булерами (зниження агресивності, попередження про відповідальність), а також учителями,

батьками, та соціальними службами.

Література:

1. Детская и подростковая психотерапия / Под редакцией Д.Лейна, Э.Миллера.- СПб: Питер, 2001. – 448 с.
2. Маланцева О. "Буллинг" в школе. Что мы можем сделать? // Социальная педагогика. – 2007. – №4.
3. Філіпова І.Ю., О.С.Матвійчук. Мобінг як психолого-педагогічна проблема // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – №2. – С. 74–75.

Шершньова М.

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

ПРОФІЛАКТИКА СІМЕЙНОГО НАСИЛЛЯ В УМОВАХ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Насильство в сім'ї – одна з найбільш поширених і загальновідомих соціальних проблем, з якою стискається більшість населення.

У відповідності з оцінками Світового Банку, в індустріально розвинутих країнах у загальному показнику смертності жінок у віці 15-44 років 19% припадає на зґвалтування та насильство у сім'ї [1]. У 2001-2002 рр. проводилось соціологічне дослідження у 9 країнах СНД щодо обізнаності населення про насильство в сім'ї та сексуальні домагання на робочому місці. За даними досліджень, лише 27% опитаних жінок вважають насильством брудні лайки, 37% – приниження, 49% – побиття, 56% – зґвалтування. Ще менше чоловіків відносять перелічені дії до насильства, наприклад 45% чоловіків вважають насильством над жінкою побиття, 50% – зґвалтування [2]. Сучасні дослідники розглядають насильство в сім'ї на гендерній основі – це насильство однієї людини стосовно іншої на підставі її статевої ознаки. Реалізація принципу рівних прав та можливостей в усіх сферах суспільного життя та на всіх рівнях влади виступає необхідною передумовою формування в Україні сучасного цивілізованого паритетного суспільства. Під гендером розуміють організовану модель соціальних відносин між жінками та чоловіками, яка не тільки характеризує їх спілкування та взаємодію в сім'ї, а й визначає соціальні взаємостосунки в основних інституціях суспільства [3].

Загальна соціально-економічна скрута, яку сьогодні переживають різновікові категорії населення України, потребує зосередження зусиль державних органів, фахівців соціальних служб для молоді та інших соціальних інституцій, молодіжного громадського активу для вирішення комплексу найгостріших питань, пов'язаних з попередженням домашнього насилля серед молоді та підлітків, а саме: застосовування таких видів і форм соціально-педагогічної діяльності, метою яких є створення партнерських відносин в сім'ї на засадах гендерної рівності та поваги.

Метою нашого дослідження є теоретичне обґрунтування, розробка та експериментальне впровадження засобів профілактики сімейного насилля в умовах гендерного виховання молоді. Актуальність цих завдань підсилюється ще й тим, що з кожним роком зростає кількість кризових явищ у суспільстві. Вони тісно пов'язані не тільки з політичною, соціально-економічною ситуацією та нестабільністю в суспільстві, а й з умовами виховання та побутовим неблагополуччям у сім'ях, недоліками в організації навчально-виховного процесу в закладах освіти тощо. Недостатня увага приділяється вихованню поваги до закону, загальноприйнятих моральних правил поведінки в суспільстві, формуванню позитивного погляду на життя та стосунків з урахуванням гендерних особливостей. Профілактика сімейного насилля ґрунтується на своєчасному виявленні та виправленні негативних

інформаційних, педагогічних, психологічних, організаційних факторів, що зумовлюють відхилення в психологічному та соціальному розвитку молоді, в їхній поведінці, стані здоров'я, а також в організації життєдіяльності та дозвілля [4]. До методів профілактики сімейного насилля можна віднести створену нами тренінгову програму "Навчись бути вільним", яка підіймає низку важливих проблем, такі як: профілактика сімейного насилля, формування партнерських стосунків, забезпечення гендерної рівності, звільнення від залежності тощо. Програма тренінгу має інформаційний характер, включає лекційні та практичні частини. У тренінгах використовуються створені відео ролики: "Не дозволяйте грати на струнах вашої душі", "Я "за" партнерські стосунки", фото та плакатні роботи. Тренінги були апробовані в ХНПУ імені Г.С.Сковороди, ХДАК, СумДПУ імені А.С.Макаренка та ін. Етап реалізації та впровадження тренінгових програм для молоді показав, що проблема є актуальною і має розглядатися на більш глибокому рівні, тому наразі створюється Харківська молодіжна обласна громадська організація, в якій одним з паритетних завдань стоїть інформування населення про це негативне явище, залучення фахівців до консультаційних розмов з жертвами насилля, створення брошур, статей, книг щодо будування партнерських відносин в сім'ї тощо. Також важливим завданням є створення соціальної мережі в Інтернеті. Статистика служб "Телефонів довіри" свідчить, що найпоширенішою формою сімейного насилля є психологічне насильство, тобто дії, що приводять до різних порушень, деформації психологічної властивості [5]. Через сайт люди зможуть отримувати інформацію щодо психологічної, юридичної допомоги у вирішенні сімейних питань, писати листи, ділитися успіхами чи проблемами. Треба враховувати, що рівень готовності звертатися за допомогою з питань сімейного насилля в цілому значно менше, ніж фактична потреба в ній. Тобто більшість громадян, що стали жертвами сімейного насилля через соціальні міфи. Прикладом типового міфу може бути "звинувачення жертви". Сайт зніме цю проблему та надасть можливість відслідковувати, наскільки гостро стоїть те чи інше питання у сфері відносин через дослідження та опитування.

Аналіз інформаційних джерел показав, що з насиллям може стикнутися будь-яка людина, незалежно від віку та статі. Досвід роботи з молоддю показав, що проблема актуальна, набуває поширення і повинна мати логічне вирішення. Важливим є проведення такої профілактичної роботи саме серед молодого покоління, бо є можливість зменшити рівень створення неблагонадійних сімей, адже молодь тільки починає будувати свої відносини і зможе у подальшому мати міцні стосунки, враховуючи гендерні особливості свого партнера.

Література:

1. Жінки у перехідний період: Проект MONEE/UNICEF, 1999
2. Моніторинг громадської думки населення України. Інформаційний бюлетень Українського інституту соціальних досліджень. – 1997. – №11. – С. 11.
3. Христова Г.О. Основи гендерно-правового аналізу законодавства України – 2008.
4. <http://studentam.net.ua>

5. Волавка Ян. Біля витоків насильства: агресивність батьків – причина агресивності їх нащадків // Безпека життєдіяльності. – 2003. – №10. – С. 24–25.

ЗМІСТ

Абрамова К. СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД ЛЮДЕЙ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА.....	3
Біляченко Г. РІВЕНЬ ОБІЗНАНОСТІ СПЕЦІАЛІСТІВ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ З МЕТОДАМИ КРИЗОВОГО ВТРУЧАННЯ.....	5
Бринчук Р. ПРОФІЛАКТИКА БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ У ДИТЯЧОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	7
Гаврилюк І. КОРЕКЦІЯ МОРАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ПІДЛІТКІВ З ДЕЛІКВЕНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ.....	10
Гнатишак А. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ: ДОСВІД РОБОТИ ВОЛОНТЕРСЬКОГО КЛУБУ "ПАРОСТОК".....	12
Горбаченко К. ЗМІ ЯК ФАКТОР ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ.....	14
Дикун Н. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ.....	15
Довгань О. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА СТАНОВЛЕННЯ ТОВАРИСТВА "ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА УКРАЇНИ".....	17
Донченко Є. ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ.....	21
Зінкевич О. ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ НЕГАТИВНИХ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ У СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ СЕСІЇ.....	22
Глащук М. ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ ПІДЛІТКІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	24
Кайденко Ю. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ПРИТУЛКУ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ З ВИКОРИСТАННЯМ ПОТЕНЦІАЛУ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ.....	26
Кириченко Ю. ПРОФІЛАКТИКА НАРКОМАНІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ НАПРЯМ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ.....	29
Козаченко Ю. ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	31
Крючок К. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІТЕЙ ВУЛИЦІ.....	33
Куликовський С. ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДЛІТКІВ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ.....	35
Левицька Н. ВПЛИВ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	37
Лібер Т.	

ВПЛИВ СТИЛЮ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА.....	39
Лучко І. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В УМОВАХ ЦЕНТРУ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ЯКІ ЗАЛИШИЛИСЯ БЕЗ ПІКЛУВАННЯ БАТЬКІВ.....	41
Максименко С. ДИСТАНТНА СІМ'Я ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	43
Манько Г. ПРОФІЛАКТИКА КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬСЯ В УМОВАХ ДИТЯЧОГО БУДИНКУ.....	46
Матюк М. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ У ПРОФІЛАКТИЦІ ПОШИРЕННЯ ВІЛ-ІНФЕКЦІЇ СЕРЕД МОЛОДІ.....	48
Музика Л. КОРЕКЦІЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ.....	50
Мунтян О. СУПРОВІД СОЦІАЛЬНИМ ПЕДАГОГОМ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	52
Палькова-Свірчевська Г. ПРОБЛЕМА ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА У СУЧАСНІЙ СІМ'Ї.....	54
Пейчева М. КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕСВІ ПОТРЕБИ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	57
Песоцька О. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДОЇ ЛЮДИНИ ЗАСОБАМИ АМАТОРСЬКОЇ ТЕАТРАЛЬНОЇ ТВОРЧОСТІ.....	59
Петренко Н. ПРОФІЛАКТИКА ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН В ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	61
Петрук К. ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДІ ДО ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я.....	63
Пешина І. ЗАСТОСУВАННЯ АНІМАЛОТЕРАПІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ.....	65
Пироговська І. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА НАРКОМАНІЇ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ.....	66
Пучко М. СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	68
Радаєва Є. РОЗВИТОК СТУДЕНТСЬКОГО ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ У СФЕРІ ОНЛАЙН-КОНСУЛЬТУВАННЯ МОЛОДІ.....	70
Рапутіна М. ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ У ЗАКЛАДАХ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ.....	71
Сахневич О.	

ПРОФІЛАКТИКА НЕГАТИВНИХ ЯВИЩ, СПРИЧИНЕНИХ ПОБУТУВАННЯМ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У ВІЙСЬКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	73
---	----

Семенова О. СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА.....	75
Сергеева К. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ВИХОВАНЦІВ ПРИТУЛКІВ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	77
Скиба М. ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ВІЛ-ПОЗИТИВНИХ ДІТЕЙ.....	79
Слободянюк К. ДО ПРОБЛЕМИ РАНЬОГО МАТЕРИНСТВА.....	80
Снітко М. ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-СПІЛКУВАННЯ НА МІЖСОБИСТІСНУ ВЗАЄМОДІЮ ПІДЛІТКІВ.....	83
Стародубцева Ю. СПІВВІДНОШЕННЯ АЛЬТРУЇСТИЧНИХ І ПРАГМАТИЧНИХ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СВІДОМОСТІ СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ.....	85
Степура Ю. ПІДТРИМКА ДИТЯЧОЇ ОБДАРОВАНОСТІ – ПРІОРИТЕТНЕ ЗАВДАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА.....	87
Таран О. НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ ТЮТЮНУ НА ОСОБИСТІТЬ.....	90
Тарасевич Л. ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У ПІДГОТОВЦІ ШКОЛЯРІВ ДО УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА.....	92
Терещенко Т. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА ЗІ СТУДЕНТАМИ СІМ'ЯМИ.....	94
Терновець О. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА КОРЕКЦІЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ.....	96
Теслитський В. ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОГО СПОРТУ.....	98
Тітова А. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ УСВІДОМЛЕНОГО СТАВЛЕННЯ БАТЬКІВ ДО ПРАВ ДИТИНИ.....	100
Фандич В. ДО ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ У СТАРШОКЛАСНИКІВ НАВИЧОК УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА.....	102
Хайнус Р. СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА МОЛОДИХ СІМЕЙ.....	104
Хить І. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ-СИРІТ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА: НА БАЗІ ДИТЯЧОГО БУДИНКУ "РІДНИЙ ДІМ".....	106
Цінько О. ВПЛИВ БУЛІНГУ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ШКОЛЯРА.....	108

Шершньова М.
ПРОФІЛАКТИКА СІМЕЙНОГО НАСИЛЛЯ В УМОВАХ ГЕНДЕРНОГО
ВИХОВАННЯ МОЛОДІ.....111

Наукове видання

СТУДЕНТСЬКИЙ НАУКОВИЙ ВИМІР
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ СЬОГОДЕННЯ

*Матеріали наукових досліджень учасників
II етап Всеукраїнської студентської олімпіади
зі спеціальності "Соціальна педагогіка"
13-17 квітня 2009 року*

Відповідальний за випуск – Конончук А.І.
Технічний редактор – Лисенко М.М.
Верстка, макетування – Борщ О.В.

Видання друкується за авторським редагуванням.

Підписано до друку __.04.09 р.
Гарнітура Computer Modern.
Замовлення №

Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 7,4

Папір офсетний.
Тираж 70 прим.

Видавництво
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя.
м.Ніжин, вул.Воздвиженська, 3/4.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ДК №2137 від 29.03.05 р.

8(04631) 7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@mail.ru